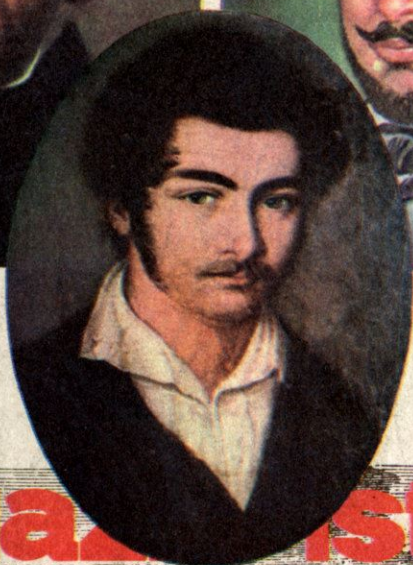
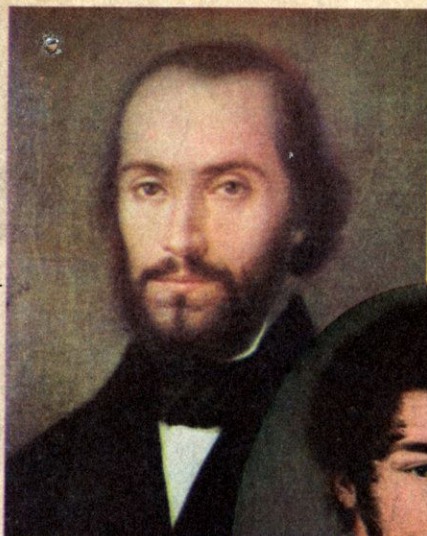
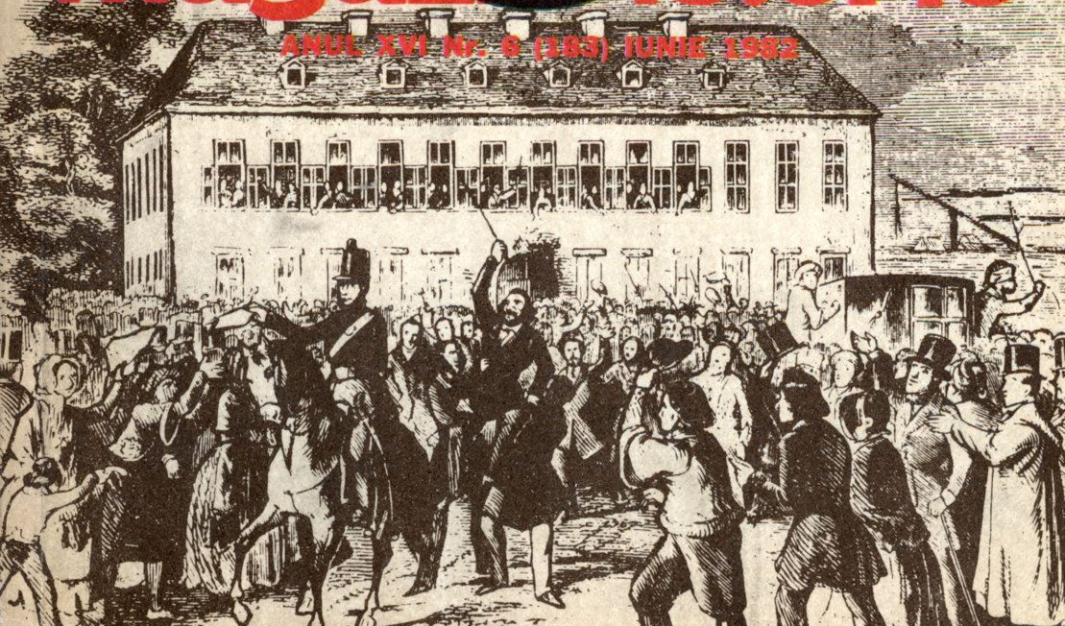

magazin istoric

ANUL XVI Nr. 6 (383) Iunie 1982

magazin istoric

Revistă de cultură

istorică

Anul XVI

Nr. 6 (183)

iunie 1982

Redactor șef

CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘI EFĂNESCU

SUMAR

O zi din viața Capitalei — 11 iunie 1848:	2
Marian Ștefan	
Taina unei scene de pe Columna lui Traian: Vlad Protopopescu • Decebal precinstițut: Vasile Bologa	8
Congresul socialist din 1908	12
Șaguna — om de cultură și acțiune:	
Pompiliu Teodor	14
Slujitor al Europei:	
Viorica Moisuc	18
Civilizații coreene	22
Români în cultura Orientului:	
Virgil Căndea	23
Nicolae Iorga așa cum l-am cunoscut (IV):	
G.T. Kirileanu	25
Nicolaus Olahus — protector al umaniștilor europeni:	
Corneliu Albu	29
Răscoală la Londra:	
Richard Holmes	33
No pasaran:	
José Tomás Cabot	37
Cinstirea lui Mihai Viteazul:	
Marcel-Dumitru Ciucă	41
Din nou despre „Cazul Tillea” (II):	
David Britton Funderburk	43
Sherlock Holmes în arhive:	
Nicolae Minei	49
Bernardo O'Higgins — erou al națiunii chilene:	
Doru Bratu	54
Un ultim episod Elena Văcărescu:	
Mircea Bălănescu	58

• Cărți sosite la redacție... 36 • Poșta Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

①④ Două imagini de epocă ale Revoluției române din 1848, apărute în *Illustrirte Zeitung* din 1849: eliberarea revoluționarilor arestați de către populația Capitalei și aspectul unei străzi bucureștene în acele zile. Ele sînt însoțite de portretele unora dintre fruntașii revoluționari; **coperta 1:** Nicolae Bălcescu, Dimitrie Brătianu, I. Eliade-Rădulescu; **coperta 4:** Ana Ipătescu, C.A. Rosetti și Gheorghe Magheru (O zi din viața Capitalei: 11 iunie 1848, p. 2)

② În sec. XIX, edificiul colonial spaniol din America Latină a început să se surse. Printre țările care și-au cîștigat independența s-a aflat și Chile. **Sus:** scenă din bătălia de la Chacabuco (1817), dintre oastea spaniolă, și armata chiliano-argentiniană (gravură). **Jos:** Piața centrală a orașului Santiago de Chile în acea epocă (Bernardo O'Higgins — erou al națiunii chilene, p. 54)

③ Sibiu și Blaj la jumătatea veacului trecut. În medalion: Andrei Șaguna (Andrei Șaguna — om de cultură și acțiune, p. 14)

0 zi din viața Capitalei: 11 Iunie 1848

MARIAN ȘTEFAN

Începînd cu numărul de față, revista noastră va găzdui o nouă rubrică, în cadrul căreia vom căuta să răspundem întrebărilor legate de istoria poporului român. Este vorba de probleme importante care interesează un cerc larg de cititori. În acest număr, răspundem întrebării: Care a fost rolul maselor populare în instaurarea guvernului revoluționar de la 11 iunie 1848?

Așa cum a fost el formulat, programul revoluției române din anul 1848¹ ar fi dus, prin aplicarea lui, la înlăturarea relațiilor de producție feudale, modernizarea statului și rapida dezvoltare a economiei pe temeluri capitaliste; toate acestea văzute în contextul statului unitar. Egalitatea în drepturi, Adu-nare reprezentativă, domn responsabil ales pe cinci ani, responsabilitatea miniștrilor, libertatea tiparului, accesul la învățătură pen-tru toți copiii, eliberarea și împroprietărirea clăcășilor, „independența administrativă și legisla-tivă”, anularea Regulamentului organic (calificat drept un act potrivnic țării și „tracta-telor ce-l recunosc autonomia”) erau revendică-ri care loveau puternic rîndurile feudale interne, dar și interesele marilor Imperii abso-lutiste.

După cum se știe, în 1848, întregul popor român suferea aspirarea străină: muntenii și moldovenii pe cea a Porții (puterea suzerană) și a Rusiei țariste (puterea protectoare); iar românii transilvăneni, bănățeni și bucovineni suferau jugul Imperiului habsburgic. Opoziția fermă a celor trei imperii absolutiste (Austria, Rusia și Turcia), previzibilă încă înainte de declanșarea acțiunii, a pus probleme speciale de tactică revoluționarilor români. Încercînd să definească cît mai clar statutul internațional al statului român, programul revoluționarilor munteni cerea respectarea drepturilor țării, așa cum erau prevăzute ele în vechile Capitulații, respingînd protectoratul Rusiei țariste și orice amestec al vreunei puteri străine în treburile interne românești. Se preconiza o linie tac-tică prudentă, menită să elimine orice pretext pentru o intervenție străină. În același timp, tre-buie spus că în impunerea puterii revoluțio-nare se avea în vedere evitarea vărsării de sînge.

În Țara Românească revoluția a culminat prin evenimentele de la București, din 11 iunie². Încercăm aici o reconstituire a lor, nu înainte însă de a da cîteva date absolut necesare pentru înțelegerea desfășurării lor.

La sfîrșitul lunii mai, Comitetul revoluțio-nar definisese planul de declanșare a revolu-ției. Acțiunea trebuia să pornească deodată din mai multe puncte ale țării, pentru a face imposibilă reacția aparatului represiv.

Conform celor stabilite, începînd din ziua de 6 iunie, frații Costache și Nicolae Bălcescu s-au deplasat în județele Vîlcea și, respectiv, Prahova, iar Ion Eliade-Rădulescu și Ștefan Golescu s-au îndreptat spre localitatea Islaz, din județul Romanșii, pentru ca, în ziua de 9 iunie, să dea semnalul de începere a revoluției. La București au rămas I.C. Brătianu, C.A. Rosetti, Ion Voinescu II și alți revoluționari, care aveau misiunea să declanșeze mișcarea în dimineața zilei de 10 iunie.

La 7 iunie, Eliade și Ștefan Golescu au ajuns la Islaz și au luat legătura cu Christian Tell și Nicolae Pleșolanu — coman-danți ai unor subunități militare din zonă. Ajutați și de preotul Radu Șapcă din Celei, ei au mobilizat locuitorii comunei învinca-te pentru a participa la o mare întrunire ce urma să se țină în ziua de 9 iunie, la Islaz.

Prefectul județului Romanșii, cu reședința la Caracal, Gheorghe Magheru, om cu mare influență în județ și în toată Oltenia, se afla în strînse relații de prietenie cu Eliade și alți revoluționari români. El se bucura, totodată, de mare trecere la curtea lui Gh. Bibescu, domnitorul arătîndu-i prețuire și încredere.

Întreaga țară era în fierbere. Bănuitor, poate și informat de numeroasele sale iscoade asupra celor ce se puneau la cale, ministrul

¹ Vezi pe larg *Magazin istoric*, nr. 1-6/1978.

² Toate datele din acest articol sînt pe stil vechi.

Bucureștii la mijlocul sec. XIX (desen de Preziosi)

de interne Al. Vilara i-a cerut lui Bibescu să ordone arestarea fruntașilor revoluționari. În același sens îl sfătuse, în repetate rânduri, și generalul A.O. Duhamel, sosit la București încă din 30 aprilie, din ordinul țarului Nicolae, pentru a determina luarea unor măsuri energice de reprimare. În numele țarului, el îi promisese lui Bibescu 20 000 ostași cu ajutorul cărora să procedeze la „asigurarea liniștii publice”. Domnitorul refuzase propunerea, încrezător în forțele proprii, dar mai ales temându-se de consecințele grave pe care le-ar fi avut prezența trupelor străine în țară. Totuși, la insistențele lui Vilara și ale șefului Aglei, Iancu Manu, la 7 iunie Bibescu a lansat o proclamație către toți locuitorii țării, îndemnându-i să nu dea ascultare acelor „oameni pierduți”, care „s-ar fi ivit pe la unele sate, ... muncindu-se a amăgi pe locuitori cu cuvinte măgălisitoare și cu făgăduieli mincinoase”; astfel de oameni, se spunea în proclamație, trebuiau prinși și predați autorităților.

În aceeași zi de 7 iunie, un ofițer a fost trimis pe urmele fraților Bălcești și aceștia, în primejdie de a fi arestați, nu și-au mai putut îndeplini misiunea. În schimb, la Islaz, în ziua de 9 iunie¹, în fața unei mulțimi entuziaste, a fost lansat programul revoluționar (intrat în istorie sub numele de Proclamația de la Islaz) și s-a format primul guvern revoluționar, compus din Eliade, Ștefan Golescu, Chr. Tell, N. Pleșoianu și preotul Radu Șapcă.

Printr-un concurs de împrejurări, Gheorghe Magheru, prefectul de Romanați, nu putuse lua însă legătura cu revoluționarii de la Islaz. Deși se deplasase, la 9 iunie, în acea localitate, el sosise acolo după ce adunarea se isprăvisse și guvernul, însoțit de mulțime, plecase spre reședința județului Romanați.

Guvernul a făcut un popas la Gîrcov, lângă Corabia, de unde, a doua zi, 10 iunie, avea să-și continue drumul. În această situație, Magheru s-a întors, în seara zilei de 9 iunie, la Caracal, unde a găsit o scrisoare trimisă de Eliade, informându-l că, „după țere monie”, plecaseră din Islaz; el îl ruga pe Magheru să semneze adresa alăturată scrisorii și, apoi, s-o expedieze printr-un om al său domnitorului Bibescu. Adresa, redactată și semnată de cei cinci membri ai guvernului, arăta domnului că „opinia publică se strânge în jurul lor”, determinându-l „să se pună în fruntea unei mișcări de regenerare”. Pentru a evita violențele, el îl ruga pe Bibescu să ia cunoștință de „dorința națională și Constituțiunea, care este întemelață pe vechile noastre legi și obiceiuri” și să se situeze el însuși în fruntea acestei mișcări.

Magheru era puțin descumpănit, deoarece nu putuse lua contact cu noul guvern și nu fusese pus la curent cu detaliile necesare. El a expediat adresa respectivă, dar fără s-o semneze, ceea ce a avut darul să-l deruteze pe Bibescu, care a continuat să mizeze pe el ca om de încredere.

Între timp, în după-amiaza zilei de 9 iunie, la București a avut loc un atentat asupra domnitorului Bibescu, act ce „nu avea nici o conexiune cu partidul revoluționar”, cum preciza Ion Ghica. Atentatul a avut însă urmări negative asupra desfășurării evenimentelor: poliția — avînd acum aprobarea lui vodă — a declanșat o aprigă campanie de arestări, căreia i-au căzut victimă, între alții, C.A. Rosetti, I. Voinescu II și multe alte persoane inițiate în mișcare; altele au fost nevoite să se ascundă. În aceste condiții, declanșarea revoluției în Capitală, plănuită pentru dimineața de 10 iunie, n-a mai putut avea loc.

¹ Vezi amănunte în *Magazin istoric*, nr. 5/1968.

Prin Circulara nr. 2882-2 904, din 10 iunie 1848, prefectii de județe erau înștiințați despre atentatul ce avusese loc la București și li se ordona să facă cunoscută pretutindeni proclamația domnitorului din 7 iunie, să urmărească și să-i aresteze pe Nicolae, Ștefan și Alexandru Goleacu, Eliade, Gr. Grădișteanu ș.a. Ardeleanul Florian Aaron — aflat atunci la București — îi scria lui G. Bariț la Brașov, chiar în ziua de 10 iunie, relatându-i cele întâmplate: „Politia sperlată, după ce a prins pe criminalii aceștia [celi trei atentatori], a pus mina și pe capii conspirației. Noaptea trecută a fost noapte de lucru pentru dinsa pînă la ziuă. Lucrarea energetică a poliției a paralizat mișcarea...”

Cînd în cursul nopții de 9 iunie a primit adresa de la Islaz, sosită prin omul lui Magheru, Bibescu a poruncit lui Vilara să-i scrie prefectului de Romanați, ordonîndu-i să procedeze imediat la arestarea guvernului revoluționar și să restabilească ordinea. Vilara îi scria lui

„Poporul cel de jos, mai cu seamă al Bucureștilor și-a împlinit datoria revoluționară și națională”.

N. BĂLCESCU

Vineri 11 iunie, în primele ore ale dimineții, orașul are aspectul său obișnuit. Pe străzi — circulație redusă: cazurile de holeră ivite mai de mult îi determină pe oameni să evite aglomerările... Și, totuși ceva se simte. Cîrula zvonuri în legătură cu cele petrecute la Islaz. Agitatori revoluționari străbat cartierele orașului și comunele învecinate, răspîndind foi volante conținînd programul revoluției.

Ora 11. Domnitorul Bibescu este într-o stare de maximă surescitare. Îl sperie gîndul că masele vor ieși în stradă și mai ales îi este teamă că țărani vor năvăli în oraș. Comportarea ofițerilor și soldaților de la Giurgiu și Zimnicea, apoi „trădarea” lui Magheru... Singurul său sprijin acum este trupa garnizoanei București. Spre a se liniști, „pe cînd Capitala se afla într-o neodihnă neastîmpărată — scria același Aaron lui Bariț, de astă dată în 12 iunie — prințul vru să cerce credința garnizoanei pe care se întemeia. Se duse mai întîi la cazarma cavaleriei [de la bariera Podului de Pămînt,

Magheru că domnitorul dorea neapărat să-i trimită un raport întocmit de el însuși asupra celor întîmplate.

Cu această scrisoare de la Vilara, Magheru a plecat la Crusov, unde se afla guvernul revoluționar și unde a rămas și el în noaptea de 10 spre 11 iunie. Aici și-a pus semnătura pe originalul Proclamației de la Islaz și a avut convorbiri cu membrii guvernului, stabilind detaliile primirii pe care urma să le-o facă a doua zi, în reședința Județului Romanați. În dimineața zilei de 11 iunie, el a plecat la Caracal, și-a dat demisia din funcția de prefect și a trecut fățiș de partea revoluției. A fost un moment deosebit de important, asigurînd victoria revoluției în toată Oltenia.

La București, în ziua de 10 iunie, deși arestările masive răriseră rîndurile conducătorilor revoluționari, cei rămași în libertate s-au întrunit în casa din cartierul Dobroteasa a profesorului ardelean Axente Sever și au stabilit detaliile declanșării revoluției în Capitală, a doua zi, la ora 16.

despre faptul că unul dintre ofițeri, căpitanul Fărcășanu, a ieșit înaintea domnitorului și i-a cerut să primească „Constituția, care au decretat-o poporul român. Vodă — zice cu năduf Lăcusteanu —, în loc de a-l pune sub judecată la minut și a-l împușca... pentru o asemenea insolentă revoluționară..., au ținut un discurs..., că noi românii sistem coborîtorii lui Traian îi trebuie să fim o nație tare și prudentă spre a da exemplu și la alte nații...”

Vodă n-a fost prea convingător, căci din memoriile aceluiași Lăcusteanu, aflăm că „un ofițer, Enache Dimitriu, de nație român din Transilvania, fiind de serviciu în acea zi în cazarmă, se repede în cancelaria regimentului unde erau steagurile și, luînd un steag, iese cu dînsul și zice domnului: «Jură Măria Ta pe steag...» că nu vor fi chemate trupe străine în țară. Și, mai departe, zice amintitului Lăcusteanu: „vagabonzii, carii urmăreau pasurile domnului, așteptau pe la ulucile cazarmei să vază rezultatul, și îndată ce au văzut pe vodă că au jurat..., au alergat prin țîrg făcînd propagandă”.

În timp ce vodă vizitează cele două cazarme, frații Mărgărit și Tache Moșoiu — înscăinați cu această misiune

devenit apoi Calea Plevnei] și după ce se adresă către ofițeri, ca în împrejurările de față, cînd țara este amenințată de rebeli, să păzească credința către guvern, aceștia îi răspuseră că ei sînt gata a-și vărsa singele contra vrăjmașilor patriei, dar singele român, singe patriotic nu vor vărsa niciodată”.

Spre o completă edificare și sperînd că aci va obține un răspuns ceva mai încurajator, Bibescu se deplasează apoi la cazarma infanteriei, aflată în Dealul Spirii. Aici, cum scria cîteva zile mai tîrziu gazeta *Pruncul român*, primește o dovadă elocventă privind „spiritul general de care este însuflețit tot românul din Țara Românească”. Nu numai „că i se declară în termenii cei mai lămurii că ei [ofițerii] nu se vor bate cu frații lor, ci arătîndu-i-se totodată dorința generală de îmbunătățiri radicale, numaidecît se scoase un standard național tricolor, declarînd că sub steagul acesta sînt jurați a muri pentru patrie, nație”.

Un martor ocular, maiorul reacționar Gr. Lăcusteanu, vorbește și el, în amintirile sale,

Florian Aaron, inspiratul reporter al primei zile a revoluției în București

În cadrul ședinței conspirative din 10 iunie — răspîndesc în oraș textul *Proclamației de la Islaz*, ale cărei exemplare, ieșite de sub teacurile tipografiei lui Eliade de la Obor, fuseseră ascunse în casa consului general britanic din București — Robert Gilmour Colquhoun, prieten cu unii dintre fruntașii revoluționari. Totodată, tipografiile răspîndesc și ei o foaie volantă cu textul unei poezii ocazionale intitulată chiar *17 iunie 1848* și-n care se vorbește despre „sfînta libertate” și „stindardul libertății”.

Ora 13. Paul Hory, consul girant al Franței, se prezintă la Palat. În raportul expediat la Palat, el notează: „La orele 1 [13] m-am dus la hospodar, pentru a-l felicita de a fi scăpat ca prin minune de atentatul îndreptat împotriva persoanei sale, *atentat care, dealtfel, este reprobabil în mod energetic de partidul liberal*. Prințul mi se pare că se înalță total asupra poziției sale și asupra întinderii mișcării populare... El vorbea de măsurile pe care le-a luat pentru a împiedica orice încercare de a porni asupra Capitalei din partea locuitorilor de la țară, din diferite județe, ridicați de tineri valahi și înaintind asupra Bucureștiului împreună cu o parte a trupelor care li s-au alăturat [subl. ns.]”.

Pe la ora 13.30, corpul ofițeresc al garnizoanei București sosește la Palat (fostul

edificiu ridicat de Constantin Brîncoveanu la „poalele Patriarhiei și exact în fața Spitalului Brîncovenesc”). Citim în aceeași gazetă *Pruncul român*, din 17 iunie: „Tot corpul ofițeresc se înfățișă la Palat, declarînd că își vor păstra jurămîntul de a apăra patria și persoana domnului..., dar că nu vor ataca pe frații lor și că nici un ofițer român [nu] va comanda focul asupra concetățenilor săi... Întorcîndu-se la cazarmă, [ei] înștiințară pe cadeți și unter-ofițeri de manifestația lor și peste [puțin] timp nu mai era nici un soldat care să nu cunoască hotărîrea lor, o hotărîre... ce nu drept cuvînt face astăzi gloria armiei, *căreia sîntem datori că revoluția noastră s-a putut săvîrși fără vărsare de sînge...* [subl. ns.]”.

Orele 14-15. Treptat-treptat, lumea începe să iasă pe străzi. „Oamenii de toate clasele, de amîndouă sexele, uitînd cu totul de cholera ce domnește, se îmbulzeau pe ulițele Capitalei cu fruntea cea mai senină... Deodată se auzi în toată Capitala că trupe de țărani din mai multe părți, cu stindarde naționale sosesc în Capitală. Atunci poporul Bucureștilor nemaiputînd cumpăta bucuria aleargă în trăsuri și pe jos la barierele orașului. Întîmpinarea orașenilor cu țărani a fost ceva sublim... Țăranii..., cu puncturile noii Constituții în mîini, intrară în Capitală sub stindardele lor strigînd: Dreptate! Și orașenii, vinduși și glasurile cu dinșii, repetau: Dreptate! (din scrisoarea lui Aaron, din 12 iunie 1848).

În jurul orei 15 „cadetul [Nițu] Magheru, nepotul lui Gheorghe Magheru) aleargă în curtea cazarmei [infanteriei] cu o proclamație în mînă ca s-o citească tuturor [soldaților], dar fu poprit la înființarea scopului său: atunci, însoțit de alți prieteni ai săi, veni în oraș”. Nițu Magheru nu este un simplu simpatizant, unul din miile de tineri animați de ideile noi ale timpului; el este — ne-o spune un fruntaș

al revoluției de la 1848 — un „inițiat în toate secretele”, adică în strînse legături cu conducătorii revoluției.

„Se apropia tocmai ora 4 după-amiază. Deodată, clopotul Mitropoliei, tras în dungă, sună prelung deasupra orașului. Răspunseră, unul după altul, toate clopotele numeroaselor biserici din București. Era semnalul”. Așa cum citim într-o corespondență trimisă din București și publicată la 17 iunie de *Gazeta de Transilvania* — care urmărește cu deosebită atenție evenimentele din Țara Românească — „s-a ară-

La chemarea fruntașilor revoluționari, masele populare bucureștene...

tat în piață în Lipsani iuncărul (cadetul) [Nițu] Magheru, cu patru tineri civili, s-a suit pe o scară ce era rezemată de prăvălia d-lui Daniilopulo Lipscanul [Dimitrie Danielopulo, pe str. Lipsani nr. 13] a cetit Constituția ce o avea tipărită; însă pînă a nu se isprăvi de cetit a început din popoul ce se adunase să zică că este bună”. În entuziasmul general, tinerii „au lăsat cetitul, au intrat într-o prăvălie și luînd materii au făcut steag tricolor”.

Acest episod este confirmat și de alte izvoare: o scrisoare a lui N. Bălcescu către I. Ghica din 16 iulie 1848, apoi I. Ghica, Al. Christofi, Al. Pelimon, N. Krețulescu ș.a. în amintirile lor, fiecare furnizînd și unele amănunte interesante. Pelimon, de pildă, ne spune că împreună cu Nițu se afla și Ghiță

fiul lui Gh. Magheru — „secundat de sergentul Andreescu”. Iar dintr-o relatare apărută în *Pruncul român* (17 iunie), știm că în același timp cu Nițu, dar ceva „mai la vale, în răspîntie”, cam pe locul actualei Piețe 1848, poetul Catina ci-este și el mulțimii adunate punctele programului revoluționar și, recitînd cunoscutele sale versuri: „Aideți frați într-o unire/, Țara noastră e-n pieire...”, porni în fruntea maselor spre Palat.

Orele 19-20. Din toate direcțiile vin spre centrul orașului noi grupuri de oameni. „Țăranii cu orașenii înfrățiți... înaintează pe ulițele Capitalei către Palatul printului”. Poliția nu poate să oprească năvala poporului. „Căpitan Costache și dorobanții săi — se arată într-o recentă evocare a Bucureștilor de altădată, datorată istoricului George Potra — aveau poruncă să oprească mulțimea și s-o împrăștie. El și-a desfășurat dorobanții în capul unei străzi, hotărît să înfrunte mulțimea ce venea cîntînd și strigînd lozinci revoluționare. Omul lui Iancu Manu [șeful poliției], care nu șovăise niciodată în executarea ordinelor, văzu mulțimea aceea imensă înaintînd și simți că-i slăbesc puterile”. Temutul zbir este tîrît jos de pe cal și abia reușește să scape, rîpînd-o la fugă cu dorobanții cu tot.

În jurul Palatului domnesc de la poalele Mitropoliei se string mii de oameni, care scandează: „Dreptate! Trăiască Constituția!” și cer „ca prințul să subscrie puntele”.

Pe la ora 21, primii demonstrații pătrund în curtea Palatului. „Garda de la scară — povestește Al. Pelimon, în amintirile sale — deodată fu surprinsă, ca și însuși Măria Sa, văzînd aceea mulțime de oameni că înaintează... Cei din frunte căutau a se urca pe scară. Magherul nepotul urcă pe dinafară pe balcon... O sumă de bărbați, cei ce compuneau Comitetul revoluționar, se văzură îndată umplînd salele și galeria Palatului...”

— Ce este? Ce voiei?... în-
trebă domnitorul...

— Măria Ta, răspunseră cei care erau aproape... în numele popoului venim să vă rugăm să subsemnați șarta (charta) Constituției României...

Nicolae Golescu se afla acolo... [Ion] Brătianu, nepotul și fiul Magherului și o sumă alții, care cu toții rugară pe Bibescu să subsemneze șarta

...împreună cu numeroși țărani din comunele apropiate, pun stăpînire pe străzile Capitalei

și să se puie în fruntea nației... Bibescu aderă. Sancționă cu însăși mîna sa programul Constituției”.

Referindu-se la același moment, un alt memorialist, amintitul maior Lăcusteanu, scria: „Pînă să ajungă oșterea la Palat, descultii străbătuseră în interiorul Palatului. Domnul, înconjurat de dîșii, îl sileau să icsălească Constituția. Domnul cam ezita. Un un-ter-ofițer Magheru... scoate un stilet și vrînd să-l lovească pe domn, îi strigă:

— Icsălește!

Vodă, fără să-și piardă cum-pătul, îi zise:

— Soldatul, respectează e-poletul de general!

Și, apoi, luînd condeiul au icsălit”.

Discuția s-a desfășurat în termeni destul de hotărîți, căci altfel n-ar avea nici un sens afirmația lui Al. Pelimon, cum că Nițu Magheru „a fost trimis de Măria Sa la arest pentru călcarea de disciplină, insistînd prea mult și silindu-l peste măsură de a subsemna programul. Vodă însă îl grație mai tîrziu [în aceeași seară, se-țelege] și popoulul îl purtă pe brațele sale prin toate stradele, strigînd cu frenezie: Ură! Trăiască Constituția! Trăiască libertatea!”

Printre miile de bucureșteni care trăiesc bucuria victoriei se află și pictorul Barbu Iscovescu (1817-1852). Impresia puternică pe care i-o provoacă evenimentele se degajă și din portretul pe care i-l face lui Nițu Magheru, în fățîșindu-l pe tînărul iuncăr în uniformă sa de artilerist. Portretul (aflat astăzi în colecțiile Muzeului de artă al R.S. României), poartă următoarea inscripție: „Barbu Iscovescu 1848. Magheru Niza [Nițu]”.

În timp ce în interiorul Palatului se petrec cele relatate mai sus, afară mulțimea crește neconținut. „Agenții și propagandistii revoluționari — arată același Al. Pelimon — rădicară și aduseră cu dîșii cetele de tabaci, precupeți și măcelari care umpluseră curtea spațioasă a Palatului”.

Într-o carte publicată de C. Colescu-Vartic în 1898, sub titlul *1848. Zile revoluționare*, el amintește, dealtfel, atenția deosebită pe care o arătasera revoluționarii pregătirii păturilor orașenești, muncitorilor și meseriașilor, considerate ca un element important în susținerea revoluției. „S-au strîns bani — scria el — s-au cumpărat chiar arme și s-a făcut o organizare revoluționară care, îndeosebi în București, era foarte dibaci și puternic înche-gată. Se organizase muncito-rirea din Capitală în grupe de cîte 10-20 frați, fiecare cunos-cînd numai pe șeful imediat al grupei. Șefii de grupe erau în relațiune cu membrii Comi-tetului revoluționar [subl. ns.]”.

Cineva vine cu ideea să fie eliberați toți arestații poli-țici care zac în beciurile Cap-italei. Un grup de vreo 50 inși își asumă această sarcină și, cîrînd, ei se întorc, purtîndu-i pe brațe pe C.A. Rosetti și alți foști întemnițați.

Ora 22. Simpla semnare a programului revoluționar de către vodă nu înseamnă încă nimic. Mulțimea, ca și conducătorii revoluționari, știe foarte bine acest lucru și — cum relatează același Fl. Aaron — „se îndesiră alte glasuri: Jos guvernul vechi! Miniștri noi!”.

I.C. Brătianu și Nicolae Golescu prezintă domnului o listă cu noul guvern, pe care

Bibescu o acceptă. Noul cabinet are următoarea componență: N. Goleșcu (interne), Ștefan Goleșcu (justiție), Elia-de (cultele și instrucțiunea), Gh. Magheru (finanțe), N. Bălcescu (secretar de stat), C.A. Rosetti (șef al poliției); vodă reușește însă să-l păstreze pe colonelul Ioan Odobescu ca șef al oștirii, deși îi fusese propus pentru această funcție Christian Tell.

Același C. Colescu-Vartic, citat mai sus, reține un amănunt semnificativ: „cînd i se propuse lui Bibescu includerea lui Rosetti în guvern, vodă întrebă intrigat: „Care Rosetti? „Cel de la puscărie, Măria-Ta”, răspunse Brătianu”.

Să dăm în continuare cuvîntul lui Al. Pelimon: „După ce prințul primi și subscrise toate cererile ce i se făcuseră, popoul adunat se împrăstie pe toate ulițele. Musica militară cînta «Marsilia română», popoul striga: Să trăiască

În cursul nopții de 11 spre 12 iunie, C.A. Rosetti, abia ieșit din închisoare și devenit înalt demnitar, se pregătește — împreună cu colaboratorul său apropiat Enric Winterhalder — primul număr al gazetei *Pruncul român*. Articolul-program se intitulează *Trăiască România!* și cheamă poporul să se organizeze în gărzii naționale, spre a putea apăra cuceririle revoluției. Alături, tot în prima pagină, apelul *Către frații noștri din Moldova*, din care spicuim: „Astăzi, la 11 iunie, era ziua fericită, în care libertatea a intrat triumfal în Capitala noastră... Uniți-vă cu noi, frați de dincolo de Milcov; peste undele lui vă întindem brațele, dorind cu înfocare a vă da sărutarea frăției și a libertății. Munteanul și moldoveanul sînt toți români, sînt frați, o singură nație; uniți-vă cu noi... Uniți, vom fi mai tari...”

Evenimentele din București au un puternic ecou în rîndul tuturor românilor. La 8 iulie, bănășeanul Eftimie Murgu îi scrie lui Bălcescu: „M-am bucurat din inimă văzînd programa și alte acte din care am putut vedea că ați izbutit a apuca cirna fărîi și că libertatea a triumfat în țară... Eu, frate, să știi că am plîns de bucurie cînd am luat știre despre triumful libertății în România; și cu nerăbdare aștept ca eu... acum, ca om slobod, să văd România slobodă și să mă bucur de fericirea fraților mei...” Pe același ton entuziast, același N. Bălcescu îi scrie, la 25 iulie, și Vasile Alecsandri: „Iubite Bălcescu și voi toți fraților din Țara Românească, voi vrednici fii ai libertății, primiți urările de glorie și fericire ce vă facem din adîncul inimei noi, emigranții din Moldova... Trebuie să te înștiințez că dorul cel mai înfocat al nostru a unei mari partide din Moldova este unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern și sub aceeași Constituție”.

Într-adevăr, 11 iunie 1848 marchează momentul victoriei revoluției în Țara Românească.

Nișu Magheru citește mulțimii adunate pe strada Lipsceani proclamația revoluționară (pictură de C. Stoica)

De la această dată, timp de 111 zile, țara este condusă de guvernul revoluționar, care se bucură de sprijinul entuziast al întregului popor. Fără intervenția brutală a trupelor străine, poporul român și-ar fi croit un drum mai lesnicios pentru dezvoltarea viitoare, iar mersul spre progres al societății românești ar fi fost presărat cu mult mai puține opreliști. Cît privește latura practică, evenimentele anului 1848 s-au constituit într-un imens tezaur de experiență din care forțele revoluționare au tras învățăminte pentru continuarea luptei viitoare. În cele peste trei luni de guvernare revoluționară s-au putut verifica în practică o sumă de idei și concepte privind rolul maselor în istorie, raportul dintre factorii interni și cei externi, raportul dintre național și social, rolul propagandei scrise și prin viu grai etc. Revoluția din 1848, cum apreciază *Programul Partidului Comunist Român*... „a dat un puternic impuls creșterii conștiinței de sine a poporului român, a exprimat hotărîrea moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor de a sfărîma vechile relații feudale, de a deschide calea noii orînduiri, de a făuri unitatea națională în cadrul frontierelor unuia și aceluiași stat, de a înainta neabătut pe drumul progresului și democrației”.

I.C. Brătianu a avut un rol important în organizarea și desfășurarea revoluției la București

Constituția! Cocardele naționale se împrăstiau pe la toți și stindardele tricolore fălăiau în toate părțile. De seara și pînă dimineața, Bucureștii întregi s-au aflat în cea mai mare mișcare”.

Încheindu-și scrisoarea sa din 12 iunie către G. Bariț, Aaron ținea să sublinieze o trăsătură definitorie a evenimentelor din ziua de 11 iunie: „Constituțiile în toate țările și la toate națiile se dobîndiră cu sînge; românii n-au să plîngă nici măcar o picătură. Ei ardără Europei civilizate că știu ce vor, știu cum să ceară și erau siguri că o vor dobîndi [subl. ns.]”.

TAINA UNEI SCENE DE PE COLUMNA LUI TRAIAN

VLAD PROTOPODESCU,
Muzeul de Istorie al R. S. România

Istoria cunoaște nenumărate cazuri în care lucruri limpezi și evidente continuă să fie distorsionate și răstălmăcite. Un astfel de exemplu ni-l oferă interpretarea eronată a unei scene foarte cunoscute de pe Columna lui Traian. Este vorba de scena XLV, a „torturării prizonierilor romani de către femeile dace”. Din 1576, când călugărul ieziuit spaniol Alfonso Chacon (Ciaconius)¹ edita la Roma prima descriere a Columnei lui Traian, scena în discuție a cunoscut aceeași interpretare. Anume că „femeile dace, vrînd să răzbune sufletele soților și copiilor lor căzuți în lupta împotriva romanilor, îi ard cu cruzime cu făclii pe prizonierii romani vii”.

Această presupunere a fost apoi admisă ca un lucru de la sine înțeles de toți comentatorii de mai târziu. Astfel, istoricul francez W. Froehner, scria în anul 1865: „Casă dăcică construită pe o stîncă. Trei prizonieri romani, goi și cu minile legate la spate, sînt supuși unui teribil supliciu. Femeile dace, cu făclii aprinse, ard capetele și umerii acestor nenorociți”. În 1886, Salomon Reinach, cunoscutul savant francez, consemna: „În interiorul unei cetăți dacice, trei prizonieri romani sînt torturați de către femeile dace care îi ard cu făclii aprinse”. Cîțiva ani mai târziu, în 1896, Conrad Cichorius, care a publicat un amplu comentariu asupra Columnei, scria următoarele: „Probabil văduvele celor căzuți în luptă se răzbună pe prizonieri, așa cum este și azi obiceiul la popoarele primitive [Naturvölker]. Dacii aveau obiceiul să-și omoare prizonierii, așa cum rezultă

Femeile dace torturînd prizonieri romani? Analiza atentă a scenei de pe Columnă infirmă această interpretare enunțată în urmă cu secole

din scena XXV reprezentînd crani înfipte în țepușe, iar un tratament la fel de crud al prizonierilor descrie Florus [istoric roman contemporan cu împărații Traian și Hadrian], cînd spune despre popoarele din nord în general: *quippe in captivos igni ferroque saevitum est* (s-a folosit împotriva prizonierilor focul și fierul). Scena unde se desfășoară tabloul este situată firește în munți”.

În literatură de specialitate românească, această teză a

fost acceptată aproape fără rezerve, neobservîndu-se, în primul rînd, faptul că momentul sugerat de scena respectivă nu s-a petrecut în munții dacilor, ci în altă parte.

Deși istoricul Conrad Cichorius pe care l-am citat mai înainte face observația că scena la care ne referim este „ohne weiteres klar” (fără discuție, clară) — totuși în *Comentariul și studiul arheologic* la albumul *Columna*, realizat de fotografii Ion Miclea, istoricul Radu Florescu,

¹ Magazin istoric, nr. 7/1980.

face remarca, deosebit de importantă, că scena este unitar încadrată în episodul moesic al primului război dacic și „raportarea ei la zona carpatică nu se poate face decât în măsura în care se acceptă absența oricărui criteriu de localizare la artistul «Columnnei». Or, tocmai această simplă observație poate fi, credem, suficientă pentru a răsturna toate argumentele aduse de vechii comentatori isto-

Faptul că scena se încadrează unitar în episodul moesic se poate observa și din aceea că doar cu două secvențe mai înainte (scena XLIII) sînt reprezentați prizonieri daci păziți în interiorul taberei romane. De asemenea, se poate constata ușor că prizonierii „romani” torturați, poartă bărbii și plete la fel ca toți dacii reprezentați pe Columnă, în vreme ce torționarele despre care s-a afir-

pe malul Dunării, în tabăra romană, încît nu poți să nu rămîi uimit de siguranța cu care s-a afirmat în diferite rînduri că el ar fi avut loc în munții dacilor! Dacă scena are nevoie de explicație, atunci aceasta ar trebui să încerce să lămurească cum a fost posibilă o astfel de eroare. Este limpede că toți cei care s-au ocupat de Columnă au copiat aiudoma textul lui Ciaco-nius și nu au mai privit scena cu atenție. Dar de ce s-au mulțumit cu această explicație?

Interpretările eronate la care ne-am referit, pornesc în mare măsură de la textul lui Florus, pe care l-am citat mai sus. Istoricul roman insistă în mod special asupra cruzimii și sălbăticiiei tracilor, scordiscilor, moesilor, adică a popoarelor ce trebuiau cucerite de romani pentru a le „civiliza”. Astfel de aprecieri apar frecvent în opera lui Florus și istoricii sînt de acord în privința exagerărilor sale făcute cu scop propagandistic. Dar să analizăm mai atent textul din opera lui Florus, citat de Cichorius: „acești dușmani [este vorba despre tracii care atacaseră provincia Macedonia, în anul 100 î.e.n.], cei mai sîngeroși dintre toți, n-au putut fi astîmpărați decît aplicînd [noi, romanii] împotriva lor propriile lor metode: s-au folosit așadar împotriva prizonierilor focul și fierul”. Textul se referă deci, în mod expres, la torturarea prizonierilor barbari și nu poate fi invocat pentru dovedirea obiceiului dacilor de a-și tortura prizonierii decît în mod indirect.

Făurită în virtutea unei anumite viziuni istorice curente în veacul trecut (care opunea în mod radical „civilizația” Romei și Greciei antice „barbariei” celorlalte popoare), interpretarea scenei amintite se cuvine, așadar, schimbată. Și nu este exclus ca, la o recercetare mai atentă, și alte scene ale acestui prețios document a vechii istorii a românilor să-și schimbe semnificația.

Torționară (detaliu de pe scena alturată). Se observă coafura tipică a femeilor romane

Femeie geto-dacă purtînd basmaua caracteristică portului popular al strămoșilor noștri (detaliu dintr-o altă scenă de pe Columnă)

rici! Dealtfel, subrezenia acestor argumente se vede și din efortul depus de acești comentatori de a plasa în-timplările redată în scena respectivă într-un loc unde nu aveau ce să caute.

Sensul scenei este „ohne weiteres klar”, dar nu în sensul atribuit de Cichorius, ci de-a dreptul opus. Ea reprezintă, într-adevăr, torturarea unor prizonieri, cu deosebirea că prizonierii sînt... daci, iar torționarele sînt... femei romane!

mat că sînt femei „dace” au coafură tipic romană, binecunoscută din nenumărate reprezentări din antichitate. Părul este împărțit în două șuvițe sau coșite care se legau într-un coc la spate. Cum pe Columnă sînt reprezentate femei sigur dace (ca de pildă în scena întoarcerii dacilor la vetrele lor, după primul război), se poate vedea că ele aveau capul acoperit cu o basma. Este atît de evident că întregul episod s-a petrecut

Decebal preacinstitul

VASILE BOLOGA

Cercetările arheologice desfășurate în anul 1954 pe Dealul Cetății de la Grădiștea Muncelului (antica Sarmizegetusa Regia) au condus la descoperirea — printre multe alte vestigii istorice — a unei inscripții care a suscitat și, probabil, va mai suscita numeroase comentarii. Este vorba despre celebra inscripție epigrafică formată din două ștampile în cartuş, pe care se află scris, cu caractere latine răsturnate, cuvintele *Decebalus* (în unul din cartușe) și *Perscorilo* (în celălalt).

Istoricii și lingviștii care au încercat să o traducă ori să-i descifreze semnificația au dat până acum diverse interpretări inscripției: „Decebalus, fiul lui Scorilo” (ipoteză formulată de C. Daicoviciu și acceptată ulterior de Vl. Georgiev, H. Daicoviciu, I. Glodariu); „Decebalus sclav [puer] al lui Scorilo” (Vl. Hanga); doi olari care și-au pus fiecare ștampila sa (V. Pisani); „Atelierul regelui Decebal. Prin Scorilo [a fost lucrat vasul]” (K. Horedt); „Decebal [a făcut vasul] prin Scorilo” (I.H. Crișan); „Decebal, în numele lui Scorilo, care dedică (consacră) vasul” (I. Ionescu).

Toate interpretările de până acum s-au limitat, așadar, la explicarea semnificației semantice a particulei „per”, socotind că „Decebalus” și „Scorilo” reprezintă două nume proprii — ipoteză sugerată de existența a doi regi geto-daci purtând acest nume: Scorilo (care a domnit în perioada 28/29-68/69 e.n.) și Decebal (rege

între anii 87 și 106 e.n.¹). Totodată, deși în cartuşul ce păstrează inscripția *Perscorilo* între *r* și *s* nu exista un interval mai larg decât între celelalte litere, toți cercetătorii au considerat că este vorba de două cuvinte: *per* și, respectiv, *Scorilo*.

Căutând o nouă interpretare inscripției, am încercat să stabilesc înțelesul și originea tuturor cuvintelor, considerând inscripția ca formată din două cuvinte *Decebalus* și *Perscorilo*, ultimul fiind un cuvânt compus din prepoziția *per* și numele *Scorilo*.

Presupunând că acest din urmă cuvânt face parte din fondul comun străvechi (indoeuropean sau preindoeuropean) atât al limbii traco-dacice cât și al limbii latine, m-am oprit asupra cuvântului latin „*scurra*”, care în Roma imperială însemna „bufon”, „leneș”, „parazit”, „inactiv”, „trândav”, „filifizon”. Inițial, în latina veche, cuvântul avea un sens diametral opus, el însemnând — așa cum se arată în *La grande Encyclopedie-Larousse* — „omul cinstit, curat, spiritual și învățat”. Lingviștii consideră că acest termen *scurra* ar fi de

origine străveche, el provenind, probabil, din limba etruscă.

Cît privește evoluția înțelesului *scurra*, de la „om spiritual și învățat” la „bufon”, se cuvine semnalat că în unele vechi texte irlandeze bufonul era echivalentul preotului celt — druidul.

Aceptînd această etimologie, *Scorilo* ar putea însemna cinstit, spiritual, curat, luminat. Cît privește particula *per*, aceasta trebuie considerată ca o prepoziție adjectivală, folosită pentru a marca perfecțiunea, exprimînd superlativul absolut. În textele vestitului orator al antichității, Marcus Tullius Cicero, această prepoziție apare frecvent în construcții ca *perfacilis* (ușor de la început pînă la sfîrșit), *perbene* (prea bun), *perlongus* (prea lung), *permaximus* (prea mare) și chiar *peroptimus* (care e superlativul superlativului, *optimus* însemnînd, cum se știe, cel mai bun).

Ideea că *Perscorilo* reprezintă un cuvînt compus corespunde și cu ipoteza formulată de I. Valaori în 1925 și susținută și de I.I. Russu, care afirma încă în 1959 că însuși Decebalus ar fi un cuvînt compus, din *Deke* (care își are originea în rădăcina indoeuropeană *dek* = a lua, a întîmpina, a onora) și *balus* (din termenul indoeuropean *bala* sau *bel*, care are înțelesul de puternic). Rezultă că inscripției epigrafice

¹ Magazin istoric, nr. 2/1979.

(Continuare în p. 53)

Admirabilele virtuți ale „barbarilor”

Ce este un „barbar”? Astăzi termenul are o semnificație peiorativă. „Barbar”! Ceea ce respingem ca ceva exterior nouă înșine... „Barbari”! Cei pe care îi considerăm inferiori nouă... Barbari sînt vorbitorii unei limbi străine... „Barbari” sînt năvălitorii de pe alte continente sau sălbaticii din America, sau băștinașii unor insule îndepărtate.

Cu aceste considerații debutează un studiu recent apărut al cercetătoarei franceze Marie-Françoise Baslez (în revista *L'histoire*, nr. 39, noiembrie 1981), șef de lucrări la catedra de istorie veche a Școlii normale superioare de la Sèvres. După părerea ei, această viziune dualistă asupra lumii este o moștenire lăsată de antichitatei Europei moderne, care își are rădăcinile în înșeși originile elenismului. Dar pentru vechii greci, importantă era nu înțelegerea de cruzime, dominantă astăzi, ci cea de diferențiere — deosebirile existente între ei și așa-numitul „barbar”. La început, aceștia din urmă erau oameni care vorbeau o altă limbă, o limbă de neînțeles. Acest criteriu lingvistic provine dealtfel din lumea indo-europeană: în sanscrită, străinul e descris prin onomatopee, cea mai frecventă fiind *bhara-bhara*, adică „cel ce vorbește nedeslușit”.

Ovidiu, exilat pe țărmurile Mării Negre, și-a înșusit limba geților, remarcă autoarea. Trebuie spus, dealtfel, că dacii revin în cîteva rînduri, de-a lungul articolului, ca argumente determinante ale diverselor puncte de vedere formulate de Marie-Françoise Baslez. Ea arată, de pildă, că, pe măsura extinderii Imperiului roman, aria geografică locuită de „barbari” se micșora și devenea tot mai periferică. Astfel, dacii au fost incluși printre „barbari” doar atîta vreme cît cunoașterea lor a avut un caracter fragmentar și incomplet. Îndată după primele contacte nemiloșcite, după primele ciocniri armate, deci înainte chiar de cucerirea teritoriului locuit de ei, dacii au început să mai fie pentru romani „neobișnuiții și ciudații locuitori ai unor ținuturi bizare și îndepărtate”.

Desigur, relevă autoarea, între vechii greci și romani, pe de o parte, și „barbari”, pe de altă parte, exista un antagonism politic, dar mai ales unul militar. „Începînd cu ceramicile care comemorează războaiele medice”, scrie Marie-Françoise Baslez, pînă la monedele lui Alexandru cel Mare sau Columna lui Traian, se perpetuează aceleași clișee. Inamicul barbar are o înfățișare exotică, fie că este vorba de perși, de galați [trib celtic] sau de daci... Acest dușman este inferior mai curînd pe planul tacticii de luptă decît pe cel al armelor; în orice caz, el nu este

cu nimic mai prejos din punct de vedere al curajului individual... „Barbarul” este omul îndrăzneții oarbe, grecul este omul calculului, al tacticii, ba chiar al vicleniei...”

Analizînd în continuare atitudinea antichității greco-latine față de așa-numiții „barbari”, Marie-Françoise Baslez ține să sublinieze: „Intenția [celor ce vorbesc despre aceste popoare străine] nu este niciodată peiorativă. Niciodată «barbarul»... nu este prezentat ca fiind umilit și zdrobit. Artistul care a făcut Columna lui Traian îi evocă pe daci cu simpatie, subliniind ardarea lor războinică, mereu rănducută...”

Cercetătoarea franceză relevă un interesant aspect al scrierilor elenistice și latine în care se abordează problema „barbarilor”. Fără îndoială, prejudecățile culturale nu lipsesc și „cel ce vorbește o limbă îninteligibilă” au o înfățișare fizică dezordonată sau deprinderi frapante prin excentricitatea lor. Dar nu li se neagă virtuți care lipsesc societății greco-romane. Li se recunoaște, de exemplu, „barbarilor” o sete înstinctivă de libertate, un refuz al dominației străine, căruia nu-i lipsește mărșă. Încă Herodot făcea din scrii poporul împătimit prin excelență de libertate, simbolul independenței naționale.

Abia după ce „barbarii” au început să participe din plin la războaiele civile ale Imperiului roman, abia după ce ponderea lor în rîndul pretorienilor de la Roma a crescut considerabil, abia după ocuparea și jefuirea Capitalei de către vizigoți¹, în anul 410 e.n., noțiunea de „barbar” se schimbă. Închis acum într-o frontieră materializată (limesul), constrîns la defensivă începînd cu domnia lui Marcus Aurelius, imperiul nu mai considera drept „barbari buni” decît pe cei din interiorul granițelor. Cealaltă formă hoarde sălbatice și nimicitoare. Prototipul îl reprezenta acum ferocitatea caracteristică a hunilor. Relatînd o ciocnire cu ei, un cronicar din secolul V e.n. scria: „La hotarele Scythiei, către răsărit, dincolo de ghețurile Tanaisului [Donul], sălășluiește un neam... cu chip hidos, cu o înfățișare de o respingătoare urîtenie; el trăiește din pradă, Ceres [agricultura] îl sclrbește; îi place să-și creșteze fruntea și găsește de cuviință să depună jurămînt pe leșurile rubedenilor ucise...”

Marie-Françoise Baslez scoate în evidență că reprezentările artistice de pe Columna lui Traian constituie un moment de cotitură în iconografia antică, fiind ultimul monument în care vrăjmașul „barbar” a fost reprezentat în toată demnitatea sa.

¹ Conflicte armate între statele grecești și Imperiul persan (defășurate între anii 500 și 449 î.e.n.), pentru hegemonie în bazinul oriental al Mării Mediterane.

² Magazin istoric, nr. 8/1976.

1908
(6-7 ianuarie)

CONGRESUL UNIUNII SOCIALISTE

(Al IX-lea al mișcării muncitorești din România)

*La lucrările congresului au participat 84 delegați, din partea organizațiilor politice și sindicale muncitorești din: București — 58 (Cercul socialist „România Muncitoare”, Cercul de editură socialistă și sindicatele muncitorești); Turnu Severin — 3 (Cercul socialist „România Muncitoare”, sindicatele cizmarilor, croitorilor și muncitorilor de la Șantierul naval); Iași — 3 (Cercul socialist „România Muncitoare” și Cercul de studii sociale); Ploiești — 4 (sindicatele metalurgiștilor, cizmarilor, tâmplarilor și chelnerilor); Galați — 2 (sindicatul „Înfrățirea muncitorilor” și sindicatul metalurgiștilor); Pașcani — 2 (sindicatul lucrătorilor de la C.F.R.); Giurgiu — 2 (sindicatele cizmarilor și croitorilor); Alexandria — 2 (sindicatele cizmarilor și croitorilor); Brăila — 2 (Cercul socialist „România Muncitoare”); Botoșani — 2; Moinești — 1; Buzău — 1; Bolintinul din Vale — 1. A participat, de asemenea, I. Crețu, reprezentant al social-democrației române din Transilvania.

Pe baza stenogramei congresului și a altor documente, au fost identificați următorii 42 participanți la lucrări:

BUCUREȘTI: I.C. Frimu, D. Marinescu, Mihail Gheorghiu-Bujor, Al. Constantinescu,

D. Pop, Gh. Cristescu, N.I. Gheșu, Natalia Oprescu, Valerian Prescurea, N.C. Georgescu, Iordan Ionescu, P.I. Dumitrescu, I.D. Păunescu, D. Anastasescu, Jean Popescu, I. Șt. Dumitrescu, Irimia Apostol, Paraschiva Cornea, D. Stănculescu, I. Constantinescu, I. Zablovski, C. Filipescu, Apostol Niculescu, C. Vasilescu, Gh. Ionescu, N. Simion, G. Willis, Sava, Voinescu.

TURNU SEVERIN: Iancu Hiescu.

IAȘI: dr. Otto Călin, I. Sion.

PLOIEȘTI: Ștefan Gheorghiu, Mitică Niculescu.

GALAȚI: Gh. Săndulescu, Al. Gheorghiu.

PAȘCANI: Al. Gh. Dimitriu.

BRĂILA: N. D. Cocea, Em. Bastardo.

MOINEȘTI: L. Solovineanu.

BOLINTINUL DIN VALE: I. Neagu-Negulescu.

TRANSILVANIA: I. Crețu.

Ordinea de zi a congresului

1. Ziarul [central al mișcării muncitorești și socialiste] **România Muncitoare** și [revista teoretică socialistă] **Vitorul social** (raportori: Dumitru Pop — raport elaborat împreună cu Gh. Cristescu — și, respectiv, I. Sion).

Au fost identificate fotografiile următorilor 20 participanți la congres:

I.C. Frimu	D. Marinescu	M. Gh. Bujor	Ștefan Gheorghiu	Al. Constantinescu
				
I. Neagu-Negulescu	I. Crețu	I.D. Păunescu	Iordan Ionescu	Valerian Prescurea
				

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forță socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

DIN ROMÂNIA ȘI AL SINDICATELOR

DELEGAȚI PARTICIPANȚI LA CONGRES

2. Statutul Uniunii Socialiste din România (raportor: **I.C. Frimu**).

3. Statutul general al sindicatelor unite din România (raportor: **Al. Constantinescu**).

4. Expulzările¹ și faptele² din Galați.

5. Alegerea organelor de conducere a mișcării muncitorești din România.

Conducerea lucrărilor congresului

Președinte: **Em. Bastardo**.

Secretari: **D. Marinescu, N.C. Georgescu, dr. Ottoi Călin, L. Solovineanu**.

¹ Congresul a protestat împotriva măsurilor guvernului adoptate după marea răscoală a țăranilor din 1907 — cu care prilej s-a manifestat solidaritatea activă a proletariatului cu țăranimea răsculată — de a expulza un număr de militanți socialiști, între care dr. Cr. Racovski, Vasile Anagnoste, L. Paukerov, frații Hoppe și alții.

² Congresul a protestat și împotriva abuzurilor autorităților gălățene din vara lui 1907 împotriva organizațiilor muncitorești locale (percheziții la sediul Cercului "România Muncitoare" și al sindicatelor, arestarea a circa 50 muncitori etc.). Greva generală a muncitorilor gălățeni din iunie 1907 a forțat autoritățile să înceteze persecuțiile. Toate aceste evenimente au determinat conducerea mișcării muncitorești să desemneze orașul Galați drept gazdă a Congresului din 1908.

Organe de conducere a mișcării muncitorești alese de congres:

Comitetul Central al Uniunii Socialiste din România: **I.C. Frimu, dr. Cr. Racovski, N.C. Georgescu, N.I. Ghețu, M. Gh. Bujor**; membri supleanți: **Șt. Gheorghiu, D. Marinescu, Em. Bastardo**.

Comisia de control a Uniunii Socialiste din România: **I. Șt. Dumitrescu, Irimia Apostol, N.C. Georgescu**.

Comisia Generală a Sindicatelor din România: **Al. Constantinescu** (secretar), **Vasile Anagnoste, Gh. Cristescu, Apostol Niculescu, N.C. Georgescu**; membri supleanți: **Iordan Ionescu, C. Vasilescu, Gh. Ionescu**.

Comisia de control a Comisiei Generale a Sindicatelor din România: **I. Șt. Dumitrescu, Irimia Apostol, Jean Popescu**.

Au mai fost alese:

Comisia pentru definitivarea programului Uniunii Socialiste din România: **C. Dobrogeanu-Gherea, dr. Cr. Racovski, M. Gh. Bujor, N. D. Cocea, I. Sion, Max Vecsler**.

Comitetul Cercului de editură socialistă: **D. Marinescu, I.D. Păunescu, Paraschiva Cornea**.

D. Pop

Gh. Cristescu

N.D. Cocea

Dr. Ottoi Călin

I. Sion

N.C. Georgescu

Mitică Niculescu

Gh. Săndulescu

Iancu Iliescu

I. Șt. Dumitrescu

Om politic și îndrumător cultural, Andrei Șaguna, prin calitatea de înalt ierarh al românilor ortodocși din Transilvania, pe care a ilustrat-o, a fost timp de mai multe decenii o personalitate polarizantă. Împreună cu Simion Bărnuțiu, Avram Iancu, G. Barițiu și alți oameni politici ai generației pașoptiste, cu rol director în mișcarea de emancipare națională, a contribuit la progresul societății românești. Opera lui de organizator al învățământului și de luminare a poporului, în spiritul tradițiilor iluminismului, s-a înscris ca un aport prețios la pregătirea condițiilor împlinirii naționale, impuse, în 1918, de necesitatea istorică.

Istoriografia l-a integrat încă din timpul vieții în prima linie a luptătorilor naționali, subliniindu-i rolul deținut ca om politic și îndrumător cultural. Istoricii secolului XX au văzut în Șaguna un mare îndrumător și diplomat al revoluției din 1848, susținătorul prin excelență al liniei politice independente a românilor transilvăneni, așa cum fusese ea formulată la Adunarea de la Blaj din 3/15 mai de ideologul revoluției Simion Bărnuțiu. Limitele de epocă, soluțiile fortuite, conjuncturale, spiritul confesional, nu pot întuneca desigur calitatea de Președinte al Adunării naționale de la Blaj, din 1848, rolul deținut de el ca președinte al Comitetului Național, adevărat guvern românesc în acele timpuri revoluționare, hotărât să organizeze Transilvania ca „țară” românească.

ANDREI ȘAGUNA

om de cultură și acțiune

POMPILIU TEODOR

În dialogul cu forurile imperiale habsburgice, Andrei Șaguna a știut, în termeni fără echivoc, să situeze în prim plan necesitatea unui nou și echitabil statut politic pentru români. Bunăoară, la Olmütz¹, în fruntea delegației românilor din imperiu (o reală reprezentanță națională), își exprima cu îndrăzneală convingerea că, „reformarea statului, cea corespunzătoare lipsei și pretensiunilor timpului” se va înfăptui, motiv pentru care invoca „libertatea cea adevărată” între-

¹ Magazin istoric, nr. 2 și 6/1978.

² În februarie 1849, o delegație condusă de Andrei Șaguna a înfățișat împăratului Franz Iosif *Petițiunea generală a fruntașilor români din Transilvania, Banat și Bucovina*, prin care cerea legitima constituire a națiunii române într-un organism administrativ de sine stătător în cadrul monarhiei, administrație în limba română, etc. etc.

meiată pe drepturile „deopotrivă ale tuturor popoarelor din împărăție și pe egalitatea tuturor cetățenilor înaintea legii”.

Libertatea cea adevărată

Ideile lui Șaguna despre înaintarea culturii românești într-un „veac civilizat” pledau convingător nevoia înființării unei societăți pentru „promovarea literaturii și culturii poporului nostru român, precum și înaintarea industriei și a agriculturii în rîndul națiunii noastre”. Convinș că asemenea activități „se formează și se acomodează” după „felul și caracterul timpului și al cerințelor”, Andrei Șaguna considera că ele trebuie să năzuiască la scopuri înalte, potrivit „legilor firești și pozitive”, în favoarea dezvoltării „spiritului comun și izvorul a tot ce este bun și folositor”.

În anii imediat următori revoluției, convinș că ideile în materie de educație trebuie să devină instituții, Andrei Șaguna a transformat sinoadele ecleziastice într-un adevărat for director pentru sistemul educațional. Încă în 1848, în preajma izbucnirii revoluției, afirma necesitatea „de a căpăta învățătură, de a se desăvîrși și a se lumina” poporul, condamnând „ruginita negură a neștiințelor, în care, prin curgerea nenumăratelor veacuri, spre paguba universală pînă în ziua de astăzi se află, la limanul cel liniștit al științelor și al luminii să se aducă și așa să se preschimbe în popor cultivat”. Intervenția sa în fruntea unei delegații la Viena, în 1850, în vederea creării unei facultăți de științe filozofice și juridice pentru români, nu este decît unul din multiplele exemple ce atestă modul perseverent de traducere în viață a programului pașoptist în acest domeniu.

Într-o epocă de consolidare a instituțiilor moderne, înscrîndu-se, la rîndul său, în acest proces european, la începutul dualismului austro-ungar din 1867, a elaborat **Statutul organic**, devenit o adevărată cartă constituțională a Bisericii ortodoxe, menită s-o protejeze de ingerințele statului, în cadrele căruia românii transilvăneni erau obligați să trăiască. Întărind autonomia instituției pe care o conducea, a oferit un cadru sigur protecției rețelei de școli confesionale și a altor instituții de cultură. „Democratismul introdus de Șaguna — se scria în **Convorbiri literare**, în 1908 — a avut de efect, că fiecare român a trebuit să se intereseze de aproape și să contribuie și el după puteri la bunul mers al treburilor bisericii și școlii... Fără această organizație, românii ardeleni n-ar fi ceea ce sunt astăzi”. Democratismul **Statutului organic** a fost apreciat elogios de C. Stere în **Viața românească**, ca organizație „largă și adînc democratică, încît nu i-am putea găsi o analogie, decît doar în organizația unei parohii engleze sau a unui township¹ american”. De fapt, comentatorii operei legislative a lui Șaguna au văzut, în raport cu experiențele trăite de românii transilvăneni în timpul dualismului, „valoarea ei de zid de apărare, ca o fortăreață a naționalității și ca mijloc

¹ Despărțimînt administrativ al unui comitat din S.U.A. și Canada.

— 1 IANUARIE, 1809. Se naște la Miskolc (Ungaria) Anastaslu Șaguna.

— 1826. Își începe studiile de filozofie și drept la Pesta.

— 29 DECEMBRIE, 1826. Printr-o declarație scrisă în limba latină, Șaguna declară că trece de la religia catolică la cea ortodoxă.

— 1829. Pleacă la Virșet (Iugoslavia) să studieze la seminarul teologic.

— 1 NOIEMBRIE, 1833. Se călugărește, luîndu-și numele de Andrei.

— 13 IULIE, 1846. Împăratul Austriei îl numește vicar general al Bisericii ortodoxe din Ardeal, în urma morții lui Vasile Moga.

— 30 APRILIE, 1848. Andrei Șaguna devine episcop; în cuvîntarea rostită cu acest prilej, el își arată scopul vieții sale: „Pe românii ardeleni din adîncul lor somn să-l deștepte și cu voia cătră tot ce e adevărat, plăcut și bun să-l tragă”.

— 15 MAI, 1848. La Blaj, la marea adunare națională a românilor din Transilvania, este ales unul dintre președinți; este numit șeful delegației trimise la Viena, ca să înmîneze împăratului Ferdinand I de Habsburg, PETIȚIUNEA NAȚIONALĂ a revoluției de la 1848.

— 25 FEBRUARIE, 1849. Conduce, din nou, o delegație la Viena pentru a înfațișa monarhului PETIȚIUNEA GENERALĂ A FRUNȚĂȘILOR ROMÂNI DIN TRANSILVANIA, BANAT ȘI BUCOVINA.

— 27 AUGUST, 1850. Deschide o tipografie pe cheltulala sa; primele tipărituri sînt înștiințarea „cătore lăutbur cler și popor diceozan”, prin care anunță inaugurarea tipografiei, și o poezie a lui Andrei Mureșanu; urmează apoi cărți pentru biserică și școli.

— 3 IANUARIE, 1853. Din inițiativa lui începe să apară, săptămînal, la Sibiu, **TELEGRAFUL ROMÂN**, gazeta cu profil social, cultural și bisericesc.

— 10 AUGUST, 1854. Andrei Șaguna dă circulare ORDINĂCIUNEA ARHIEREASCĂ PENTRU RÎNDUL CEL BUN ÎN ȘCOALELE NOASTRE POPORALE, privitoare la organizarea internă și partea didactică a școlilor populare.

Sub îngrîdirea lui se înființează numeroase școli, pentru care pregătește învățători în secția pedagogică de 2 ani, creată de el la Seminarul din Sibiu.

— 4 NOIEMBRIE, 1861. La inițiativa lui se înființează, la Sibiu, Asociațiunea transilvană pentru literatură română și cultura poporului român (Astra), cu un rol însemnat în viața culturală și în lupta de eliberare națională a românilor din Transilvania. Este ales președinte al Asociației. Din discursul inaugural rostit cu acest prilej: „Asociațiunea are o problemă pe cît de nobilă, frumoasă și unică în felul său astăzi în întreaga noastră națiune din toate părțile... pe atît și de serioasă și grea, pentru că cere o perseverență de fier și un sacrificiu din înimă”.

— IULIE, 1862. Se ține la Brașov o adunare generală a Astorel, sub președinția lui Șaguna, cu care ocazie are loc o expoziție de produse ale industriei naționale; în discursul introductiv, Șaguna vorbește despre importanța limbii și culturii naționale.

— 1864. Reușește, după biruirea numeroaselor dificultăți, să despărță Biserica ortodoxă română de cea sîrbescă, apoi să ridice Episcopia română la rangul de Mitropolie, devenind la Sibiu primul mitropolit al românilor ortodocși din Transilvania și Ungaria. Caută să dea o nouă organizare Bisericii pentru a o face un factor puternic în lupta națională.

— 16 SEPTEMBRIE, 1868. Are loc cel dintîi congres național bisericesc al Mitropoliilor românilor ortodocși din Transilvania și Ungaria, la care Șaguna prezintă lucrarea privind organizarea canonică a mitropoliei intitulată **STATUTUL ORGANIC**.

— 28 Iunie, 1873. Moare și este înmormîntat la Râșnări.

I. U.

de asigurare a progresului cultural", așa cum socotea istoricul I. Lupăș **Statutul organic**.

De altminteri, sensul politic al activității lui Șaguna nu i-a scăpat nici presei austriece care privea cu vădită reticență convocarea și activitatea sinoadelor ce dezbăteau probleme de conținut cultural-național. În 1867, **Neue Freie Presse** nota că „mitropolitul Șaguna a și început să lucreze pentru convocarea unui sinod ortodox, care firește este numai un pretext religios pentru un congres politic al românilor”.

Activitatea politică a lui Andrei Șaguna s-a desfășurat direct, deschis, în timpul revoluției din 1848 și, cu deosebire, în vremea perioadei liberale¹, în calitate de reprezentant al românilor în **Verstärkter Reichsrat**². El a susținut cu hotărâre principiul egalității naționale, socotind că spiritul liberalismului și al ideii naționale trebuie să fie respectat într-un veac civilizat.

Liderul politic român, reluând mai vechile tentative, a încercat, prin soluțiile propuse, să determine o nouă structură a imperiului, de fapt o restructurare. El s-a impus prin soluțiile avansate în fața liderilor naționalităților întruniți la Viena, fiind indiscutabil personalitatea dominantă în dezbaterile purtate. O dată mai mult evenimentele experimentului „liberal” au evidențiat abilitatea politică a lui Șaguna, capacitatea de a sesiza ceea ce poate fi util și fructuos pentru națiunea care o reprezenta. Evident soluțiile lui rămân esențial reformatoare, în limite oficiale, strict legale, dictate de poziția pe care o avea în societatea românească, dar determinată și de observarea atentă a cursului vieții politice europene care nu indică pentru perioada imediat următoare schimbări spectaculare în echilibrul european.

Opera lui Șaguna de organizare instituțională, obținerea statutului de mitropolie pentru biserica ortodoxă, programul școlar realizat, în special remarcabila rețea rurală, liceele întemeiate au contribuit timp de o jumătate de veac și mai bine la întărirea și progresul conștiinței naționale în societatea românească din Transilvania. Noua intelectualitate afirmată în viața politică la începutul dualismului austro-ungar, întemeietorii partidelor naționale și-au sprijinit noile lor opțiuni politice în sfera unei firești directive laice, cel puțin în parte, pe efectele instituțiilor culturale și de învățământ create în vremea lui Șaguna.

În planul relațiilor general românești, Șaguna a contribuit la receptarea valorilor

din țara liberă, Principatele Unite, realizată prin unirea de la 1859 și a cărei independență deplină de stat urma să fie cucerită la 1877. El s-a situat astfel la confluența cu noua direcție inaugurată în cultura națională de revista **Convorbiri literare** de Iași. Valoarea i-a fost sporită însă și de opera lui de creație culturală, în domeniul dreptului și al istoriei, domenii pe care le-a ilustrat prin titluri de mare rezonanță. Cărțile sale sînt contribuții fundamentale la istoria românilor transilvăneni, indicînd un standard european în scrierea istoriei.

Cimp larg de investigare

Personalitatea lui Andrei Șaguna a reținut, pe bună dreptate, atenția istoriografiei universale. Ea a constituit ani la rînd o temă predilectă și constantă și pentru eminentul istoric american, profesorul Keith Hitchins, un inițiat al studiilor române³, privind civilizația și istoria noastră, specialist reputat prin cărțile și articolele publicate în sfera centrului și sud-estului european. De la Setton Watson, Mario Ruffini și Marcel Emerit, nimeni nu s-a dedicat problematicii românești cu stăruință și competența istoricului de la University of Illinois. Teza sa de doctorat consacrată mișcării naționale românești din Transilvania între anii 1780-1849 (**The Rumanian National Movement in Transylvania, 1780-1849**, publicată la Harvard University Press), deschide în activitatea istoricului american un cîmp vast de investigare în spațiul istoriei române.

În primul său stagiul de studii în România, s-a dedicat cercetării vieții și operei lui Șaguna, temă pe care a urmărit-o constant mai bine de 15 ani.

Monografia intitulată **Orthodoxy and Nationality. Andrei Șaguna and the Rumanians of Transylvania, 1846-1873** (Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania, 1846-1873), o carte remarcabilă prin documentare, structură și analiza istorică, a apărut în 1977. Lucrarea vădește efortul autorului de a surprinde afirmarea în societatea românească a ideii unității națiunii, interdependența proceselor istorice din provinciile românești. Deci nu este vorba de monografia înaltului ierarh, mărginită la aspectele confesionale, ci, dimpotrivă, de istoria unei societăți în evoluție spre modern dominată de mișcarea politică națională. Dealtminteri, structura cărții lămurește lucrurile pe deplin, autorul reconstituind rolul politic al lui Șaguna în raport cu revoluția din 1848, cu neoabsolutismul, cu regimul liberal și apoi cu cel dualist. „Acest studiu — declară profesorul american în prefață — descrie dezvoltarea politică și culturală, de-a lungul a două decade cruciale care au precedat compromisul austro-ungar din 1867”. Deci, o carte consacrată vieții politice și culturale care a premers anularea indepen-

¹ În istoria Imperiului austriac, între anii 1860-1867, după perioada neoabsolutismului, s-a trecut la experimentul constituțional sau liberal. Potrivit Diplomei din 28 octombrie 1860 și Patentei din 20 februarie 1861, imperiul a încercat să se reorganizeze prin acordarea unei oarecare autonomii provinciale și o mai echitabilă reprezentare a naționalităților negermane în organismele constituționale. În acest răstimp, au avut loc și lucrările Dietei de la Sibiu (1863) în care s-a votat o serie de legi ce garantau egalitatea constituțională a națiunii române și a bisericii ei cu celelalte națiuni și biserici din Transilvania.

² Senatul imperial lărgit, compus din reprezentanți ai tuturor naționalităților din imperiu; românii au fost reprezentați prin Andrei Șaguna (Transilvania), Anghel Mocioni (Banat) și Nicolae Petrino (Bucovina).

³ *Magazin istoric*, nr. 11/1978.

Un program pentru o jumătate de veac

În preocuparea lor pentru libertățile umane și progresul naționalității [române], cele 16 puncte [ale Petițiunii Naționale din 3/15 mai¹] au fost un caracteristic manifest al intelectualilor din 1848 din centrul Europei. Acesta a reprezentat cea mai comprehensivă și puternică expunere a aspirațiilor românești alcătuită până la acest timp și în esențialitatea lui a înzestrat mișcarea națională cu programul ei pentru următoarea jumătate de veac. Bărnuțiu și susținătorii săi, care au fost mai ales responsabili pentru forma lui finală, nu au justificat mai mult cererile lor pe baza dreptului istoric sau pe temeiul patentelor imperiale, ci, mai degrabă, pe principiul crezut de ei a fi universal valabil: drepturile naturale ale omului. Ei au extins acum aceste drepturi, subsumate lozincii „libertate, egalitate, fraternitate”, de la indivizi la întreaga națiune. Preocuparea lor referitoare la „națiune” nu este nicăieri altă de evidentă ca în cele 16 puncte.

Ele proclamă independența națiunii române și deplina ei egalitate cu alte națiuni din Transilvania și declară intenția lor de a menține drepturile lor, în vederea creării unui nou sistem politic întemeiat pe principii liberale. Pentru prima dată, într-un astfel de document public, ei au insistat asupra legăturii dintre dezvoltarea economică și progresul naționalității. De aici, expunerea decisă asupra iobăgiei și cererea lor pentru egalitatea posibilităților în comerț și meserii, care reflectă, în mod particular, credința lor în importanța clasei de mijloc autohtone. Ei, de asemenea, au recunoscut nevoia pentru o bună informație pentru cetățenii și tinerii de carte, dacă instituțiile politice liberale vor prospera. De aceea, au luat măsuri pentru un sistem modern școlar... au insistat ca educația să fie o sarcină care să poată fi efectuată cu succes numai în școlile naționale și în limba națională...

Când citirea și explicarea celor 16 puncte a fost terminată, Adunarea a aclamat aprobarea lor. Mai târziu, în ziua a doua, au fost alese delegațiile pentru a reprezenta Adunarea înaintea Curții din Viena și la Dieta Transilvaniei la Cluj. Șaguna a condus-o pe prima, Lemeni pe a doua. Pentru a nu pierde momentul pe care ei l-au creat și a asigura continuarea mișcării naționale, liderii Adunării au stabilit un comitet permanent, constând din 25 membri, cu Șaguna președinte, iar Bărnuțiu vicepreședinte. Comitetul a fost prima organizație politică aleasă de o adunare reprezentativă, pe care românii transilvăneni au avut-o vreodată. Acesta a putut, pe drept cuvânt, să revendice a vorbi în numele întregii națiuni... Două figuri au dominat Adunarea: Bărnuțiu și Șaguna. Pentru popor, Bărnuțiu a fost eroul fără egal, el a fost cel care a dat cea mai clară expresie entuziasmului și aspirațiilor intelectualilor. Programul național adoptat pe Cîmpia Libertății nu a fost, pentru el și susținătorii săi, limitat la o expresie a loialității față de casa domnitoare sau la cele cîteva generalități despre dorința reformelor. Rolul lui Bărnuțiu, ca spirit al mișcării naționale, a fost similar celui al lui Mazzini în Italia. Șaguna, pentru a lărgi comparația, a fost asemănător lui Cavour. Amândoi s-au distins în mișcările lor naționale, ca organizatori și diplomați ce nu s-au lăsat prea influențați de entuziasmul momentului. Șaguna a reflectat asupra situației date pentru a determina ceea ce este deopotrivă drept, compatibil cu „spiritul timpului”, cu principiile ortodoxiei și prerogativele autorității civile și, prin urmare, realizabil.

(Extrase din lucrarea Orthodoxy and Nationality. Andrei Șaguna and the Rumanians of Transylvania, 1846-1873, a istoricului american, profesorul Keith Hitchins.)

¹ Magazin istoric, nr. 2/1978.

denței constituționale a Transilvaniei¹. Propunându-și o atare direcție de investigație, autorul a stăruit, de la bun început, asupra convergențelor și divergențelor dintre ideea unei mișcări naționale direcționată de biserică și orientarea intelectualității spre soluții seculare, din afara patronajului ecleziastic. Profesorul Hitchins a subliniat, pe de o parte, identitatea de scopuri, dar, pe de altă, mijloacele diferite de realizare a emancipării națiuni.

În pagini dense, impresionante ca bogăție de fapte și, nu mai puțin ca interpretare, istoricul reface, în linii esențiale, complexitatea problemei românilor din Transilvania, antec-

dentele ei politice din secolul XVIII. Pe temeiul studiului adîncit al dinamicii naționale din epoca prepașoptistă se afirmă comunicarea stabilită între românii de pretutindeni, preocuparea absorbantă a intelectualității față de destinul comun al națiunii. Insistînd asupra statutului politic al românilor, autorul oferă lectorului o necesară fundamentare istorică pentru înțelegerea mersului revoluției românești.

Cunoscător al istoriei țărilor central și sud-est europene, prof. K. Hitchins a structurat problematica revoluției pașoptiste în raport cu complexitatea orientărilor din mișcările naționale din zonă. Evidențiind, pe bună dreptate, liberalismul revoluționarilor maghiari în raport cu Austria, se subliniază, în termeni fără echivoc, și limitele acestora. „Încercarea sa [a lui Kossuth] de afirmare a telurilor maghiare a mers în contra aspirațiilor altor popoare din Ungaria pentru satisfacerea propriilor deziderate, ducînd spre

¹ Pînă în 1867, cînd s-a încheiat compromisul austro-ungar, Transilvania și-a avut o autonomie constituțională, garantată de existența instituțiilor și legilor proprii. Această realitate istorică a fost numită în 1861 de Alexandru Papu Iarlan, în preajma creării dualismului, „independența constituțională a Transilvaniei”. Aceasta a fost abolită de pactul încheiat între clasele dominante maghiare și austriece, care a anulat o străveche realitate istorică încorporînd Transilvania la Ungaria.

(Continuare în p. 32)

UN MARE SLUJITOR AL EUROPEI

VIORICA MOISUC

La numărul 4 bis, pe frumoasa Avenue Hoche, care se deschide din Piața Arcului de Triumf, numită Place „Etoile — Charles de Gaulle”, se află Academia diplomatică internațională — prestigioasă instituție științifico-diplomatică și politică, fondată în 1926 din inițiativa unor personalități ale timpului, printre care A.F. Frangulis — devenit secretar general permanent —, Nicolae Titulescu, pe atunci ministru plenipotențiar al României la Londra, juristul român D. Negulescu, Ed. Beneš, ministru de externe al Cehoslovaciei, J. Cambon, om politic și diplomat francez, F.D. Roosevelt, pe atunci subsecretar de stat la marina de război a S.U.A., A. Alvarez, om politic chilian și alții. Necesitatea unui astfel de așezământ a decurs din faptul că, după primul război mondial, profunde și rapide modificări economice, socio-politice din Europa și din lume au pus probleme complexe și variate în domeniul relațiilor și dreptului internațional și al exercitării diplomației, cerind formularea unor idei și principii noi pentru organizarea vieții internaționale. Academia diplomatică internațională — nota A.F. Frangulis — „trebuie să aibă o structură științifică proprie”, care să permită dezbateră, într-un cadru organizat, a celor mai stringente probleme ale contemporaneității, cu participarea celor mai buni specialiști, nu numai oameni politici și diplomați, ci și oameni de știință de renume internațional. Dezbaterile nu angajau guvernele, dar concluziile lor puteau constitui puncte de referință în teoria și practica politică și diplomatică internațională.

Instituția, cu astfel de obiective în programul ei, a pornit la drum cu modestul buget de 1 600 franci, donați de membrii fondatori. Curând însă avea să fie recunoscută de un mare număr de guverne, care i-au sprijinit activitatea moral și material. Prestigiul internațional al Academiei diplomatice s-a datorat nu numai activității sale științifice — cunoscutul Dictionnaire Diplomatique constituie un instrument de lucru de mare valoare — ci și cooperării intelectuale internaționale, deosebit de active și de multilaterale pe care a fini-

țiat-o și a susținut-o printr-o pluralitate de metode și mijloace. Statutul diplomatic al Academiei a fost consacrat prin convenția multilaterală semnată de un mare număr de state (printre care și România), la 13 iunie 1939, precum și prin decretul Consiliului de Miniștri al Franței din 8 mai 1957 și 6 iunie 1958 (ministru de externe fiind atunci Christian Pineau)¹.

Astăzi, ca și în trecut, somptuoasa clădire de pe Avenue Hoche oferă ospitalitatea ei nu numai reuniunilor politice și diplomatice de înaltă ținută, dar și cercetătorilor dornici să afle, din paginile documentelor de arhivă, din bogata colecție a bibliotecii, aportul acestei instituții de cultură și știință la dezvoltarea colaborării internaționale, rolul său în afirmarea și impunerea postulatului după care orice problemă a vieții internaționale, oricât de spinosă ar fi ea, poate fi dezbătută și analizată la masa tratativelor politice, putându-i-se găsi formule de rezolvare general convenabile.

Prezentă încă de la început în opera pe care Academia diplomatică internațională își propunea s-o înlăptuiească, România a avut un rol activ în perioada dintre cele două războaie mondiale în activitatea și dezbaterile organizate de acest înalt for științific, ca și în lucrările editate sub auspiciile sale. Nicolae Titulescu, V.V. Peila, N. Petrescu-Comnen, D. Negulescu, Elena Văcărescu, M.T. Djuvara, V. Madgearu, Gr. Gafencu și mulți alții au lăsat în bibliotecă și arhiva Academiei diplomatice internaționale din Paris interesante și substanțiale urme ale participării lor la discutarea unor importante probleme ale timpului.

Din fondul arhivistic al Academiei, redăm mai jos câteva fragmente din însemnările manuscrise ale lui A.F. Frangulis, însemnări cu valoare de document, referitoare la unul dintre cei mai prestigioși membri ai Academiei diplomatice internaționale, diplomatul și omul politic român Nicolae Titulescu. Precizăm că însemnările au fost redactate în limba franceză; întreruperile le-am marcat prin trei puncte, iar adăugirile noastre prin paranteze drepte.

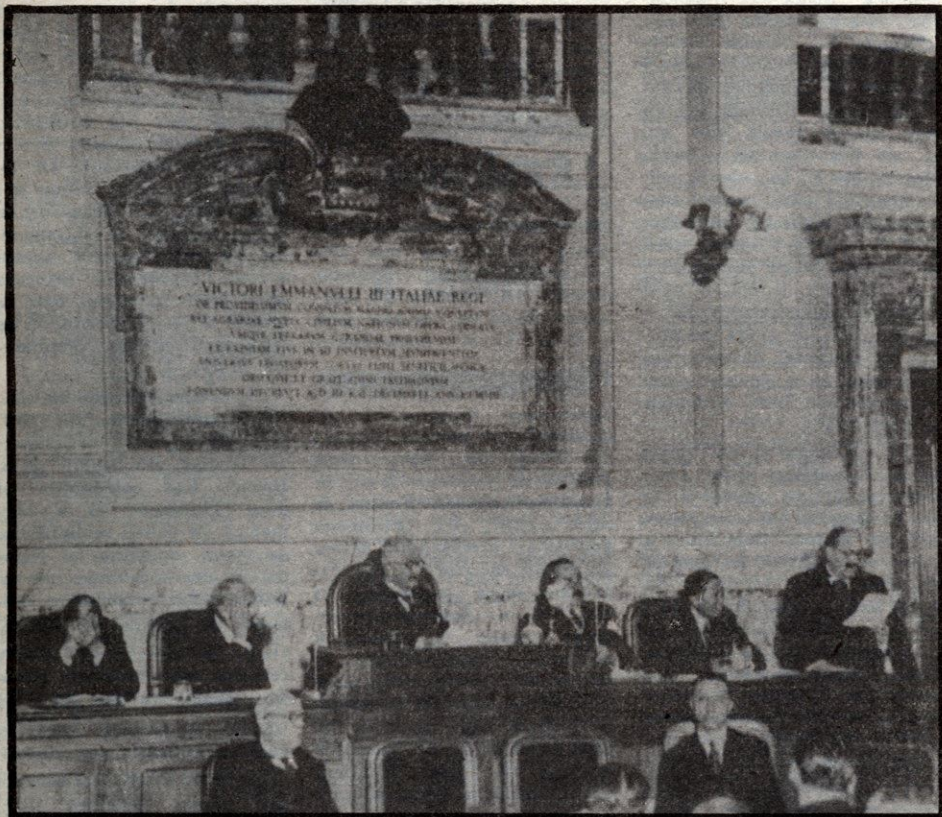
¹ Magazin istoric, nr. 3/1979.

„Delegația română [la Conferința de pace de la Paris din 1919-1920] avea un membru care merită o mențiune specială: dl. Nicolae Titulescu. Înalt, mai degrabă urt..., el avea o inteligență remarcabilă și era un strălucit orator; era, totodată, un om de inimă; a fost prietenul meu cel mai apropiat pînă la moartea sa,

uite dimensiunile statului pe care îl reprezenta... Competițiile oratorice pe care le-a avut cu contele Apponyi în Consiliul Societății Națiunilor, cu ocazia problemei «optanților» unguri, au fost atât de extraordinare încît amintirea lor va rămîne mereu vie în memoria acelor ce au avut privilegiul de a le fi fost martori.

lung fără a se folosi de nici o notiță, deși trecuse de 86 ani, era foarte transpirat; întorcîndu-se atunci spre Titulescu, i-a zis: «Încep să îmbătrînesc». Odată ședința terminată, Titulescu l-a ajutat să-și pună paltonul...

Cînd [Titulescu] a fost numit ministru la Londra [la

Nicolae Titulescu la ședința inaugurală a celei de-a XX-a adunări a Academiei diplomatice internaționale (Roma, 27 octombrie 1930)

care a survenit în 1941. L-am cunoscut la Consiliul Societății Națiunilor cînd, la 25 iunie 1921, pledam pentru realipirea Epirului de Nord la Grecia... Dl. Titulescu a fost de două ori președintele Societății Națiunilor; avea un prestigiu imens și obținea admirația tuturor colegilor săi; farmecul și spiritul lui dezarmau chiar și pe adversari. Personalitatea sa domina uneori adunările și făcea să se

Contele Apponyi și dl. Titulescu aveau un respect imens unul pentru altul. L-am văzut lucrînd împreună nu numai la Societatea Națiunilor, ci și la Academia diplomatică internațională, printre ai cărei fondatori s-a numărat. În cursul unei ședințe a Academiei, contele Apponyi, care vorbise înde-

16 octombrie 1921], nu vorbea englezește, dar străduindu-se să învețe în fiecare zi cîte o sută de cuvinte, a reușit destul de repede să vorbească curent englezește. Îi plăcea să amintească următoarea expresie pe care Eduard VII o spunea uneori unuia dintre aghiotanții săi: «Dv. vorbiți cu curaj în limbi străine».

¹ Magazin istoric, nr. 11/1981.

Atunci cînd a fost numit ministru de externe și, ca urmare, a trebuit să se întoarcă la București, el explica interlocutorilor săi londonezi: «Titulescu, ministru de externe, este nemulțumit de Titulescu ministru la Londra»... Sosit la Roma, în octombrie 1930, pentru a participa la sesiunea Academiei diplomatice internaționale, Titulescu îi spunea lui [Nicolae Petrescu-] Comnen¹ — care era atunci ministru al României pe lângă Sf. Scaun: «Există aici un fals Titus² — acela sînt eu, și un fals Comnen — acela sîntei dvs.». În adevăr, dl. Comnen, al cărui nume adevărat era Petrescu, își adăugase numele de Comnen, ceea ce amintea istoria Bizanțului³. Lui Titulescu îi plăcea să-și tachineze colaboratorii, dar îi stîmă, căci, în ciuda originilor lui modeste, datorită valorii sale, el a devenit unul dintre cei mai buni diplomați ai țării sale⁴.

A.F. Frangulis subliniază că un fel constant al lui Titulescu a fost ca România să fie în termeni buni cu puterica sa vecină, U.R.S.S. De aceea, el „a căutat, la Geneva, prietenia d-lui Litvinov. În acest scop, a oferit în onoarea lui [Litvinov] un dejun într-un mare restaurant, la Talloires, lângă Annecy. În timpul dejunului, dl. Litvinov, foarte în vervă, a promis omului de stat român sprijinul său în politica de apropiere și de înțelegere cu România. Dl. Titulescu mi-a citit într-o zi raportul pe care l-a trimis atunci regelui Carol, raport aproape profetic, prevăzînd cel de-al doilea război mondial.

Dl. Titulescu s-a dus, apoi, la proprietatea sa de la Cap Martin, pe Coasta de Azur. Acolo a aflat, la radio, știrea despre destituirea sa. A fost

foarte afectat, deși cunoștea, din acte precedente, frecventele ingratitudini regale...

Dl. Titulescu îl detesta pe dl. Pierre Laval [ministru de externe al Franței, după asasinarea lui L. Barthou la Marsilia, în 1934]. Îl numea «omul cu cravată albă și dinți negri». Cînd Pierre Etienne Flandin i-a succedat d-lui Pierre Laval, la Quai d'Orsay, primul a venit într-o zi, împreună cu d-na Flandin, la mine la dejun. Cu acea ocazie și-a exprimat nedumerirea asupra unor cuvinte pe care i le spusese chiar în acea zi, la Quai d'Orsay, dl. Titulescu. El îi zise d-lui Flandin: «Țin mult la dv., pentru multe motive, dar mai ales pentru că purtați o cravată neagră». Dl. Flandin nu înțelese aluzia la cravata albă a d-lui Laval, predecesorul său...»

Referindu-se la episodul exodului unui mare număr de diplomați și oameni politici din Franța în Spania, prin punctul de frontieră Irun, în momentul ocupării Franței de către naștiți, A.F. Frangulis povestește următoarele despre neizbutita încercare a lui Titulescu de a se refugia și el în Spania: „Întrebînd pe ofițerul spaniol însărcinat cu controlul [pașapoartelor] în ce constă incidentul [care ținea în loc convoiul de mașini la punctul de control], el mi-a explicat că dl. Titulescu a vrut să treacă frontiera cu o duzină de persoane care figurau pe pașaportul său diplomatic; pîrîndu-i-se neobișnuit de mare numărul de persoane, [ofițerul] a cerut de la Madrid, telefonic, instrucțiuni și de la ministerul de externe; colonelul Beybeder s-a opus trecerii lui Titulescu, date fiind legăturile sale cu U.R.S.S.

Diplomatul român a protestat vehement, invocînd viza diplomatică și imunitățile sale, dar colonelul Beybeder a răspuns că «în timp de război,

imunitățile [diplomatie] nu erau decît niște simple favori». Și astfel, acest mare european a fost respins de la frontiera spaniolă. S-a dus atunci la Cannes, unde avea să moară peste puțin timp.

Acest afront a avut consecințe grave pentru dl. Titulescu prin faptul că el trimisese deja în Portugalia un întreg vagon conținînd toate arhivele sale, în special documente secrete de o valoare inestimabilă, minutele Conferinței de pace din 1919-1920, note personale precum și alte documente importante. Dl. Titulescu a crezut că trebuie să-i telegrafieze ambasadorului Marii Britanii la Lisabona, Sir Raynald Cambell; acesta a luat în posesiune tot ceea ce se găsea în vagon, dar, de atunci, a fost imposibil să se regăsească urmele prețioaselor arhive...».

Cîteva amintiri mai noi despre Titulescu, datînd din 1959: „...La un dejun la d-na Geneviève Tabouis, am întîlnit pe dl. Ralea⁵, fost colaborator al d-lui Titulescu; el a afirmat că, în pofida schimbărilor de regim, memoria lui Nicolae Titulescu a rămas vie în inimile tuturor românilor, indiferent de opiniile lor politice; el a adăugat că una dintre cele mai mari străzi din București poartă numele său și că tocmai se adunau fondurile necesare ridicării unei statui”.

Și, în încheierea însemnărilor sale despre Titulescu, A.F. Frangulis notează: „L-aș considera drept un reprezentant excepțional al speciei umane, în special prin calitățile sufletului și inteligenței... Se poate spune că Europa a pierdut, în Nicolae Titulescu, pe unul dintre cei mai mari slujitori ai săi”.

¹ În acel timp, M. Ralea era, între altele, vicepreședinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale și președinte al Comisiei Naționale a României pentru U.N.E.S.C.O.

¹ Magazin istoric, nr. 4/1980 și 1-3/1981.

² Diminutiv dat lui Titulescu în cercurile diplomatice internaționale.

³ Aluzie la dinastia de împărați bizantini a Comnenilor.

Prof. dr.

JOHANNES IRMSCHER:

Imaginea

complexă

a istoriei

Membru corespondent al Academiei de științe din R.D. Germană, profesor la Universitatea Humboldt, din Berlin, dr. Johannes Irmischer este un cunoscut specialist în cultura greacă și bizantină, autor a numeroase lucrări pe astfel de teme. Prezent la al XV-lea Congres internațional de științe istorice, care a avut loc în august 1980, la București, domnia sa s-a numărat printre cei 300 oaspeți de peste hotare pe care redacția noastră i-a solicitat să împărtășească unele din gândurile și concluziile desprinse din această prestigioasă întâlnire internațională, din care o bună parte au și apărut în paginile revistei:

— Experiența de peste 30 ani de muncă științifică mi-a demonstrat că, un filolog nu poate lucra fără o orientare istorică, așa după cum munca istoricului nu este posibilă fără colaborarea cu filologii, care, datorită cunoștințelor lor lingvistice, participă la descoperirea și interpretarea surselor. Ceea ce spun cu privire la relația dintre științele istorice și filologie este, desigur, valabil și pentru cooperarea științei istorice cu arheologia, ca și cu sociologia, cu științele politice, cu cele juridice, ca și cu alte discipline. Dacă nu privim desfășurarea istoriei numai prin prisma istoriei politice și militare, așa cum se proceda, în mare măsură, în istoriografie, până în veacul trecut, și se mai procedează, uneori, și în secolul nostru, ci dacă o privim în primul rând prin prisma dezvoltării culturii, a dezvoltării capacității omului de a stăpâni natura, atunci științele istorice au absolută nevoie de colaborarea cu foarte multe alte discipline. Consider că este un merit al organizatorilor acestui congres faptul

de a fi asigurat o repartizare corespunzătoare a invitațiilor, făcând astfel posibilă o colaborare științifică multilaterală.

— Domeniul de care vă ocupați este foarte vast și, în mod sigur, în studiile dvs. ați întâlnit cu multe elemente care pun în evidență convergența istoriei diferitelor popoare:

Aș vrea să remarc că, până în veacul trecut, studiul culturii antice se limita, în esență, la statele bătrânei Europe, în principal la greci și romani, deci la o privire unilaterală, la o concepție greco și respectiv romano-centristă. Treptat, această imagine s-a schimbat în mod îmbucurător. Mai întâi prin faptul că popoarele din sud-estul Europei au pus noi întrebări științelor care se ocupau de antichitate: românii au inclus în cîmpul investigației preocupări tot mai largi în legătură cu trecutul daco-getic, albanezii — în privința ilirilor etc. În acest cadru s-a văzut mai limpede și rolul și importanța pe care au avut-o geto-dacii în lumea antică. S-a văzut mai clar că nici romanii și nici grecii, oricât de superioară ar fi fost cultura și poziția lor în antichitate,

n-au fost singurii făuritori ai culturii antice, ci au colaborat la făurirea ei cu popoarele din regiunile limitrofe, cu care au venit în contact, fiecare din aceste popoare, în diferite moduri, promovind și îmbogățind această cultură.

Sînt convins că odată cu extinderea studiilor clasice și la popoarele din Orientul îndepărtat și la cele din Africa, vor urma alte corecturi de acest gen ale imaginii istorice.

Același lucru s-a întîmplat și în domeniul bizantinologiei: pînă la începutul secolului trecut, de acest domeniu s-a ocupat un număr redus de specialiști, ale căror cercetări s-au răsfrînt foarte puțin asupra lucrărilor generale cu caracter istoric. Între timp am învățat însă să vedem și istoria evului mediu prin prisma dimensiunilor și influențelor ei la scară mondială. În această lumină, istoria Bizanțului îndepărtat cucereste un loc de prim rang, fapt pe deplin îndreptățit, deoarece — cum se știe — în tot evul mediu timpuriu, Imperiul bizantin a fost — din punct de vedere economic, politic și militar — prima putere în Europa. Linia care fusese trasată de Ranke¹ a suferit astfel o corectură hotărîtoare. Ranke considera numai Imperiul roman, Imperiul carolingian și Sfîntul imperiu roman de națiune germană, adică Europa de Vest și Centrală, ca fiind făuritoare de istorie, trecînd astfel cu vederea importanța istoriei Bizanțului îndepărtată și deci și istoria acelor popoare inte-

(Continuare în p. 59)

¹ Leopold von Ranke (1795-1886): istoric german de orientare conservatoare, prof. univ. la Berlin, autor a o serie de lucrări consacrate în special istoriei politice a țărilor din Europa apuseană din sec. XVI-XVII, remarcabile prin generalizările ample, critica izvoarelor și măiestria stilului.

CIVILIZAȚII COREENE

In Republica Populară Democrată Coreeană, prospectarea și cercetarea arheologică s-au desfășurat după un plan pe termen lung, urmărindu-se scoaterea la lumină a unor prețioase vestigii din timpurile străvechi. În ordinea cronologică a epocilor cercetate, s-au valorificat: numeroase urme ale omului în paleolitic, de pildă, cele din vecinătatea orașului Phenian; mari aglomerări care includ mai multe niveluri ale civilizațiilor neolitice și epocii bronzului, printre care ruinele de la Nam-kyeung, tot din împrejurimile Capitalei; dolmene din provincia Hwanghe de Nord; mărmurile Coreei antice și epocii imediat următoare; Zidul de pe Muntele Daiseung și Palatul Regal din Phenian; monumente funerare din piatră, datînd din epoca regatului Koguryo. De un succes deosebit s-au bucurat prospecțiile care au relevat vechi unelte din paleolitic inferior, datînd din anii 600 000-400 000 î.e.n.

Tot în diverse puncte din împrejurimile Capitalei, arheologii coreeni au scos la lumină primul nivel al civilizației Gulpō, din paleoliticul mijlociu, și al doilea nivel al acestei civilizații, datînd din paleoliticul superior. Cercetătorii au dezgropat rămășițe de paleontopus și oseminte de neantropus.

Aceste revelații arheologice au confirmat, din punct de vedere științific, originea coreenilor, demonstrînd, totodată, că pe tot cursul paleoliticului, de la cel inferior la cel superior, în aceste ținuturi au trăit oameni. Fapt care a permis o sistematizare a istoriei paleoliticului în Coreea. Arheologii au reușit să pună în lumină diverse aspecte ale civilizației neolitice, epocă cuprinsă între anii 5000 și 3000 î.e.n., și caracteristicile activităților productive ale omului din perioada respectivă.

În timpul excavațiilor din apropierea orașului Tcheungdjin s-au găsit un sat alcătuit din zece colibe și vase dintr-o anumită varietate de ceramică, printre care unul înalt de 84 cm, cu o deschidere largă de 64 cm, și niște cupe. În ruinele de la Nam-kyeung s-au descoperit 120 vase, precum și grăunțe de cereale carbonizate, iar în provincia Hwanghe de Nord unelte agricole din piatră, pluguri, seceri.

În imagine: placă xilografiată, folosită în tehnica tiparului, datînd din epoca statului feudal coreean Koryo (918-1392).

Toate aceste vestigii arată că oamenii neolitice s-au stabilizaseră, pentru a se ocupa de agricultură, vîntoare, pescuit și alte activități productive.

Urme din epoca bronzului oferă lămuriri științifice despre istoria Coreei antice cuprinsă între 2000 și începutul mileniului I î.e.n. Obiectele din acest aliaj, ca daltele, cuțitele etc., au pus în evidență trăsăturile caracteristice ale culturii din epoca bronzului, moștenitoare nemijlocită a civilizației neolitice.

Cercetările arheologice au clarificat o serie de probleme legate de istoria Coreei antice ca și medievale — regatele Koguryo, Balhai și Koryo. Mormîntul unui mare stăpîn de sclavi și diverse alte vestigii, ca și obiectele de bronz, printre care un pumnal cu mineral în formă de lăută, datînd din sec. VIII sau VII î.e.n., dovedesc că în Coreea antică exista un stat sclavagist care a cunoscut bronzul și, mai apoi, fierul.

În vremea regatului Koguryo, statul feudal coreean era deosebit de puternic. Stau mărturie acestui fapt zecile de morminte funerare cu fresce, scoase la lumină în acești ultimi ani, printre care mormintele în piatră, necropola nr. 3 de la Anak și mormîntul funerar cu fresce din comuna Susan, zidul de pe Muntele Daiseung.

Pe de altă parte, datorită punerii în evidență a așezărilor de locuit, palatelor și templelor din epoca Koguryo, s-au relevat foarte clar particularitățile de construcție și înaltul nivel de dezvoltare atins de arhitectura epocii. În același timp, prin descoperirea vestigiilor statului Balhai, istoria și cultura lui, care făcuseră pînă atunci obiectul unor cercetări insuficient documentate, s-au putut explica mult mai clar.

Monumentele funerare regale din sectorul Kaiseung, de pe Muntele Daiseung și altele din epoca Koryo, Terasa Manweul de la Kaiseung, Palatul Regal din Koryo, Templul Bul-il și alte numeroase temple și locuințe constituie probe evidente ale faptului că Koryo a fost primul stat unificat din istoria Coreei, un stat-națiune, pe deplin omogen, care și-a însușit cuceririle civilizațiilor epocilor precedente.

Cercetările arheologice în R.P.D. Coreeană continuă să se desfășoare într-un ritm viu, dezvăluind noi și noi aspecte ale istoriei sale multimilenare.

ROMÂNI ÎN CULTURA ORIENTULUI

VIRGIL CÂNDEA

Există în istoria culturii românești un capitol care, deși adeseori abordat de specialiștii de la noi sau din alte țări, este încă relativ puțin cunoscut. Este vorba de contribuția românilor la introducerea tiparului în cultura arabă din Orientul Apropiat. Capitolul puțin cunoscut, deoarece, dacă datele principale ale acestei cooperări româno-arabe de acum aproape trei secole au fost puse în lumină, importanța și consecințele ei nu sînt încă suficient reliefate în lucrările științifice.

Mult timp, cultura arabă a refuzat să adopte arta tiparului datorită reverenței deosebite cu care Islamul considera cuvîntul scris și cartea în general. Coranul, carte sacră, nu putea fi reprodus decît de mînă, în frumoasele manuscrise care asociau înalta măiestrie atît a caligrafilor cît și a miniaturistilor. Comunitățile creștine din Orientul Apropiat, care păstraseră legăturile lor seculare cu cultura europeană, nu au fost refractare introducerii tiparului, dar înființarea de imprimării în Siria și Liban era condiționată nu numai de încuviințarea puterii politice (după 1516, cea a Imperiului otoman), dar și de pregătirea meșterilor tipografi și de obținerea costisitorului echipament (caractere arabe, plumb, presă).

În secolele XVI și XVII au apărut în Occident o serie de cărți în limbile siriacă și arabă, datorate atît misionarilor catolici, dornici să cîștige adepți între creștinii arabofoni din Orient, cît și unor cărturarii libanezi de seamă, ca Nasrallah Salaq al-Aguari și Gibrail as-Sahyuni, mai cunoscuți în Europa sub numele lor latinizate de Victorius Scialac Accurensis și Gabriel Sionita. În aceleași secole au funcționat la Roma imprimerii orientale ca aceea creată în 1584 de cardinalul Ferdinand de Medicis, transferată la Colegiul maronit din același oraș, între 1614-1617, din ordinul Papei. În 1653, această tipografie a fost cumpărată de Congregația romană pentru propagarea credinței. Dar o imprimărie în Orient — și anume la Mănăstirea maronită Qazhaya din regiunea Qannubin, în Liban — nu a fost înființată decît în 1585 (o ipoteză recentă), sau mai sigur, în 1610 și a avut o existență efemeră: aici s-a tipărit doar o Psaltire în siriacă și arabă, ceea ce nu putea, în nici un caz, satisface nevoia de

cărți imprimate resimțită de comunitățile siro-libaneze.

Pînă la începutul sec. XVIII, introducerea tiparului în Orientul arab a rămas abia în faza încercărilor neizbutite. Condițiile pentru adoptarea noii tehnologii a cărții în această parte a lumii aveau să fie create printr-o inițiativă locală, cu sprijin venit dintr-o regiune mai apropiată decît Roma. Într-adevăr, abia cînd Athanasios Dabbas, cărturar sirian, care se bucura de protecția lui Constantin Brîncoveanu, s-a adresat principelui român cu rugămintea înființării unei secții de limbă arabă la tipografia din Snagov, deci în condițiile în care tiparul arab era introdus în politica românească de sprijin a așezămintelor din Orient, întreprinderea a fost așezată pe temeiuri trainice și menită să izbutască.

Marele meșter al tiparului în Țara Românească era atunci cunoscutul cărturar Antim Ivireanul¹. Se pare că acesta nu cunoștea îndeajuns limba arabă, cum mărturisește dealtfel el însuși în încheierea *Ceaslovului greco-arab*, tipărit la București, în 1702. Din această informație, cercetători grăbiți au tras concluzia că primele caractere folosite pentru imprimarea *Liturghierului greco-arab*, de la Snagov, din 1701, nu ar fi fost săpate de Antim Ivireanul, cunoscut pentru talentul său de gravor și sculptor. Concluzie care nu trebuie reținută, deoarece Antim cunoștea, în schimb, limba turcă, scrisă pe atunci tot cu caractere arabe.

Imprimarea cărților sus-menționate la Snagov și București a fost un eveniment pentru comunitățile creștine de limbă arabă din Orient. *Liturghierul* și *Ceaslovul* erau, într-adevăr, cărțile de care aceste comunități aveau urgentă nevoie, într-o perioadă în care limba siriacă era înlocuită în cult cu limba vorbită — araba, după cum în țările române o limbă moartă de cult și cultură, slavona, era înlocuită cu limba vie, a poporului, româna. În 1704, părăsind Țara Românească, Athanasios Dabbas a primit în dar, pentru patriarhatul Antiochiei, echipamentul tipografiei arabe și a luat cu sine

¹ Magazin istoric, nr. 11/1975.

și pe ucenicii săi care deprinseseră arta imprimăriei.

Tipografia a fost instalată la Alep și, doi ani mai târziu, de sub teacurile ei a ieșit o *Psaltire* arabă, purtând în frontispiciu blazonul lui Constantin Brîncoveanu. Într-o frumoasă prefață, Athanasios mulțumea domnului român pentru contribuția esențială la editarea cărții. Amintind de edițiile deja tipărite la București, Dabbas menționa că principele „ne-a sprijinit în executarea caracterelor arabe în orașul Alep din Siria” (era vorba de o nouă serie de litere, confecționate chiar în Siria), cu care a fost imprimată *Psaltirea* „din care vă trimitem un exemplar pentru a recunoaște generozitatea cu care ne-ați covârșit”, deoarece, adăuga el, cartea „este fructul generozității voastre”.

Istorici ai culturii arabe au trecut uneori prea repede peste această mărturie pereptivă a contribuției românești la înființarea celei dintîi imprimării în Orientul Apropiat, imprimărie care a cunoscut cea mai durabilă activitate din întreaga istorie a tiparului arab, așa cum vom demonstra mai jos. S-a insistat asupra faptului că la Alep, Athanasios Dabbas a fost ajutat de ucenicul său Abdallah Zakher, care apoi s-a remarcat ca meșter tipograf, traducător și polemist. Cercetări recente ne-au permis să constatăm că în formarea sa ca tipograf Abdallah a fost tributار lui Athanasios sau, probabil, unui tipograf român care l-a însoțit la Alep pe cărturarul sirian. Cîteva ani mai târziu, cînd Antim Ivireanul a trimis o tipografie de limbă georgiană la Tbilisi, aceasta a fost însoțită de ucenicul său Mihail, fiul lui Ștefan, care a tipărit acolo *Evangheliarul*, din 1709, pe seama regelui Gruziei Vahtang VI. Nu este exclus ca Antim să fi procedat la fel cu imprimăria din Snagov-București transferată la Alep și însoțită acolo probabil de acel Simion care semna gravura reprezentîndu-l pe regele David și care executase și blazonul lui Brîncoveanu. Direct sau printr-un intermediar, Abdallah Zakher era deci ucenicul tipografilor români ai timpului.

Tipografia româno-arabă din Alep a funcționat pînă în 1709. Ea a fost apoi transferată la Mănăstirea greco-catolică Sf. Ioan din Șuer regiunea Zuq din Liban. Instalată aici de Abdallah Zakher, ea și-a reluat activitatea în 1734. În legătură cu această imprimărie au existat controverse, unii autori încercînd să exagereze fie rolul lui Abdallah Zakher, fie al unui iezuit, Fromage, în dotarea ei. Dar, pe baza documentelor publicate de istoricul arab T. Jock, colegul său sirian Joseph Nasrallah a arătat, încă din 1948, că imprimăria libaneză de la Șuer nu era decît aceea din Alep, originară din Țara Românească. Izvoarele lui T. Jock sînt categorice: „Avem probe pozitive care ne arată adevărata origine a acestei imprimării. Zakher... a trebuit să se retragă în Liban, unde găsim un local, la Sf. Ioan din Șuer, a adus tot materialul din Alep”.

Cum spuneam mai sus, tipografia din Șuer a cunoscut cea mai îndelungată activitate

dintre toate imprimăriile din Orientul Apropiat. Ea a continuat să funcționeze pînă în 1899. Dacă luăm în considerare anul înființării ei, la Snagov în 1701, activitatea ei a durat 198 ani; dacă luăm ca dată de început anul 1734 (prima carte imprimată la Șuer), durata acestei tipografii libaneze, de origine românească, a fost de 165 ani. Nici o altă imprimărie arabă din Orientul Apropiat (Americană, Catolică, sau alte vechi imprimării din Beirut) nu a cunoscut o activitate atît de îndelungată.

Lipsit de imprimărie sa din Alep, preluată prin Zakher de greco-catolici, patriarhatul ortodox din Damasc a încercat, prin cooperarea dintre Silvestru de Antiohia și Constantin Mavrocordat, domnitor în Moldova, apoi în Țara Românească¹, să obțină de la români o nouă tipografie arabă. Ea a funcționat la Iași și București între 1745 și 1747, imprimînd patru cărți. Cum între meserii tipografi care au lucrat în țările române găsim un sirian și un libanez, putem bănuși că ei s-au format în anturajul lui Zakher, ceea ce confirmă efectele binefăcătoare ale actului inițial al lui Constantin Brîncoveanu și Antim Ivireanul care, înființînd imprimăria de la Snagov-București și trimițînd-o apoi la Alep, au contribuit în mod determinant la pregătirea de meșteri tipografi arabi.

Un vechi adagiul orientat spune: „Cine îți dă un pește, te hrănește pe o zi; cine te învață să pescuiești, te hrănește pe toată viața”. Activitatea de sprijin cultural desfășurată de români timp de secole în rîndurile popoarelor din Peninsula Balcanică și Orientul Apropiat ilustrează admirabil acest adagiul. Imprimăriile occidentale au editat cărți arabe pentru trimiterea lor în Orient. La drept vorbind, de aceste cărți au profitat, în primul rînd, cărturarii occidentali. Românii au creat tipografia arabă din 1701, pregătînd în timpul activității ei pe viitorii meșteri care aveau să întemeieze, în Siria și Liban, tradiția locală a tiparului arab. Iată de ce nu numai călătorul român, care cunoaște azi activitatea impresionantă a imprimărilor din Beirut, Damasc sau Alep, dar și mulți dintre istoricii culturii arabe, evocă în scrierile sau studiile lor privind tradițiile tiparului arab începuturile lui moderne la Snagov, București și Iași.

Aceste informații privind unul dintre cele mai importante capitole ale istoriei culturii arabe și ale raporturilor dintre români și popoarele Orientului Apropiat au fost recent readuse în atenția specialiștilor din Franța, prin manifestările prilejuite la Paris de inaugurarea expoziției *Cartea și Libanul*. Un volum special, semnat de autorități în materie de studii orientale, apărut sub îngrijirea umanistului și diplomatului libanez Camille Aboussan, ca și conferințele ținute după inaugurarea expoziției au înfățișat, de-a lungul etapelor parcurse de pionierii tipografiilor arabe, momentele românești marcate de opera durabilă a lui Constantin Brîncoveanu, Antim Ivireanul și Constantin Mavrocordat.

¹ Magazin istoric, nr. 11/1981.

NICOLAE IORGA

așa cum l-am cunoscut (IV)

G. T. KIRILEANU

Nicolae Iorga în mijlocul studenților săi la Școala română din Paris (Fontenay-aux-Roses), inaugurată la 1 iulie 1922 și...

Ultimele pagini ale însemnărilor lui G.T. Kirileanu despre întâlnirile cu Nicolae Iorga îmbrățișează o perioadă de mai bine de trei decenii (1918-1941). Sînt notații sporadice, făcute în tot mai rarele momente în care Kirileanu are prilejul să se aflu în preajma marelui istoric. Viața politică, deosebirile de vederi îi fac să se despartă. După venirea lui Carol II în țară (1930), G.T. Kirileanu este mutat, dealtfel, la Iași, ca secretar al Fundației culturale „Ferdinand”, iar în 1935 se retrage la Piatra Neamț „să-mi petrec bătrînețele între cărțile mele, pe malul mamei Bistrița, orizontul copilăriei mele”.

Nicolae Iorga, la rîndul său, este angrenat într-o vastă activitate didactică, politică, istorică, participînd, cu mijloacele sale, la lupta împotriva curentelor extremiste care amenințau țara, denunțînd fascismul și pe acoliiții săi. La 28 noiembrie 1940, este asasinat mișelește de bandele legionare, plătînd cu viața atitudinea sa de mare cărturar patriot, aflat în slujba celor mai înalte idealuri ale poporului român. La moartea sa, președintele Academiei române, C. Rădulescu-Motru, spunea: „Nicolae Iorga a întrupat puterea de muncă intelectuală a neamului nostru în gradul cel mai înalt... În cuvîntul lui se traduceau pentru toată lumea istețimea și originalitatea genului românesc... O figură de legendă încă din timpul vieții și care va ciștiga în grandoare cu cît timpul va trece”.

Consemnînd dispariția marelui istoric, G.T. Kirileanu nota cu amărăciune la 30 noiembrie 1940: „Pe cînd Iorga-l mort, ciuruit de gloanțe, la radio, în ziare și pe străzi este vorba de pregătirile pentru înmormîntarea [reinhu-

marea, căpitanului Corneliu Codreanu, a nicadorilor și a decemvirilor. Despre Iorga nici o vorbă, în afară de comunicatul Președinției Consiliului de Miniștri¹.

Două zile mai târziu, la 2 decembrie 1940, G.T. Kirileanu consemnează cu tristețe tăcerea în care s-a făcut înmormintarea marelui savant patriot: „Părintele prof. V. Gheorghiu, venerabilul învățat teolog din Cernăuți, este adine impresiunea de mișeșcul asasinat al lui Iorga. Deoarece guvernul a dezaprobat îngrozitoarea crimă, părintele Gheorghiu se așteaptă să vadă funerațiile naționale, care să vestejească asasinatul. Când îi spun că înmormintarea s-a făcut vinerea trecută, el rămâne uimit: «Este cea mai mare rușine ca Iorga să fie îngropat ca un nimeea, despre care zărele n-au spus un cuvânt de durere»».

În primăvara lui 1941, evocând dispariția lui N. Iorga, G.T. Kirileanu înregistrează cuvintele istoricului M. Costăchescu¹, pline de mîhnire și revoltă. „Ieri, în ziua de Buna Vestire [25 martie] 1941, am fost la Belu, unde am aprins o luminare la mormintul lui Iorga al nostru. Cîtă simplitate! Un mormînt sub un gard, mormîntul unui om pe care nu-l încăpea lumea întreagă».

Dar să urmărim în continuare alte pagini din însemnările inedite ale lui G.T. Kirileanu despre Nicolae Iorga, în care marele savant este prezentat ca om, cu luminile și umbrele personalității sale complexe. În transcrierea selectivă a acestor însemnări, aflate la cabinetul de manuscrise de la Biblioteca Academiei R.S. România, am păstrat particularitățile stilistice ale autorului. Pentru ușurința lecturii, nu am marcat deseale întreruperi în text. Titlul, intervențiile din paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin. Sublinierile în text sînt ale originalului. Datele sînt pe stil nou.

Ioan LĂCUSTĂ

...ca vicepreședinte al Biroului comitetului internațional de științe istorice, la Congresul internațional de istorie de la Zürich (31 august 6 septembrie 1938); de la stînga la dreapta: — în picioare: Woodward (Anglia), M. Lhéritier (Franța), H. Kohi (Norvegia), H. Temperley (Anglia), Handelsmann (Polonia), Gaushop (Belgia); — pe scaune: Holtzmann (Germania), N. Iorga (România), Waldo C. Leland, președintele Biroului (S.U.A.), H. Nabholz, vicepreședinte (Etiopia), G. Volpe (Italia)

1918

29 decembrie. Nicolae Iorga întorcîndu-se cu familia de la Iași, locuiește în str. Depărașeanu 2, deasupra Băncii Sf. Gheorghe, în mare strîmtoare. Lipsă de pine, lemne și lucruri gospodărești.

1919

24 ianuarie (stil vechi). Asară am fost la Iorga. Era foarte, nemulțumit de purtarea Aliatilor față de România. E măgulit de vizita ce i-au făcut delegația sașilor și cea a georgienilor [armeni]. Îmi arată cărțile vechi cumpărate. E singura lui plăcere, pe lângă drăciile fetei celei mici. Înainte mai avea plăcerea lucrărilor tipărite.

E îngrijit de găsirea unui păduche, acum, pe vremea tifosului exantematic. Îl liniștesc, spunîndu-i că și eu sînt în același caz!

14 mai. Eri, trecînd pe la redacția *Neamului Românesc*, găsesc pe Iorga controlînd corecturile făcute de Caracș. Mergem la anticar, arătîndu-și bucuria că eri a cumpărat cartea grecească a lui D. Philippiide [*Istoria României*, Lipsca, 1816] de o raritate extremă, numai cu 1 leu, punînd-o, așa la întîmplare, printre alte cărți cumpărate.

15 mai. Iorga se plînge că peste toate și-a mai luat pe cap și lecțiile la Școala de război, unde nu i s-a dat ca plată pe 3 luni decît suma ridicolă de 400 lei. Din cauza asta, își pregătește cursurile universitare aproape dormind.

— Asta pentru că gazeta vă ia atîta timp și pentru că vă sporîți mereu ocupațiile, uînd că nu se poate întînde coarda fără măsură. Ce vă mai trebuia și lecțiile de la Școala de război?

— Socoteam munca ca un biciu [îndemn] pentru pregătirea istoriei mele universale.

Plîngîndu-se de foame, îl îndemn să ceară a i se aduce și lui un ceai, ca și celorlalți academicieni [discuția avea loc la Academie].

— Un ceai e nimica, pentru că eu, muncind mult, am nevoie și de mîncare multă.

22 iulie. Duc lui Iorga articolele lui V. Bogrea² [pentru recomandarea la catedra de latină la Universitatea din Cluj]. Îl găsesc singur la masă, căci familia e la Văleni.

— Mîncă ce-mi dă bucatăria și nu mai fac nici o vorbă. Fiindcă eu fac totdeauna o deosebire: numai de cei care-mi datoresc iubire cer să mă îngrijească cu luare aminte, pe cînd de cineva care mi-i indiferent nu pot cere nimic. Nu pot dormi de rău șoarecilor și-a ploșnițelor.

3 decembrie. Asară Iorga îmi vorbește cu mari laude despre noua carte a lui Gr. Antipa: *Problemele evoluției poporului român*.

1920

[Aprilie]. Din vorbele lui N. Iorga asupra generalului Averescu:

1) Idolii se nasc din prostia altora și mor din prostia lor proprie.

2) Țin să mai adaog că între mine și d. general Averescu deosebirea e aceasta: eu sînt un mit rău, dar un om bun, pe cînd d. general e un mit bun, dar un om rău.

3) Cîrpele trec, pietrele rămîn (cînd cu venirea la guvern a generalului Averescu, la 13 martie 1920).

La 2 aprilie 1920, N. Iorga ține o cuvîntare comemorativă: 100 ani de la nașterea lui Cuza-vodă. După această conferință, i-am repetat lui Iorga ceea ce-i spusese acasă la el, în ajunul alegerii ca președinte al Ca-

¹ Mihai Costăchescu (1884-1953), istoric, membru corespondent al Academiei române; editor de documente ale Moldovei.

² Vasile Bogrea (1881-1926), filolog și lingvist român; membru corespondent al Academiei române; profesor universitar la Cluj.

merei¹: „D-ta cu prestigiul cultural, g-ral Averescu cu prestigiul militar și I. Mihalache cu prestigiul rural, lucrînd împreună, ați fi putut da un guvern statornic și constructiv.” Iar Iorga mi-a repetat că nu poate lucra cu un om care nu vrea să-i calce pragul (g-ral Averescu), nici cu un învățător care vrea să i se urce în spate! [I. Mihalache].

1921

19 iunie. La 10 dimineața am însoțit pe prînzul Barbu Știrbei acasă la N. Iorga, ca să-l felicităm pentru împlinirea vârstei de 50 ani. Nu era acasă și i-am lăsat cărți de vizită.

La 9 seara a fost serbarea la Ateneu, organizată în pripă de V.V. Haneș. Prezidează prof. Paul Bujor, care vorbește nepregătit. După el vorbește Ștefan Ioan, ca fost coleg la Universitatea din Iași. La sfîrșitul cuvîntării, Iorga îl sîrută, cu toate că l-a numit de atîtea ori om fără cap!

În numele studențimii vorbește emfatic tînrul Rally. Iorga îi strînge mîna la încheierea cuvîntării.

Iorga a răspuns, vorbind mai bine ca toți. A îndemnat tinerimea să creadă în imposibil și să-și facă o biserică din suflet și din iubirea apropielului. „După 50 de ani, viața omului se asemănă cu toamna, cînd plantele nu mai înfloresc, nici nu rodesc. Dar dacă sînt condiții prilenice, mai este și a doua înflorire. Iubirea dv., care mi-a lipsit la întia înflorire, îmi va aduce florile de toamnă”.

¹ La 9 decembrie 1919, Nicolae Iorga a fost ales președinte al primei Adunări a deputaților din România după sfîrșirea statului național unitar. Cu trei zile mai înainte, la 6 decembrie 1919, un grup de admiratori i-au dăruit marelui savant casa din Șoseaua Bonaparte nr. 8, în semn de admirație și respect.

1922

27 martie. Iorga l-a întrebat pe [Dimitrie] Gusti:

— Este adevărat că intri în partidul național ardelen?

— Nu-i adevărat, dar e drept că aș dori înființarea unui mare partid democrat cu ardeleni, țărăniști și naționaliști.

Iorga a reproșat prințului Carol că nu l-a chemat să-i arate pe prințul Mihai, [născut la 25 octombrie 1921] amintindu-i că regii Rusiei puneau pe fiii lor să sîrute mîna marelui istoric german Mommsen².

1923

5 februarie. Iorga cu soția au fost la dejun la Palatul Cotroceni. Pentru serbarea Unirii, 6 febr. [24 ianuarie], Iorga a ținut o conferință la Ateneul Român. La eșire, unii studenți l-au huiduit pentru că s-a arătat favorabil evreilor. Iorga a blestemat pe părinții care i-a crescut astfel³.

[15 martie. Conferință a lui N. Iorga la Fundații]. Am fost și eu. Ministrul Banu⁴ sosește, apoi mitropolitul primat, apoi regele.

² Theodor Mommsen (1817-1903), mare istoric și arheolog german; specialist în istoria Romei antice; Premiul Nobel pentru literatură (1902).

³ Indignat de manifestarea sovîină a studenților cușisti, Iorga și-a dat demisia din învățămînt. În cameră, și-a citit demisia. În semn de protest împotriva actelor de brutalizare a ordinii și democrației. Studenții democrați — aflați sub directă influență a P.C.R. —, marea majoritate a intelectualității s-au solidarizat cu istoricul. În același timp, a primit nenumărate insulte și amenințări cu moartea din partea grupărilor teroriste.

⁴ Constantin Banu (1873-1940), om politic și literat, membru al Partidului liberal; ministru al Cultelor (1922-1923); a întemeiat și condus revista *Flacăra* (1911).

Autonomia și independența românilor

La 20 noiembrie 1927, Nicolae Iorga a ținut la Institutul social-român din București, la invitația lui Dimitrie Gusti, conferința cu titlul *Politica culturii*.

Cultura și politica culturală, afirma Iorga, sînt menite să participe la „păstrarea acelei adînci și decisive forțe naționale capabile de a influența viața politică, [păstrarea] acelui lucru misterios în care se plămădește orice idee, în care izbucnește orice simțire, în care scapără orice licărire de gînd, din care pleacă orice bătaie de inimă... ceea ce formează comora cea mare, nescăpată a unui popor”.

Iorga făcea, cu acel prilej, o succintă referire la una din coordonatele fundamentale ale istoriei românești: autonomia vieții statale de-a lungul timpurilor. Iată fragmentul respectiv din conferință: „România, în anumite momente, a fost împărțită în două: România care trăia în statul român și România care se găsea dincoace de acest stat... Căci noi niciodată n-am sacrificat autonomia noastră și, cînd zic autonomie, zic prea puțin. N-am fost numai autonomi, am fost independenți, răscumpărînd această independență printr-un tribut anual întovărășit de anumite daruri. Încolo, în rosturile țării noastre nu se amesteca nimeni. Aceasta este bine de știut și de anume din frații noștri cari trăiesc alături de noi și văd trecutul românilor cam așa: o epocă de independență, pe urmă am fost supuși de turci și ne-au luat în stăpînire grecii — oameni vasali de pe malurile Dunării.

Nu e deloc așa și nu mă voi obosi niciodată să spun că noi am fost totdeauna cîrmuiți după dreptul nostru și după rosturile noastre și că fanarioții aceia din sec. XVIII, pe cari ni-i închipuim ca stăpînii sclaviei noastre, au fost sclavii datinei noastre, că ei respingeau actele scrise în altă limbă decît limba țării și în alte forme decît ale ei, că primul fanariot, un om așa de vrednic ca Nicolae Mavrocordat, punînd să se redacteze într-un singur cor cronicle moldovene și muntene, a cerut, înainte de toate, să se puie genealogia lui care îl făcea să se coboare prin femei din Alexandru cel Bun, pentru ca să arate astfel că nu actualul sultan din Constantinopol l-a făcut domn, ci picătura aceea de sînge strămoșesc al domnilor români care se găsea și în vinele lui”.

Conferința a fost tipărită în revista *Arhiva* pentru știință și reformă socială, organ al Institutului social român, nr. 3-4 din 1928.

I.L.

[I.] Minulescu [poetul] zice că adunarea e de oameni sinistri!

Conferința e un fel de causerie, presărată cu aluzii pentru rege.

Vorbește apoi despre cultură, încercînd a da o definiție. Cultura de sus e fără unitate și fără personalitate. Țăranul are însă o cultură milenară, din timpul păgînității, a căreia poezie a știut s-o alătoreze pe lingă creștinism. Cultura lui psihologică îl ajută a pătrunde foarte ușor în sufletul semenilor săi. Cartea lui de istorie e legenda. Avem multe de învățat de la el și, numai cunoscîndu-i cultura, i-o putem adapta cu trebuințele noi.

22 martie. La înmormîntarea lui Dim. Onciul, Iorga vede inscripția de la coroana studenților români creștini [extremă dreapta] și spune lui C. Banu: „Asemenea studenții trebuie luați serios de ceață; aliatul lor, A.C. Cuza, încurajează pe Zelea Codreanu, tî-nărul, spre a se uni cu studenții antisemiți germani”.

30 iunie. Mă cheamă Iorga pentru niște petiții la rege. Îl găsesc cu niște studenți rînduind cărțile în rafturile nouă de stejar.

— Pe mine toți mă vor vorbi de rău, căci cît sînt în viață li-i frică de mine. Dealtfel, sînt atîția care găsesc că trăiesc prea mult. Uite, Cancel¹ a zis că nu mai am rost la Comisia monumentelor istorice!

— Și totuși eu am auzit că numirea lui Cancel la Universitate s-a făcut în urma stăruințelor dv.

— Așa este, dar acumă văd că nu era copt pentru o catedră universitară, și pe deasupra este așa de închipuit.

¹ Petre Cancel (1852-1947), slavist român, autor, între altele, a studiilor *Păstoritul la poporul român* (1913), *Curs de literatură sîrbă* (1932-1933), *Introducere la filosofia și lingvistica slavo-română* (1938).

Iorga îmi arată catalogul cu arta populară din Stockholm și zice că se vede influența tracică din sud.

5 august. O zi grea de mers și întors [la] Văleni de Munte. Îngheșuală în tren, căldură nesuferită.

Iorga mă primește ceremonios în salon. D-na Iorga îmi arată mirarea că vechii prieteni își mai aduc aminte de el (deoarece eu după război n-am mai fost pe la Văleni).

— Stai și te gîndești [zice Iorga]. Regele Carol a fost cum a fost. Regele Ferdinand e slab, șovăielnic. Iar prințul Carol va fi și mai rău. Și atunci îmi aduc aminte de un cuvînt al prințesei [Elena] Cuza care, văzînd cît de curînd au alergat suveranii Italiei cu ocazia unui cutremur, a zis: „Dacă-s oameni ai pămîntului acelaia”. Și-ai noștri de acum sînt buni, dar sînt străini, depărtați de inima noastră.

1924

23 aprilie. Într-o ședință pentru organizarea congresului de bizantinologie, prezidată de Iorga, Părvan mereu se adresa ministrului Lepădatu [Lapedatu]² într-un fel prea intim: Alexandre, Lepădatule. După un timp Iorga se ridică furios și zice că nu poate prezida o ședință la care se vorbește așa de ordinar, ca la cîrciumă etc.

Părvan a înghițit lecția în tăcere, iar după aceea și-a cerut scuze. Iorga cu o diabolică satisfacție sublinia fiecare cuvînt de scuze: „Așa, da, așa-i bine, da”.

² Alexandru Lapedatu (1876-1954), istoric român, membru al Academiei române; profesor universitar la Cluj; director general al Arhivelor statului (1923), de mai multe ori ministru între 1923 și 1928.

NICOLAUS OLAHUS

protector

al umaniștilor europeni

CORNELIU ALBU

Correspondența lui Nicolaus Olahus¹ cu Erasmus din Rotterdam² ne descoperă pe secretarul flamand al celor doi renumiți umaniști: Levinus Algoet, cunoscut și sub epitetul „Goethals”, „Omni-bonus”, dar mai adeseori „Panagathus”, născut la Gand (Flandra) la sfârșitul secolului XV. Erasmus a notat despre el că „aparține unei familii de bune condiții; părinții lui au avut mulți copii, dar puțini avere”.

Sprijinul efectiv, acordat de Nicolaus Olahus umanistului flamand Levinus Panagathus, precum și altor umaniști, justifică pe deplin nu numai titlul ce i-a fost conferit de Colegiul Trilingv din Louvain, protectorul cel mai darnic și cel mai erudit al tuturor oamenilor de știință, cât și afirmațiile profesorului emerit la Universitatea din Gand, Alphonse Roersch, în lucrarea Corespondența lui N. Olahus, 1904, în sensul că: „Olahus i-a protejat pe umaniștii noștri legând prietenie cu mulți dintre ei, ceea ce le-a permis acestora să recurgă adeseori la marea lui influență și la bunele sale oficii”.

Eruditul și...

Manifestînd de timpuriu rivnă pentru învățătură, Levinus a urmat Colegiul celor trei limbi din Louvain³, după absolvirea căruia s-a bucurat de protecția umanistului Marcus Laurinus, decan la Saint Donatien din Bruges (Belgia), care l-a recomandat lui Erasmus. Acesta l-a acceptat ca secretar, în anul 1518, fără a-i cere să-și întrerupă studiile. Curînd Levinus a devenit nu numai epistolograf al lui Erasmus, ci și omul lui de încredere. În 1523 era la Londra unde, anul următor, va mai veni de două ori. În cea de-a doua călătorie, din 1524, a dus pachete cu scrisori, din partea lui Erasmus, lui Wartham, episcop de Canterbury, Fisher, episcop de Rochester, Tunstall, episcop de Londra, cardinalului Wolsey și chiar regelui Henric VIII căruia îi este recomandat ca un om excepțional. În 1526 călătorește la Roma; anul următor e la Paris, apoi în Germania, unde pătrunde greu din cauza răzcoalelor țărănești. În 1528 revine lîngă Marcus Laurinus în casa căruia

face cunoștință cu umaniști remarcabili și leagă prietenie traică cu Holdeghen, cel care a tradus, pentru prima dată, în latină, comedia *Pluto* a lui Aristofan.

În primăvara anului 1530, Panagathus îl însoțea pe Cornelius Duplicius Scepperus, diplomat al împăratului Carol Quintul, la conciliul din Trento, iar în vara aceluiași an a făcut parte din suita împăratului la Dieta din Augsburg⁴, prilej de a redacta lucrarea *Biruințele obținute la Consiliul de la Augsburg, din 1530, în favoarea religiei creștine*.

La Augsburg, fostul secretar al lui Erasmus a ascultat cu interes cele două discursuri ale lui Nicolaus Olahus, reprezentantul Ungariei ferdinandiste⁵, primul adresat direct lui Carol Quintul, iar cel de-al doilea, un rechizitoriu împotriva principilor germani pe care i-a acuzat că nu întreprind nimic pentru a lupta, uniți, împotriva sultanului Soliman Magnificul (1520-1566).

Făcînd cunoștință cu Nicolaus Olahus și aflînd că acesta va porni curînd spre Țările de Jos, unde sora împăratului Carol Quintul, Maria de Habsburg, fosta regină a Ungariei, urma să fie instalată ca regentă a amintitelor

¹ Umanist român din Transilvania (1493-1568), secretar (din 1522) al regelui Ungariei, Ludovic II, și al reginei Maria de Habsburg. Episcop de Zagreb, iar apoi arhiepiscop de Strigoni și regent al Ungariei. Vezi și *Magazin istoric*, nr. 1/1968.

² Umanist renașcentist flamand (c. 1467-1536). Pamfletele și scrierile sale satirice, cu caracter antifeudal și anticlerical, au deschis drumul Reformei.

³ A fost înființat în 1517: obiectele de studii se predau în limbile elină, latină și ebraică.

⁴ Oraș în Bavaria: Dieta a respins petiția protestanților numită „Confesiunea de la Augsburg”, care cuprîndea o expunere sistematică a doctrinei protestante, întocmită de ideologul lui Filip Melancthon.

⁵ După moartea regelui Ungariei, Ludovic II (1526) s-au dus lupte pentru ocuparea tronului maghiar: o parte a nobilimii sprijinea pe Ferdinand de Habsburg, alta pe Ioan Zápolya, voievodul Transilvaniei.

provincii, Levinus Panagathus s-a hotărât să-și caute un nou protector. Stăruind în realizarea planurilor lui, el a reușit, pentru un scurt moment, să fie cooptat în suita noii regente pe care, în primăvara anului 1531, a însoțit-o, alături de Nicolaus Olahus, consilierul regentei, la Gand, Courtrai, și Bruges.

După o asemenea performanță, Levinus Panagathus a revenit spăsit lângă Erasmus, de a cărui recomandare nu se putea lipsi. El dorea de la Erasmus să-l recomande lui Olahus pentru a-l primi în serviciul regentei. În octombrie 1530, Levinus copiasc o scrisoare a Inegalabilului¹ către umanistul transilvan în care afirmase: „Chipul lui Olahus s-a întipărit atât de adânc în sufletul meu, încât nu mai poate fi scos sau șters de acolo; tot așa mi-au făcut plăcere limba și furculița pe care mi le-ai trimis, desigur, cu gândul că-l voi avea astfel comesean pe dragul meu Nicolaus și că voi putea spune totdeauna dragilor mei prieteni: acesta este iubitul meu Olahus”. Apreciind că ultimele comportări ale secretarului său fuseseră simple rătăcirii ale tinereții, Erasmus i-a dat recomandarea solicitată. În același timp, el a cerut și sprijinul lui Olahus, care, de la 1 iulie 1530, devenise unul dintre corespondenții frecvenți ai lui Erasmus.

Olahus, care urmărea, secondat de Panormitanus, cancelarul Țărilor de Jos și ajutat atât de regentă, cât și de împărat, să-l readucă pe Erasmus în patrie, avea motive serioase

¹ În lucrările de epocă, Erasmus este numit: Inegalabilul, Prințul umanistilor, Lumina Lumii, Învățătorul Europei etc.

să nu-i refuze „Învățătorului Europei” un serviciu care i se părea neînsemnat: „În ce stadiu se află afacerea lui Levinus — îi scria Olahus lui Erasmus — vei afla din scrisorile lui. Voi avea grijă să împlinesc tot ce depinde de mine, ca să-i fie satisfăcută dorința, atât pentru că vrei tu, cât și pentru că are purtări bune și calități de preț”.

Grija pentru ajutorarea lui Levinus apare în mai toată corespondența dintre Erasmus și Olahus: „Îți recomand pe dragul meu Levinus, căruia aș dori să-i sădești convingerea că trebuie să-și aleagă o astfel de viață, în care să aibă prilejul să-și cultive inteligența și erudiția. Căci este născut pentru litere și s-a exersat stăruitor și cu bune rezultate. Am auzit că și tu cultivi limba elină; la aceasta Levinus ți-ar putea fi de folos”.

Urmind recomandarea lui Erasmus, alături de Jacobus Danus, Levinus Panagathus devine al doilea profesor de elină al lui Olahus, în care acesta se va perfecționa în așa măsură că va traduce din poetul grec Hesiod, va compune elegii și epigrame și va corespunda în limba lui Homer.

În cazuri extreme, cei doi profesori ai lui Nicolaus Olahus recurgeau la ajutorul unor iluștri eleniști de la Colegiul Trilingv din Louvain printre care amintim pe Petrus Nannius, Ruthgerus Rescius și Hadrianus Amerotius. Odată, încercând să explice elevului lor definiția dată de Lucian din Samosată parazitului social, cei doi profesori au apelat la ajutorul umanistului Hadrianus Amerotius (francezul Amerot Guenavelle).

În p. 29: facsimil dintr-o scrisoare cu autograful marelui umanist român

Palatul din Bruxelles în care a locuit și Nicolaus Olahus în anii cîi a trăit pe acele meleaguri

Acesta, cu multă bunăvoință, le-a dat explicațiile necesare, indicându-le și metoda ce trebuie s-o întrebuințeze în asemenea împrejurări, ceea ce lui i-a fost cu puțință numai după ce a putut consulta ediția florentină a *Dialogurilor* lui Lucian, din 1498, considerată a fi cea mai bună: „Pasagiul respectiv, mai întâi l-a tradus, l-a redat apoi mai pe larg și mai mult prin parafrazare, dezvăluindu-l după metoda artei dialectice, prin care concluziile se leagă și se organizează între ele, una câte una”. Considerându-se onorat că a putut fi de folos lui Olahus, care începuse să se impună drept „cel mai darnic și cel mai învățat protector al tuturor oamenilor de știință”, savantul elenist încheia: „Dacă se va ivi ceva, fie în această privință, fie în altele pentru care să dorești să-mi dai osteneala, să fii convins definitiv că eu sînt al tău pe cît pot și mă pricep. Iar lui Levinus, prietenul nostru, căruia i-aș fi scris, dacă timpul prea scurt mi-ar fi dat răgazul, dă-i foarte multe salutări de la mine”.

...nestatornicul Levinus

Între timp, Levinus Panagathus, care primea de la Olahus o bună retribuție ca profesor, a reușit să obțină și slujba de secretar al consilierului reginei. Despre acest lucru, Nicolaus Olahus îi relata lui Erasmus: „Îmi scrii că-mi ești foarte recunoscător pentru că l-am ajutat pe Levinus. Nu numai pe el, ale cărui purtări și a cărui erudiție le cunosc, ci și pe oricine altul, pe care mi-l recomanzi tu, nu pot să nu-l ajut, pe cît îmi stă în putință. Am avut grijă să i se plătească lui Levinus, în numele reginei, cîte opt groși pe zi, pînă cînd va putea să primească un alt post mai potrivit, fiindcă toate posturile de pe lângă regină erau ocupate mai dinainte. Regina l-a lăsat pe lângă mine să mă folosesc de ajutorul lui în rezolvarea diferitelor probleme”.

Dar în 1532 Levinus și-a nemulțumit grav protectorii. Mai întâi a intrat în conflict cu eruditul elenist de la Louvain, profesorul și tipograful Rutgerus Rescius, prieten atît al lui Olahus cît și al lui Erasmus, pe care l-a atacat pe nedrept. Apoi, a demonstrat din nou că nu era el omul care să facă bună casă cu statornicia. Căzul Levinus a luat amploare în corespondența lui Olahus cu Erasmus și a avut aspecte dintre cele mai comice, obligîndu-i pe cei doi să ridă „printre lacrimi și regrete”.

Curînd, Levinus îi mărturisește lui Olahus regretul de a fi renunțat la studii. Pe primul său ocrotitor Erasmus, îl numea „preaîmpodobitul stăpîne” și chiar „preabunule protector”, după care adăuga: „ca să-ți spun adevărul și să-ți vorbesc din inimă, aici îmi este plăcută îmbrățișarea tandră a soției mele, dar mai mult decît orice pe lume mi-ar place să-mi îndeplinesc slujba mea, acolo lângă tine, și să mă bucur de protecția ta”.

Asemenea știri despre „fiul adoptiv” l-au îndurerat pe Erasmus. A continuat însă să se intereseze de soarta fostului său secretar, deși în cercul intîmilor îl considera un bărbat pierdut pentru studiile umanistice

La rîndul său, nici Olahus nu și-a uitat secretarul și profesorul iar cînd acesta a revenit la Bruxelles, l-a ajutat, din nou, introducînd-l să predea lecții de elină fiilor nobililor de la curtea regentei. Erasmus nu a scăpat prilejul de a mulțumi bunului său prieten, Olahus: „Preaîndinse bărbat, ți-am scris de curînd, i-am scris și dragului nostru Levinus. Mă bucur că ți este drag și că îi porți de grijă. Numai de ar fi fericit. Te rog să fii alături de el și de acum înainte cu statul și cu sprijinul tău”.

Curînd Levinus Panagathus a început să fintească mai sus, motiv de noi scrisori între Bruxelles și Friburg: „Acum este cerut, de nu știu care secretar al împăratului, ca ajutor. Nu m-aș fi opus — îi scria Olahus lui Erasmus — dorinței lui din pricina unui venit mai mare, dacă nu aș fi văzut cît de necreștinesc și de primejdios este ca un bărbat să-și părăsească, după un an sau doi, o soție tinărar...”

Dar Erasmus stăruia în dragostea lui pentru Levinus: „Îi doresc binele, deși sînt îndurerat că este atît de ușuratic la minte, încît întotdeauna scapă din mînă ocazia ce i se oferă...” În vara anului 1533, el a aflat că după alte peregrinări, Levinus a reapărut în Țările de Jos și s-a grăbit să-i scrie la Bruxelles vechiului prieten: „Te implor, dragul meu Olahus, să-l sprijini pe Levinus al nostru ca și pînă acum, pînă își va face o situație. Ce mult ți-i datorează el ție și eu de asemenea, din cauza lui! Du pînă la capăt bunăvoința ta. Rămii cu bine, protector fără pereche!”

În afară de toate acestea, Erasmus a redactat și autentificat un act în baza căruia, după moartea lui, ceda lui Levinus prebenda (venitul unui canonicat) de 150 florini, ce o avea de la mănăstirea din Courtrai, trecîndu-l apoi și în testament.

Se pare că, începînd din anul 1535, starea materială a lui Levinus era bună, căci reușise să fie numit grefier de cancelarie la curtea împăratului Carol Quintul. Încetul cu încetul, el s-a desprins, prin forța împrejurărilor, de statornicia lui prieteni. Erasmus a încetat din viață la 12 iulie 1536, iar Nicolaus Olahus a părăsit Țările de Jos în 1541.

În ce-l privește pe Levinus, în 1547, el îl urma pe împărat în războiul din împotriva aderenților lui Luther. S-a îmbolnăvit de friguri și a decedat în ziua de 25 ianuarie a aceluiași an.

Despre el posteritatea știe că „a fost poet de limba latină și elină, poliglot, bărbat învățat, grefier al cancelariei imperiale și flamand de origină”. Levinus s-a ilustrat atît ca matematician, cît și ca geograf. A fost autorul unor culegeri de discursuri și poeme eroice care s-au pierdut, al lucrării din 1530 de care am amintit, a trei cronograme, în franceză, latină și flamandă, cu privire la moartea împărătesei Isabela, soția lui Carol Quintul.

De la Levinus Panagathus a rămas, în domeniul geografiei, o hartă a Europei cuprinzînd Flandra (începînd de la Gand), o parte din Scoția, Islanda, Groenlanda, Danemarca, Suedia, Norvegia, precum și o parte a Germaniei și a Rusiei sec. XVI. El este considerat părintele geografiei în Țările de Jos.

(Urmare din p. 17)

ceea ce, pe bună dreptate, s-a numit „principala tragedie a lui 1848”. Analizînd, cu acuratețe științifică, punctele de vedere exprimate pe terenul confruntărilor politice, în programe și atitudini, istoricul american dă o expunere și o analiză magistrale programului revoluției române din 1848. El stabilește locul deținut de Bărnăuș și Șaguna în mersul revoluției române din Transilvania, însemnătatea Comitetului Național condus de cei doi lideri. Istoricul îi socotește figuri politice de valoare indiscutabil europeană, comparabili, primul cu Mazzini, al doilea cu Camillo Cavour. Autorului nu îi scapă viziunea general românească a revoluției, manifestările ideii de unire a românilor și nici activitatea desfășurată de Comitetul Național, de organizare a Transilvaniei sub raportul administrației civile. Istoricul Hitchins citează din textele epocii, ideea de „gubern românesc”, ilustrativă pentru evoluția tendințelor revoluției românești. De o deosebită valoare rămîn paginile pe care le consacră lui Avram Iancu, stăruințelor acestuia pentru o înțelegere cu revoluționarii unguri, în spiritul unui real liberalism așa cum fusese postulat de Bărnăuș și Șaguna.

Argumente istorice

Șaguna a considerat, scrie autorul, că orice încercare de restaurare a celor trei națiuni politice în secolul liberalismului și al ideii naționale era un anacronism. Istoricul accentuează din argumentația lui Șaguna apelul la dreptul istoric, dar, în egală măsură și aspectul demografic, superioritatea numerică a românilor. Cunoașterea excelentă a dezbaterilor din amintitul Reichsrat (de fapt o adunare a notabililor), a ideilor exprimate de reprezentanții tuturor naționalităților, îngăduie prezentarea detaliată a planu-

lui liderului român de restructurare a imperiului pe temeuri federative. În realitate, era evident că Șaguna urmărea cu consecvență o formulă menită să asigure românilor o autonomie politică, în spiritul unor concepte liberale. Deși neîmpărtășit, punctul său de vedere, confruntat de veșnicul compromis dintre aristocrația maghiară și Curtea habsburgică, se răsfrînge în amplitudinea mișcărilor naționale din Transilvania.

Scrind o carte de istorie și nu un panegiric, autorul conturează și optica tradițională a lui Șaguna, incapacitatea acestuia de a vedea clar, în noua etapă, încotro se îndreaptă cursul politic. Atenă la desfășurările vieții socio-politice, la maturizarea spiritului laic, istoricul înregistrează și evoluția spre revenădică în favoarea maselor rurale, române și secuiești, propulsate de Ioan Rațiu și susținute de către Șaguna însuși.

Admirabilă reconstituire și interpretare istorică, prin modul inteligent în care este scrisă, cartea profesorului Keith Hitchins reface și istoria strădaniilor societății românești pe calea întemeierii instituțiilor culturale. Cu aceeași autoritate științifică, el explicitează raportul ortodoxie-naționalitate, formulat în chiar titlul lucrării, demonstrînd pe temeiul faptelor, evoluția inexorabilă a societății române spre lumea laică. În aceeași vreme surprinde în termeni fără echivoc evoluția spre național în sfera eclesiasticului și deopotrivă a culturii laice. Dotarea societății românești cu instituțiile culturale necesare, lărgirea și organizarea rețelei școlare, opera de luminare a națiunii în spiritul unui iluminism prelungit și necesar, fac din Șaguna un reprezentativ om de cultură și acțiune, integrabil spiritului pozitiv al veacului. Indiscutabil, prin cartea despre Andrei Șaguna, istoricul american înscrie în istoriografia contemporană interesul spațiului nostru o lucrare ce face dovada că este posibil a scrie temeinic și avizat despre fenomene adeseori controverse sau pur și simplu ignorate.

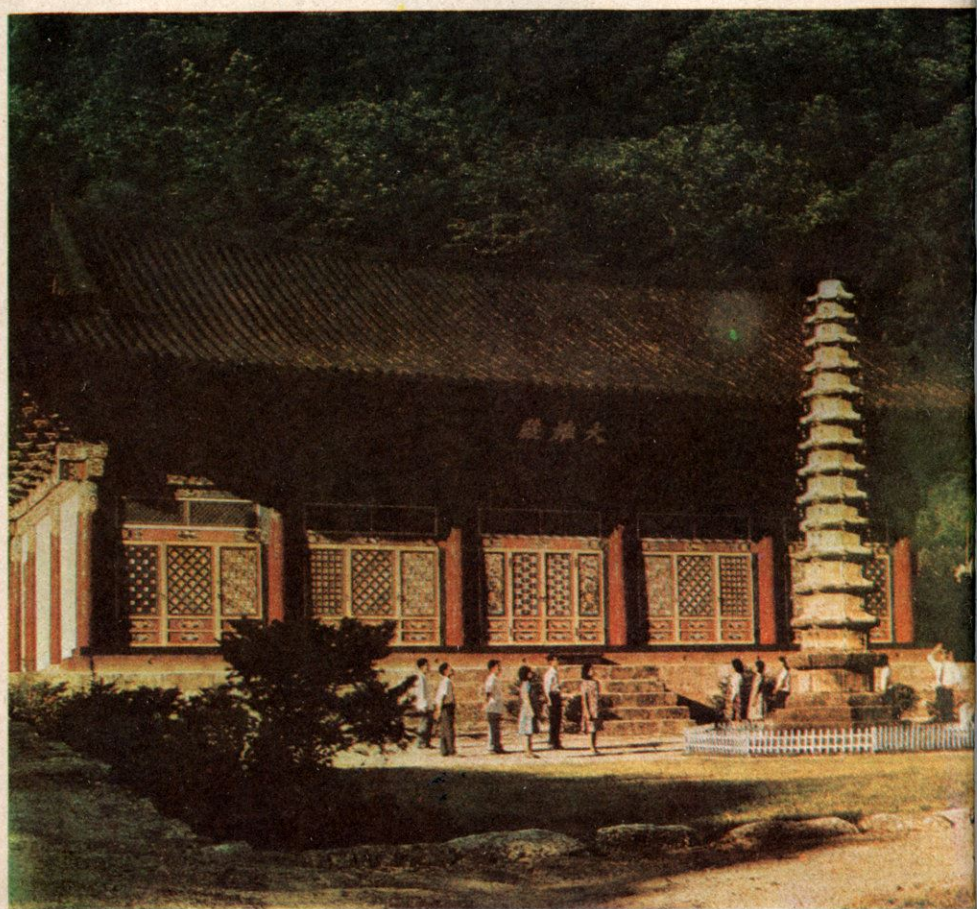
PLANSELE NOASTRE

- ① **Bătălia de la Rovine.** Pictură de Enache Prodea (De două ori Rovine, p. 60)
- ② **Umanistii Nicolaus Olahus** (stînga), gravură de epocă și Erasmus din Rotterdam (dreapta), tablou de Hans Holbein cel Tânăr: cabinetul de lucru al lui Erasmus, din Anderlecht, în apropiere de Bruxelles, unde a locuit între 1516 și 1521 (Nicolaus Olahus—protector al umanistilor europeni, p. 29)
- ③ O imagine necunoscută pînă acum publicului din țara noastră: statuia unui dac, aflată în colecția Muzeului în Luvru; imagine despre care revista franceză *L'Histoire* scrie: „Tristețea pe care chipul său o exprimă are o valoare universală — este privirea celui care îndepărtat de patria sa scrutează viața cu profundă durere”.
- ④ **Cronica puternicului regat feudal** Koguryo, format în sec. I î.e.n. (sus): secvență dintr-un film istoric coreean, a cărui acțiune se desfășoară în acea epocă și (jos) pavilionul Daiung, care probează înaltul grad de dezvoltare atins de arhitectura coreeană medievală în piatră, sînt numai două puncte de reper în multimilenara istorie a poporului coreean (Civilizații coreene, p. 22)

Romanul istoric Barnaby Rudge, scris de Charles Dickens,
și alte mărturii despre
evenimentele din Anglia anului 1780,
sunt analizate de Richard Holmes într-un articol apărut în The Times,
articol pe care îl reproducem, în continuare, într-o formă prescurtată;
titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

1780: RĂSCOALĂ LA LONDRA

RICHARD HOLMES

Luni, 5 iunie, se sărbătorea ziua de naștere a regelui George III. Deasupra Tamisei s-au tras focuri de artificii, s-au organizat petreceri în grădinile Palatului și un bal mascat a avut loc la Ranelagh¹. În aer plutea parcă o nebunie de miez de vară. Vinzătorii își închideau prăvăliile, atîrnînd în vitrine lozinci cu „Jos papistașii!”; birjarii scriau aceleași cuvinte, cu creta, pe ușile trăsurilor și urcau prețul pentru călătorii care nu

purtau cocarde albastre; ferestrele caselor erau împodobite, în mod ostentativ, cu cocarde și panglici albastre; în cârciumi, protestanților li se servea bere pe gratis).

Regele intervine

Horace Walpole, alarmat și intrigat, se plimba prin oraș „înzorzonat cu panglici albastre precum o ghirlandă de 1 mai”. Rămas aproape singur printre supușii săi, regele George nu era într-o dispoziție potrivită cu ocazia festivă. La 11 dimineața a trimis o notă urgentă lordului North: „Dacă nu veți pune capăt cît mai repede acestei agitații, se va crea un precedent care le va servi complotiștilor, în viitor, pentru a aduna norodul”.

Ministrul de interne, lordul Stormont, a început să mobilizeze trupele. Pe străzi erau aprinse focuri cu mobile din casele jefuite, iar trecătorii erau și ei ușurați de bani „în folosul celor sărmani”. Răzmerița se întinsese pînă în cartierul aristocratic West End: „Jos papistașii!”, „Jos proprietarii!”.

În dimineața zilei de marți 6 iunie, autoritățile au sesizat că răscala capătase aspecte noi și alarmante. Din mină în mină treceau afișe subversive, circulare, foi volante. Au apărut manifeste incendiare intitulate *Anglia în singe* sau *Trăznitul*. Unul dintre acestea era adresat lordului George Gordon și glorioasei *Asociații protestante* și sublinia „necesitatea unei lupte susținute împotriva planurilor diabolice ale miniștrilor de a

¹ Ranelagh a fost la început un loc de plimbare pe malul Tamisei, în cartierul Chelsea, din Londra. Terenul a fost cumpărat în 1690 de Richard Jones, conte de Ranelagh, care a ridicat acolo un castel înconjurat de grădini. În 1742, a fost deschis publicului, devenind, datorită estradelor pentru concerte în aer liber, un parc la modă și foarte agreat. Construcțiile au fost demolate în 1826, în întreaga zonă trecînd în proprietatea Spitalului regal.

În pp. 33-35: imagini din Londra seculului XVIII așa cum le-a văzut celebrul pictor, gravor și caricaturist William Hogarth (1697-1764)

transfera catolicilor toate drepturile civile și religioase deținute de protestanți, de a introduce papistașismul și sclavia". Toată lumea știa de papistași dar de unde pină unde povestea cu sclavia?

Agenți secreți ai lordului Stormont raportau despre activitatea unor „grupuri organizate”, urmînd un plan de atac bine stabilit.

Cea mai dificilă problemă pentru ministrul de interne a fost pasivitatea autorităților civile. Magistrații nu voiau să-și respecte obligațiile, refuzînd să instituie Legea cu privire la răzvrătiri, care ar fi autorizat armata să tragă în mulțimea răsculată. Cei care locuiau în West End n-o făceau de teamă să nu-și piardă bunurile, cei din East End (cartierul muncitorilor și săracilor) din simpatie pentru mulțime, dintr-un vechi resentiment împotriva guvernului. Situația devenise periculoasă: vechiul sistem de guvernare, ineficient, era minat de o forță necunoscută.

Miercurea neagră

Răscoala a izbucnit efectiv în seara zilei de 6 iunie. Ca urmare a unor ciocniri violente în preajma Parlamentului, la ora 6 a apărut în curtea Palatului garda călare, ostașii avînd săbiile scoase pentru atac. Un judecător mai curajos, pe nume Hyde, a început să citească Legea cu privire la răzvrătiri. În acel moment, un individ de statură uriașă, călare pe un cal și fluturînd un steag negru cu roșu (culorile anarhiștilor) a trecut în fruntea mulțimii conducînd-o spre casa lui Hyde. Imobilul a fost prădat, apoi dărîmat cu drugi groși de fier și, pînă la ora 8, ars din temelii; în plus, conacul pe care Hyde îl avea în afara Londrei a fost, de asemenea, distrus a doua zi.

La 9 seara mulțimea a distrus casa lui John Fielding. Proprietarul circuii de vizavi le dădea răzvrătiților gin pe gratis, în timp ce aceștia munceau de zor la demolarea imobilului. Gestul circiumarului poate fi interpretat ca o măsură de protecție pentru a-și salva propriul local. Apoi, călărețul care conducea mulțimea a indicat un nou obiectiv, strigînd: „Înainte spre Newgate!” Cînd s-a lăsat noaptea, o mare parte din oraș era sub controlul răzvrătiților. Cît cuprindeai cu ochii se vedeau focuri arzînd.

În următoarele 48 ore, răscoala de tip secolul XVIII oscila înspre o revoluție de tip secolul XIX. Închisorile Newgate, Bridewell, New Clerkenwell, Fleet, King's Bench și Marshalsea au fost luate cu asalt și incendiate, după ce deținuții fuseseră eliberați de răsculați. Unei colecții de manuscrise juridice, de o valoare inestimabilă, i s-a dat foc în mijlocul străzii. A fost atacată Banca Angliei, au fost prădate oficiile vamale și, de-a lungul lui Holborn Hill, au fost incendiate nu mai puțin de 36 case.

Multe din personalitățile epocii au fost martori oculari la aceste scene de coșmar. Poetul William Blake a fost purtat de mulțime pînă la porțile închisorii Newgate chiar cînd acestea se prăbușeau în-

tr-o ploaie de metal topit și scînteii, iar deținuții din interiorul clădirii urlau în lanțuri. Actorul Frederick Reynolds i-a văzut pe pușcărișii evadați dansînd, înjurînd, cîntînd și zăngănînd din lanțuri, pe străzi. Răzvrătiții se cățărau pe acoperișurile cuprinse de flăcări, „de parcă ar fi fost diavoli din infernul lui Milton”¹ și, pentru o clipă, lordul George Gordon a fost zărit „salutînd mulțimea dintr-o trăsură trasă triumfal de 500 oameni”.

Horace Walpole, palid și îngrozit, nota: „Miercurea neagră a fost cea mai cruntă noapte pe care am apucat-o vreodată; timp de șase ore am crezut că, atunci cînd se va sfîrși, jumătate din oraș va fi transformată în scrum”.

Evenimentele acestea i-au oferit lui Dickens materia primă pentru unele din scenele de masă cele mai izbutite, cele mai fascinante prin violența lor, pe care le-a descris vreodată. Scriitorul a trecut însă cu vederea alți factori. Rebeliunea nu s-a stins de la sine. Din ordinul regelui George III, i s-a pus capăt cu ajutorul unor puternice forțe militare. În perioada dintre marți 6 iunie și joi 8 iunie, la Londra, au fost concentrați peste 15 000 soldați. Hyde Park, parcul St. James, Turnul Londrei, podurile peste Tamisa și Banca Angliei au fost transformate în tabere militare. După dărîmarea închisorii Newgate, bătaoșilor magistrați din City le-a pierit entuziasmul și au început să aplice cu mult zel Legea cu privire la răzvrătiri. Soldații au primit ordin să tragă în mulțime. În fața Băncii Angliei au fost împușcați sau străpuși de sabie 210 răzvrătiți, 75 au murit de pe urma rănilor primite și 25 au fost executați. Alții, într-un număr care nu a putut fi stabilit exact, au pierit în incendii sau au fost aruncați în Tamisa.

¹ John Milton (1608-1674), poet și om politic. În opera sa capitală, *Paradise Lost* (Paradisul pierdut, 1667), poem epic în 12 cărți, tema biblică a păcatului originar e tratată simbolic și ilustrează convingerile politice revoluționare, ideologia raționalistă și admirația poetului pentru antichitatea clasică și Renastere.

Procesul lui Gordon

Tot atât de adevărat este însă că răsculații și-au pierdut conducătorii după prima victorie soldată cu căderea închisorii Newgate. George Gordon, pur și simplu, s-a baricadat în locuința sa, după ce, mai înainte, i se refuzase o întrevvedere cu regele, și a rămas acolo până vineri 9 iunie, când a fost dus în închisoarea din Turnul Londrei. Călărețul apocaliptic al Newgate-ului — identificat ulterior cu marinarul James Jackson — s-a întors și el liniștit acasă, de unde, câteva zile mai târziu, a fost arestat, judecat și executat. Din dezbaterile procesului, păstrate până azi, reiese că Jackson nu a mărturisit nimic și nici nu a încercat să se apere. Nu s-a putut stabili deci de unde provenea faimosul său steag.

Memorialistul Nathaniel Wraxall, care a urmărit îndeaproape desfășurarea răscobilei, conchidea: „Dacă mulțimea răzvrătită ar fi avut câțiva conducători mai fermi în acțiunile lor, sau mai abili, atunci efectele evenimentelor din Londra, din noaptea de 7 iunie, ar fi fost, mai mult ca sigur, radicale... De fapt, în momentul în care soldații au ocupat cele trei poduri peste Tamisa, Londra era, practic, în afara oricărui pericol”. În urma răscobilei au rămas și informațiile secrete obținute de lordul Stormont, mărturii ale unor atacuri organizate asupra judecătorilor, strategia eficientă prin care au fost dărâmate închisorile, cele trei atacuri asupra Băncii Angliei, publicațiile subversive tipărite. Mai presus de orice însă, au rămas semnele de întrebare ridicate de personalitatea enigmatică și de intențiile lordului George Gordon. Biograful său, Watson, susținea că fusese întocmit un plan de ocupare a Băncii Angliei și a Turnului Londrei, în vederea realizării unor schimbări și reforme. El afirma că Gordon ar fi putut răsturna guver-

nul și elabora o Constituție care să vină în întâmpinarea dorințelor și adevăratelor interese ale poporului — „o sută de mii de oameni erau gata să-i execute ordinele, iar miștrii tremurau de frică pentru viața lor”. Să fi exagerat oare Watson?

Ca o paranteză, Dickens i-a luat apărarea lui Gordon, într-o scrisoare către Forster: „Poți să spui orice despre Gordon, dar trebuie să admiti că, în fond, a fost un om bun, care, în felul său, ținea la cei oropsiți... El a fost întotdeauna de partea poporului și a încercat, cu toată învâlmășeala din capul lui, să demaște corupția partidelor”. Este foarte curios că Dickens, în perioada în care lucra la *Barnaby*, a refuzat, în mod deliberat, să citească procesul-verbal al judecării lui Gordon, pentru înaltă trădare. Să-i fi fost teamă de ce ar fi putut afla? Dacă l-ar fi citit, ar fi găsit multiple dovezi care-l acuzau că, în repetate rânduri, a incitat mulțimea la răsccoală.

Faptul că președintele Asociației protestanților și autorul *Petiției protestante*, Gordon, a fost, în ultimă instanță, declarat nevinovat și eliberat se datorește, în mare măsură, înțelegerii de care a dat dovadă juriul protestant, și, într-o măsură și mai mare, imparțialității, de-a dreptul remarcabile, a judecătorului — și el un protestant — lordul Mansfield, care, ca să zicem așa, în timp ce pronunța sentința mai avea încă funingine pe perucă. Una din micile ironii ale istoriei este că Gordon a murit chiar în Newgate (închis pentru calomnie politică și datorii) la vârsta de 43 ani, tocmai când revoluția franceză își atingea apogeul. Se zice că a murit rostind titlul unui cîntec revoluționar: *Ça ira!* (O să meargă).

După rebeliune, nu toți erau convinși că nimic nu se schimba. Pentru unii, lumea se mai rotise cu câteva grade în jurul axei sale.

La 10 iunie, Horace Walpole s-a reîntors la locuința lui din provincie, s-a închis în biroul său cu o cană de vin de Porto și cu edițiile de lux ale *Castelului din Otranto*, tipărite de el însuși, meditînd îndelung, pînă noaptea târziu.

A doua zi de dimineață, îi scria unei vechi prietene, conțesa de Ossory: „Sentimentele mele s-au schimbat radical. Cînd mă aflam în toiul luptei, eram plin de indignare și patimă. Noaptea trecută, judecînd în liniște, pe măsură ce aceste simțăminte deveneau tot mai șterse, m-a cuprins groaza și apoi durerea și tot felul de presimțiri sumbre. De la o vreme lumea se întreabă cum se vor termina toate acestea? Eu aș răspunde: cum vor începe? Uite că au început și încă cu o uvertură teribilă, îngrozitoare; și mă înfior cînd mă gîndesc cum o să răsunе întreaga orchestră”.

Note și traducere de
Mădălina NICOLAESCU

O premieră editorială ISTORIA POPORULUI ROMÂN ÎN CHINA

La Beijing, în Republica Populară Chineză, Editura Shangwu a publicat traducerea în limba chineză a lucrării Istoria poporului român, apărută în limba română, la București, în 1970 și 1972, elaborată de un colectiv de istorici (comitetul de coordonare A. Oțetea, I. Popescu-Puțuri, I. Nestor, M. Berza, V. Maciu). Ediția chineză a lucrării se adaugă celor apărute la Roma, în limba italiană (în trei ediții), la New York, în limba engleză, la Tokio, în limba japoneză și la Novi Sad, în limba sârbo-croată.

Actuala traducere în limba chineză — cu unele prescurtări și revizuri față de ediția din 1970 — reprezintă prima sinteză consacrată multimilei istoriei a românilor care apare, într-un tiraj de masă, în marea țară prietenă.

În prefața cărții, Către cititori, semnată de Ion Popescu-Puțuri, se subliniază faptul că apariția Istoriei poporului român în limba chineză reprezintă o „contribuție la cunoașterea reciprocă tot mai bună, la schimbul de valori științifice și spirituale, atât de importante pentru dezvoltarea în continuare a prieteniei dintre popoarele și țările noastre”. Cuvîntul introductiv relevă noile cuceriri ale cercetării istorice românești în deceniul care a trecut de la prima ediție a lucrării, idei și orientări care evidențiază „unitatea și continuitatea procesului de dezvoltare a poporului român... lupta pe care a purtat-o pentru apărarea ființei sale, pentru unitate, independență națională și emancipare socială”. Sînt evocate, de asemenea, momente semnificative din cronica legăturilor de prietenie și întruajutorare dintre popoarele române și chineze pe firul timpului, relații care, în anii socialismului, au cunoscut o intensă dezvoltare.

Capitolele cărții, consacrate istoriei vechi, medii, moderne și contemporane românești, înfățișează cititorului chinez complexul proces unitar de dezvoltare istorică, de la apariția primilor oameni pe teritoriul României, pînă în epoca actuală a construirii societății socialiste multilateral dezvoltate.

O bogată ilustrație alb-negru însoțește textul traducerei, apropiind și prin intermediul imaginilor cititorul chinez de realitățile istoriei românești.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **DOCUMENTE DIN ISTORIA MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE ȘI DEMOCRATICE DE TINERET DIN ROMÂNIA. VOL. I** (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; C. Petculescu — coordonator, Gh. Bodea, S. Cucișteanu, Fl. Dragne, O. Măcișescu).

Editura politică, București, 1982, 552 pp., 25 lei; 295 mărturii documentare din perioada 1821-1922.

● **Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran — POLITICA DE APĂRARE NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI ÎN CONTEXTUL EUROPEAN ÎNTERBELIC. 1919-1939.**

Editura militară, București, 1982, 466 pp., 22,50 lei: primă abordare monografică pe baza unei bogate documentații de arhivă; în anexa lucrării sînt publicate (unele pentru prima dată în românește) 18 dintre tratatele internaționale semnate de România între cele două războaie mondiale.

● **Carol Gölner — STEPHAN LUDWIG ROTH.** Editura militară, București, 1982, 120 pp., 5 lei: viața și activitatea intelectualului sas, susținător al cauzei românilor transilvăneni.

● **Simion Tavitian — MĂRTURII PESTE TIMP** (prefață de Vasile Vilcu).

Editura politică, București, 1982, 208 pp., 9,50 lei: confesiuni din perioada luptelor desfășurate de P.C.R. pe meleagurile dobrogene în anii interbelici și semnate de Vasile Vilcu, Dumitru Olteanu, Nicolae Ciocioru, Virgil Teodorescu, Sabina Eșanu, Ivanca Rudenco, Rada Tănase, Victor Dușa, Ion Zencic, Mesia Hacerian, Năstase Angelescu, Gheorghe Dincă, Ion Cupin, Gheorghe Codreanu, Marin Ciocan, Ion Eremia, Ion Gh. Pană, Nicolae Preda, Marin Lungu, Toma Moise.

● **Mehmet Ali Ekrem — CIVILIZAȚIA TURCĂ.** Editura Sport-Turism, București, 1982, 248 pp., 17,50 lei: evoluția a cincisprezece secole de istorie a statului turc și relevarea legăturilor sale culturale și artistice cu țările române.

● **Constantin Mateescu — DRUMURILE LUI ANTON PANN.**

Editura Sport-Turism, București, 1981, 268 pp., 20,50 lei.

● **Olga Horsa — ZONA ETNOGRAFICĂ BUZĂU.** Editura Sport-Turism, București, 1981, 120 pp., 32 lei.

● **ANALELE UNIVERSITĂȚII BUCUREȘTI** (sub egida Bibliotecii centrale universitare București).

București, 1981, 291 pp.: indicele bibliografic al cunoscutei publicații universitare pe anii 1952-1973.

● **BULLETIN DE L'UNION MÉDICALE BALCANIQUE.**

București, 1981, 88 pp.: nr. 4-5/1981 al publicației, cuprinzînd Anuarul Uniunii medicale balcanice.

NO PASARAN

JOSÉ TOMÁS CABOT

Cînd regele Carol IV al Spaniei a înțeles că tratatul încheiat cu Franța în octombrie 1807 ascundea o capcană, a fost prea târziu. Potrivit tratatului, cele două țări urmau să lupte împreună împotriva Portugaliei, iar după înfrîngerea acesteia să-și împartă teritoriul cucerit. Suveranul spaniol nu a protestat deci cînd aliatul său francez, Napoleon Bonaparte, și-a trecut trupele peste Pirinei, sub pretextul de a le îndrepta spre cealaltă țară iberică. Dar armatele napoleoneene comandate de mareșalul Murat au pătruns în Spania nu ca aliate, ci ca invadatoare înaintînd spre Madrid și ocupîndu-l la 23 martie 1808.

În acele zile, întreaga Spanie era în fierbere. Neputința cercurilor conducătoare de a împiedica invazia a stîrnit mînia maselor populare, care s-au răscolat atît împotriva stăpînilor lor spanioli, cît și a invadatorilor. La 19 martie, în reședința sa de la Aranjuez Carol IV a fost nevoit să abdice în favoarea fiului său, în care poporul spaniol și-a pus mari speranțe pentru izgonirea ocupanților francezi. Primul ministru, Manuel de Godoy, a trebuit

să fugă peste graniță pentru a scăpa de furia răsculașilor. Dar noul rege nu avea să îndreptățească speranțele supușilor săi, nici în acele zile și nici mai târziu cînd, cu sprijinul feudaților și al clérului reacționar, a restabilit absolutismul și a reintrodus Inchiziția, asuprind poporul și înăbușind sîngeros răscoalele ce i-au însoțit anii de guvernare (1814-1833).

După cîteva săptămîni de la evenimentele din Aranjuez, madrilenii s-au ridicat cu arma în mînă împotriva stăpînirii franceze. Deși înfrîntă și reprimată cu cruzime, răscoala a avut puternice ecouri în întreaga țară, cu atît mai mult cu cît, la 5 mai 1808, Napoleon a impus abdicarea lui Ferdinand VII și urcarea pe tronul Spaniei a fratelui său, Joseph Bonaparte.

După alte cîteva săptămîni, luptătorii de guerillă din Munții Bruch au înscris în istorie eroicul episod căruia autorul spaniol José Tomás Cabot îi consacră paginile ce urmează¹.

¹ Articolul este reprodus, cu prescurtări, după revista *Historia y vida*. Titlul și subtitlurile aparțin redacției *Magazin istoric*.

În imaginile
din pp. 37-40:
contemporan
cu invazia
trupelor
napoleonene
în Spania,
marele pictor
Goya
a immortalizat
o serie de momente
din războiul
de guerilă
dus de poporul
spaniol împotriva
ocupanților
(1808-1814)

Rugul din Plaza Mayor

În ziua de 2 iunie 1808, la Primăria din Manresa s-au primit două transporturi de formulare ștampilate. Faptul n-ar fi surprins pe nimeni, dacă ștampila ar fi fost cea obișnuită și dacă n-ar fi existat o rectificare, care i-a nemulțumit pe manresani. Sub vechiul antet: „Carolus IV D.G. Hispaniorum Rex” se scrisese: „Spre folosința locuitorului-general al Regatului”.

Inscripția se referea la acela pe care francezii îl numeau „Marele Duce de Berg”, iar spaniolii... „Marele coccen de varză”, un vîntură-lume, un mic și neînsemnat slujbaş al lui Napoleon. Puteau accepta, oare, catalanii ca un străin, un militar oarecare, să ocupe locul regelui legitim?

Ecoul răzvrătirii din Madrid, începută exact cu o lună înainte, se răspindise cu repeziune în Catalonia. Numele prințului Ferdinand, devenit un simbol al opoziției față de Godoy și de invadatori, era pronunțat cu insistență și emoție, fluturat ca un standard. Catalanii, alături de poporul întregii peninsule, erau hotărâți să lupte pentru independență, personificată în moștenitorul lui Carol IV. Nu le era deci îngăduit să cedeze francezilor orașul Manresa, cu toate pulberăriile sale și cu situația sa privilegiată, dat fiind că era amplasat în inima Cataloniei, foarte aproape de drumul dintre Barcelona și Madrid. De

fapt, locuitorii din Manresa inițiaseră mișcarea de rezistență înainte de evenimentul cu care ne-am început relatarea, refuzând să se supună ordinelor și dorințelor generalului francez Duhesme, însărcinat cu controlul fabricării explozivilor. Când a apărut provocarea fâțișă, în acea dimineață luminoasă de 2 iunie, Manresa a răspuns cu un strigăt de luptă, iar focul răzmeriței s-a răspîndit foarte repede pe toată întinderea Cataloniei.

Patrioții, printre care se număra și Francesco Riera i Balaguer, au dat foc celui de-al doilea transport de formulare, care, reștampilate cu numele lui Murat, tocmai sosiseră la Primărie. Rupte, hîrțile cădeau în bucățele, zburlind din balcoanele Primăriei pînă pe dalele din Plaza Mayor. Acolo, în fața celor cinci bolți largi care sprijineau o veche galerie, au fost călcate în picioare și, aruncate în foc. Flăcările tremurau și se răsuceau, ridicîndu-se pînă la balcoane. Se spune că un șchiop ațîța focul, cu cirjele, aplecat deasupra flăcărilor, gata să cadă în mijlocul lor. Când ultimul firicel de fum negru s-a risipit în înălțimi și cenușa a început să se împrăstie, patrioții din Manresa, îndrumați de Francesco Codony de Paladella, pentru a-i cere să publice o ordonanță.

Cînd patrioții au ajuns în fața guvernatorului, acesta știa

tot ce se întimplase. Știa atît de bine, încît cineva s-a întrebat dacă nu provocase el însuși răscoala, prin intermediul omului său de încredere, Riera i Balaguer. Cert este că autoritățile din Manresa n-au manifestat nici urmă de teamă și nici de ezitare. Cu toții au dorit să răspundă provocării francezilor printr-un hotărît act de război: primarul Joaquin de Torres, consilierii comunali, prelații mănăstirilor, canonicii, guvernatorul însuși, alături de oamenii de rînd.

Guvernatorul a publicat imediat o ordonanță întocmită cu dibăcie, în care, fără a menționa hîrțile cu pricina și fără a-i pomeni pe francezi, puneau bazele unei răzvrătiri în toată regula. Tonul ordonanței părea liniștitor: „...Avînd în vedere ideile manifestate astăzi de popor — de a-și susține drepturile fundamentate prin legile date de suveranii lui legitimi... am hotărît: toți locuitorii, care cu acest prilej au dat dovadă de sentimente atît de demne, să se retragă, să se liniștească și să aștepte, căci se vor lua toate măsurile necesare...”

Împotriva

„Căpcaunului afurisit”

Aluzia, în acel moment, la „suveranii legitimi” demonstra, fără îndoială, că și guvernatorul era împotriva francezilor. Iar măsurile enumerate în continuare, în aceeași ordonanță,

nu îndemneau la pace și liniște. „Toți cei care doresc să se înroleze, să se prezinte la persoanele pe care obștea le va alege chiar astăzi. Fiecare ins care va lua arma în mână va primi zilnic patru reali de armă”. Cei înarmați, se spunea în continuare în ordonanță, „se vor supune cu cea mai mare punctualitate dispozițiilor date de persoanele numite să-i comande, pentru a se respecta o ordine perfectă, aceasta fiind temelia principală a succesului într-o astfel de acțiune”.

În primele ore ale după-amiezii, diferitele corporații din oraș au ținut consfătuiri, după care s-au întrunit într-o adunare generală pentru a-și manifesta aprobarea față de evenimentele din acea dimineață și pentru a confirma măsurile de prevedere adoptate în fața unor posibile represalii franceze.

La căderea întinericului, s-a constituit o juntă¹, una din primele care au fost create în Catalonia, pentru a se opune francezilor. Din ea făceau parte guvernatorul, câțiva consilieri comunali și reprezentanți ai corporațiilor; juntei i s-au alăturat și orașeni remarcabili, superiori ai mănăstirilor, clerici obișnuiți căpetenii ale *somatenului* — cu alte cuvinte, forțele principale ale micului oraș. Urma să fie

¹În limba spaniolă — adunare, comitet, consiliu. Denumire dată în Spania și în unele țări latino-americane unor organe de stat și organizații politice.

pus în aplicare extraordinarul plan — atât de fantezist în aparență — de a înarma un minuscul tirg, care voia să-și măsoare forțele cu cea mai puternică armată din lume.

Somatenul despre care vorbeam mai sus era o instituție tipică pentru vechiul Aragon, care avea ca scop să reunească în momentele de pericol pe toți bărbații adulți, care posedau arme, din orașe și sate. Membrii somatenului nu constituiau un corp de miliție regulat, nu erau organizați din punct de vedere militar. Cei mai mulți erau țărani care își ofereau de bunăvoie armele, munițiile și propria lor persoană când împrejurările le-o cereau, fără să aștepte nici o retribuție. Numele de somaten provine din cuvintele catalane „som atents”, ceea ce înseamnă „sîntem atenți”; alții însă încearcă să caute etimologia cuvîntului în „so tement”, adică „emițind sunet”. Cei ce făceau parte din somaten erau întotdeauna atenți la semnalele de alarmă date de clopotele bisericilor celor mai apropiate și, în egală măsură, la focurile de artificii, care însemnau o chemare urgentă. Cînd clopotele „trăgeau pentru somaten”, însemna că pericolul era iminent. Onoarea îi obliga atunci pe locuitori să părăsească totul, casă și nevestă, pentru a apuca securea sau flinta.

Se spune că una dintre primele măsuri ale juntei din

Mauresa, după ce se împărțiseră armele între voluntarii care nu posedau nici una, a fost de a elibera deținuții și a-i încorpora în unitățile de combatanți, ca să nu rămână nefolosit pentru apărare nici un braț sănătos. Locul acestor deținuți a fost ocupat de elemente pro-franceze, în care obștea nu avea încredere. Din clipa aceea toți cei suspecți de simpatie față de invadatori, în special toți cei ce nu-l numeau pe Napoleon „căpcean afurisit”, „tămîietor al satanei” sau „Malaparte”, erau prigoniiți cu înverșunare, fiind considerați mai răi și mai primejdioși decît delicvenții de drept comun.

O tobă bubuie în munți

Pentru a pedepsi arderea hîrtiei ștampilate și pentru a pune stăpînire pe pulberării, generalul Duhesme a trimis din Barcelona spre Mauresa, o coloană de soldați sub conducerea generalului Schwartz, în timp ce alte companii, sub comanda generalului Chabran, s-au îndreptat spre Tarragona. Oamenii lui Schwartz au plecat din Barcelona în ziua de 4 iunie, luînd drumul spre Lerida. Ajungînd în localitatea Martorell în aceeași zi, au înnoptat acolo, căci o ploaie puternică, căzută după-amia-

za, i-a împiedicat să meargă mai departe. Această întirziere în înaintarea trupelor franceze a permis formațiilor somaten din Manresa, Igualada și din alte orașele învecinate să se pregătească de luptă. Ele au ocupat poziții favorabile, în special în trecătoarea Munților Bruch și pe un vîrf dominat de o casă veche, numită Can Masana, de unde începea, traversînd prăpăstii dificile, drumul de acces spre orașul Manresa.

Generalul Schwartz a plecat din Martorell în zorii zilei de 6, fără a lua nici o măsură de precauție, căci nu se aștepta să întîmpine o rezistență puternică. Dar, trecînd de ultimele case din satul Bruch, francezii s-au pomenit sub o ploaie de gloanțe improșcate din pădurile înconjurătoare. După citeva momente de buimăceală, invadatorii au continuat să înainteze pînă la porțiunea cea mai înaltă a drumului, adică în apropiere de Can Masana, cînd o nouă ploaie de gloanțe s-a abătut asupra lor. În acel moment, toate clopotele bisericilor apropiate au prins să sune alarma. Tot atunci, rîndurile catalanilor s-au îngroșat cu un contingent de oameni înarmați din Sampedor, dintre care un tînăr (mai tîrziu avea să fie identificat drept Isidro Llusà) bătea toba, făcînd un zgomot infernal. Amplificat de ecou, buibuitul tobei părea și mai amenințător. Schwartz, care mai pierduse din optimism în fața atitudinii dirze a catalanilor și, în plus, avea ordin să evite lupta, a hotărît să se retragă, lăsînd pentru altă ocazie marșul spre Manresa.

O descriere făcută în limba catalană a acestei prime ciocniri din Bruch ne-a fost transmisă de Maurici Carrio i Serracanta, șeful somatenilor din Manresa. Cînd coloana franceză a intrat în satul Bruch, cam la o jumătate de oră de Can Masana — istorisește Serracanta — în vîrfurile muntelui o așteptau o mie de luptători dintre care numai șaptesprezece aveau arme de foc, cele

mai multe de vînătoare. Atunci Serracanta a făcut singurul lucru care trebuia făcut: și-a asmuțit oamenii împotriva invadatorilor care urcau spre Can Masana, aruncîndu-i în luptă cu mare larmă. Surprinși, văzînd cum se năpustește asupra lor „un munte de oameni” agîtînd ciomege și furci, cosoare și cuțite, soldații francezi s-au împrăștiat. Profitînd de deruta inamicului, somatenii s-au înarmat cu puștiile și cartușierele pe care, pentru a fugi mai ușor le aruncau soldații generalului napoleonean Schwartz.

Vor trece, nu vor trece?

Nu este lipsită de un anumit interes nici relatarea trimisă din Sampedor unui cotidian din Manresa, despre întîmplarea cu toba legendară, care ar

fi contribuit la victoria somatenilor. În articol se spune că la Sampedor, cu prilejul unei procesiuni a fost expusă la loc de cinste toba purtată de somatenii din acest oraș în ziua de 6 iunie. Nu este însă mai puțin adevărat că aceste exagerări și legende în jurul toboșarului și a tobei lui reflectau voința de luptă și încrederea în victorie a manresanilor. Muzeul municipal din acest oraș păstrează o serie de tablouri care evocă episodul cu toba din Munții Bruch și care sînt copii după niște fresce pictate „de un călugăr îmbrăcat în alb” (adică dominican) în 1811.

După opt zile de la retragerea lui Schwartz, generalul Duhesme a ordonat o a doua expediție, de data aceasta condusă de Chabran (deși nici el nu avusese mai mult succes în marșul său spre Tarragona). Această nouă coloană expediționară era mai bine pregătită, mai numeroasă și mai bine înarmată. Dar, ca și în lupta anterioară, trupele franceze au întîmpinat o rezistență tenace și nu și-au putut continua drumul spre Manresa. Din nou, somatenii și voluntarii din acest oraș și din localitățile învecinate le-au barat trecerea în Munții Bruch și la Can Masana, obligîndu-i să se retragă.

Acest atac din 14 iunie a fost mult mai important decît primul. Francezii au pierdut peste 450 oameni, supraviețuitorii fiind fugăriți de catalani pînă în apropierea Barcelonei. După această victorie, bucuria combatanților catalani a fost nespus de mare. Ei visau să ridice pe locul bătăliei un monument cu următoarea inscripție: „Trecătorule, oprește-te aici / căci și franțuzul care a trecut pe unde a vrut / s-a oprit și el aici / și n-a putut trece mai departe”.

Dirzul *No pasaran* (nu vor trece) a devenit o deviză populară, pe care o vom întîlni frecvent în luptele ulterioare ale poporului spaniol.

**În românește de
Dorina TULPAN**

O inițiativă necunoscută a domniei lui Cuza

CINSTIREA LUI MIHAI VITEAZUL

MARCEL-DUMITRU CIUCĂ,

Arhivele statului București

Luminoasă figură a voievodului Mihai Viteazul, înfăptuitorul primei uniri politice a țărilor române și apărător neobosit al independenței românilor, a fost deseori evocată în paginile Magazinului istoric. O serie de articole s-au referit în mod special la evenimentele legate de tragicul sfârșit al domnitorului. Prin publicarea unui important document (nr. 6/1969), C. Rezachevici a precizat cine a adus la mănăstirea Dealu, capul voievodului răpus pe Cîmpia Turdei. În alt număr al revistei (nr. 8/1976), Ilie Dumitrescu și C. Cîrjan au relatat odiseea capului Viteazului

în anul 1917, în împrejurările create de intrarea armatelor dușmane în țară, în primul război mondial. Acestei relatări, prof. Maria Munteanu-Breasta i-a adus (nr. 3/1977) prețioase completări.

Făcînd investigații în arhive și relatări de epocă am depistat documente ce atestă două proiectate momente privind aducerea capului lui Mihai Viteazul în București — respectiv o lege necunoscută din vremea domnitorului Alexandru Ioan Cuza și o propunere făcută în 1873 cu prilejul executării, în Capitală, a statuilor lui Mihai Viteazul.

Împrejurările tragice ale morții lui Mihai Viteazul sînt binecunoscute. Din documentul datat 7 decembrie 1612 știm că cel ce a adus capul ilustrului voievod în Țara Românească a fost paharnicul Turturea. Prin grija soților Radu și Preda Buzescu, capul Viteazului și-a găsit odihna, vreme de 247 ani, fiind așezat la mănăstirea Dealu, sub o frumoasă lespede pusă de devotatul său boier. Renovîndu-se biserica mănăstirii Dealu — eveniment petrecut în 1847 — capul voievodului a fost expus, din dorința principelui Gheorghe Bibescu, într-o raclă de sticlă (de unde, în 1904, la inițiativa lui Grigore Tocilescu, avea să fie mutat într-un chivot de bronz).

După așezarea relicvei în raclă de sticlă s-a discutat, în două rînduri, despre posibilitatea aducerii ei în București, la ctitoria domnitorului: mănăstirea Mihai Vodă. Mai mult chiar, pentru realizarea planului s-a votat și o lege specială, în luna martie 1864: *Legea pentru creditul de 31 000 de lei pentru translația capului lui Mihai Viteazul de la mănăstirea Dealu în Biserica Mihai Vodă din Capitală și*

facerea unui sicriu pe piedestal de marmură.

Legea a rămas necunoscută, nefiind menționată în nici una din lucrările referitoare la domnia lui Alexandru Ioan Cuza.

Inițiativa acestei legi a aparținut ministrului secretar de stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Dimitrie Bolintineanu¹, iar proiectul ei a fost înaintat Camerei Legiuitoare cu un mesaj alcătuit de însuși domnitorul Alexandru Ioan Cuza. Discutat „de urgență”, proiectul a fost votat în aceeași zi (27 martie). În același timp, Bolintineanu a cerut, iar Aduarea a decis numirea unei „Comisiuni de cinci membri, din sînul ei, spre a asista la această translație”.

Proiectul a întrunit, inițial, și adeziunea altor oameni de cultură. Cezar Bolliac, director general, în 1864, al Arhivelor Statului, adresîndu-se ministrului secretar de stat la Departamentul Justiției, în legătură cu clădirea Arhivelor sublinia „În privința localului să se dea special pentru trebuință Ar-

hivelor statului mănăstirea secularizată Michaiu Vodă... Dacă spațiul va fi îndestul, se va putea chibzui la așezarea acolo și a altor colecțiuni esențial istorice. Mai cu seamă dacă, după legea votată de fosta Cameră, capul lui Michaiu Viteazul se va depune acolo, biserica toată se poate destina pentru a colecționa obiecte istorice naționale cele mai prețioase, de exemplu pentru un muzeu al Domnilor României, pe cînd zidurile dimprejur ar conține Arhivele și ar păstra astfel acele amintiri ale trecutului țării. Oare n-ar fi o frumoasă idee de a aduna cu chipul acesta pe acel deal consacrat prin numele celui mai glorios domn al României toate amintirile gloriei naționale, de a ridica astfel un monument vecinic, martur vremurilor și sanctuar venerat al mării străbune și al drepturilor noastre?”

Pe cît de urgente au fost discutarea și votarea legii, pe atît de anevoioasă s-a dovedit transpunerea ei în practică, ceea ce l-a determinat pe istoricul Dimitrie Papazoglu să afirme, într-o broșură dedicată oastei Româ-

¹ Magazin istoric, nr. 4/1978.

Macedoneni alături de Tudor

JOVAN POPOVSKI

nici: „Iată dar că vin acum... a cere facerea monumentului lui Mihai Viteazul, a citadelei invalizilor, cum și a stremutării craniului său de la mănăstirea Dealului în Capitală, potrivit votului onor Camerei Legiuitoare din anul 1864, provocat de bunul și patriotul d. D. Bolintineanu, fost atunci ministru de Culte”.

Cuvîntul înainte al broșurii poartă data de 20 ianuarie 1866; peste nici o lună de zile, domnitorul Cuza a abdicat, așa că proiectul aducerii capului lui Mihai Viteazul în Capitală a rămas fără urmări. Ideea a continuat însă să preocupe pe unii din oamenii timpului. În 1873, cînd s-a creat un comitet ce urma să-și spună cuvîntul asupra proiectului statuii lui Mihai Viteazul, operă a sculptorului Carrier-Belleuse, s-a făcut din nou propunerea aducerii craniului în Capitală. Redînd, în *Bucureștii de altă dată*, procesul-verbal încheiat atunci, C. Balabașa nota: „Mihai Viteazul a lăsat în București numele său unei mănăstiri pe care la 1598 [corect 1589-1591] a clădit-o, cu ziduri întărite, pe una din înălțimile Capitalei. Acea clădire, mănăstirea Mihai Vodă, cade azi [1873] în ruine... Spre a înțimpina peirea acestui monument... nu s-ar putea oare... să se creeze pe platforma acestui deal o splanadă măreață și frumos potrivită, pe care locul altarului actual ar fi prefăcut într-o criptă boltită subterană, deasupra căreia s-ar înălța monumentul [statuia lui Mihai], planînd astfel asupra unei mari părți a orașului? ...În acea criptă s-ar depune și s-ar păstra cu religiozitate ...capul lui Mihai”.

Pînă la urmă însă nici acest proiect nu s-a realizat, domnitorul Carol I hotărînd ca statuia să fie amplasată în fața Universității, pe locul unde se află și astăzi, iar relicva a rămas la mănăstirea Dealu.

Rămîne deosebit de semnificativ faptul că prima încercare de aducere în Capitală a relicvei a fost opera lui Alexandru Ioan Cuza, principele sub care s-a realizat o parte din „pohța ce a pohtit” Mihai Viteazul — unirea a două din cele trei principate.

Am primit la redacție, din partea lui Jovan Popovski, publicist și scriitor macedonean din Skopje (R.S.F. Iugoslavia) un text recent descoperit, care confirmă, o dată mai mult, frăția de luptă a popoarelor din sud-estul Europei.

Emigrația masivă a macedonenilor a început odată cu cucerirea otomană, de la sfîrșitul secolului XIV. De-a lungul veacurilor, mulți dintre ei s-au refugiat în România, unde au început să se ocupe cu zidăria; cînd strîngeau ceva bani, pentru a-și asigura o înțeleptă permanentă, au deschis prăvălii, în special cofetării, rămînd în România decenii de-a rîndul. La început, ei și-au construit case pe proprietățile moșierilor români, apoi unii dintre ei s-au stabilit în orașe. La Turnu Severin, Craiova, Galați, Brăila, București, Ploiești, Piatra Neamț, Iași, Timișoara, Brașov și alte centre se află și astăzi asemenea familii.

Unii au rămas numai cîtiva ani în România, alții și-au adus familiile și s-au instalat pentru totdeauna în noua lor țară. Muncind alături, s-au înfrățit cu românii, împărțîndu-le deopotrivă bucuriile și suferințele și participînd alături de ei la luptele lor de eliberare socială și națională.

Un document, descoperit nu demult, de exemplu, mărturie despre participarea emigrației macedonene la revoluția lui Tudor Vladimirescu, din 1821. Este vorba despre Autobiografia unui cunoscut colecționar macedonean de opere de artă populară din secolul trecut, scriitorul Marko Cepenkov, din orașul Prilep, de pe teritoriul actualei Republici Socialiste Macedonia, din R.S.F. Iugoslavia. El menționează că tatăl său, Kosta, și unchiul său, Nikola, i-au relatat cum, în căutare de lucru, pentru a-și hrăni familia rămasă sub tirania turcească, au ajuns în Țara Românească. Tocmai atunci a început revoluția lui Tudor, căreia i s-au alăturat și Kosta și Nikola. Ei i-au povestit lui Marko în detaliu cum 25 000 răsculați i-au atacat pe boieri, i-au alungat, le-au dăruit canacele, au eliberat iobagii, toate acestea pînă cînd, în ajutorul boierilor, au venit turcii.

Tatăl lui Marko i-a relatat în continuare autorului cum, după înăbușirea mișcării revoluționare a lui Tudor Vladimirescu, participanții s-au împrăștiat care încotro. Împreună cu alți 30 emigranți macedoneni, cei doi au plecat în Austria, unde s-au ascuns mult timp de urmăritori. Grupul lor s-a destrămat, rămînînd la un moment dat numai șase. Se aflau în apropierea unui sat de lîngă granița austriacă, cînd au fost descoperiți și, în urma unei încăierări, Kosta a fost rănit la umăr. A reușit totuși să fugă și, după o adevărată odisee, s-a întors în Macedonia, ducînd cu el povestea despre revoluția lui Tudor.

Emigranții macedoneni au luptat alături de poporul român și în primul război mondial. Se știe că un grup s-a refugiat la Iași, iar de acolo în Rusia, unde s-a înrolat în rîndurile combatanților Revoluției din Octombrie.

Cronica relațiilor dintre popoarele noastre consemnează multe asemenea momente, în timpul cărora s-a sudat frăția de luptă dintre macedoneni și români.

În românește de
Silvia ȘANDRU

TIMPUL, 26 aprilie 1939

DIN NOU DESPRE „CAZUL TILEA” (II)

Prof. dr. DAVID BRITTON FUNDERBURK,
Campbell University, Buies Creek, North Carolina —
Statele Unite

Temerile lui Tilea au părut să se justifice în intervalul dintre 15 și 23 martie, când relațiile germano-române au atins un punct maxim de criză, iar presiunile asupra României au crescut. Se pare că dorința Germaniei de a încheia cât mai repede un acord cu România a rezultat din evenimentele legate de căderea Cehoslovaciei și din „Cazul Tilea”. Într-o adresă înaintată Ministerului afacerilor externe de către ministrul german din România, dr. Wilhelm Fabricius, acesta spunea, cu privire la „Cazul Tilea”: „Mi s-a părut de necrezut, întrucât pînă acum Tilea a fost întotdeauna loial față de noi aici [la București]...” Încheierea grabnică a acordului părea cu atât mai necesară Germaniei, cu cât se avea în vedere presiunea exercitată asupra guvernului român de către guvernul englez și de alte guverne, pentru a preîntîmpina înfăptuirea unui *diktat*. Un alt element important a fost efortul diplomatic al României pentru a obține sprijinul Angliei și Franței, în eventualitatea unei agresiuni germane. Invadarea de către Horthy a Ucrainei Subcarpatice, care a coincis cu ofensiva Germaniei în Cehoslovacia, a exercitat o presiune în plus asupra României, pentru a o face să accepte pactul economic. Potrivit unor surse românești, sprijinirea și primirea prietenească de către România a refugiaților — inclusiv unele trupe — din Cehoslovacia și opoziția țării față de invazia ungară în Ucraina Subcarpatică i-au înverșunat și mai mult pe germani.

Ca urmare a sosirii la București, la 14 martie, a principalului negociator economic german, Helmuth Wohlthat, și a unor re-

petate investigații germane cu privire la poziția României în legătură cu relatarea lui Tilea despre un ultimatum, situația României s-a complicat. Acum este limpede că, între 15 și 23 martie, românii au încercat cu disperare să obțină din partea englezilor un gest de sprijin concret.

Carol II îl avertizează pe ministrul englez

Apelul final al României a venit în ziua de 22, cînd regele Carol II l-a avertizat pe ministrul englez la București, Sir Reginald Hoare, că era de așteptat un atac din partea ungară, cu sprijinul Germaniei. Carol II a arătat, de asemenea, că România se îndrepta cu pași repezi spre o mobilizare totală.

Care era politica Angliei în acele zile? Era ea în concordanță cu politica de influențare a evenimentelor pe calea legăturilor comerciale și politice? Foreign Officeul considera că „pericolul unei noi înaintări germane în Europa Răsăriteană există totuși...”, iar „Cazul Tilea” servise puterilor democratice occidentale ca un îndemn, dacă nu de a acționa, cel puțin de a examina noul pericol. Pe la 19 martie, Chamberlain a „elaborat un plan pe care astăzi cîțiva miniștri l-au acceptat și pe care mine îl voi supune guvernului. Este cam îndrăzneț și surprinzător...” Acest plan consta în propunerea adresată de Anglia, pe 21 martie Franței, Poloniei și Uniunii Sovietice, de a da o declarație comună, în sensul că aceste patru țări se vor consulta pentru a lua o hotărîre în legătură cu rezis-

tență față de „o amenințare a independenței politice a oricărui stat european”. Guvernul englez intuia că publicarea unei asemenea declarații ar constitui un pas important în direcția prevenirii altor agresiuni germane. Lui Chamberlain și Halifax, emiterea unei astfel de declarații a celor patru puteri le apărea ca fiind cea mai bună politică pentru menținerea stabilității în Europa. De asemenea, pe 20 și 21 martie, puterile occidentale păreau să fi ajuns la o poziție comună, având în vedere că miniștrii englez, francez și polonez la Budapesta i-au cerut Ungariei să-și retragă trupele de la frontiera română. Ungaria a mai fost avertizată și de „incalculabilele consecințe” ale unei acțiuni militare împotriva României.

În răspunsul diplomatic dat de englezi apelului României din 22 martie poate fi detectat un scop. Se pare că „Anglia dorea să testeze reacțiile statelor est-europene, voința lor de a acționa, dacă ar fi avut loc încă o agresiune germană”. Cu alte cuvinte, Anglia căuta o cale prudentă de consolidare a sprinului dat națiunilor est-europene amenințate de Germania. Totuși, pe atunci, englezii mai aveau ezitări în ceea ce privește un angajament clar față de România, bazându-se pe speranța unor consultări comune, care nu puteau duce la acțiune decât după producerea unui atac german. Obiectivul era să se evite creșterea, în continuare a atitudinii ostile a Germaniei, încercându-se, în același timp, ca influența engleză în acea zonă să fie apărută printr-o acțiune comună a marilor puteri, împreună cu acele națiuni est-europene care erau de acord să se opună unor viitoare invazii.

Tratatul germano-român în vederea încheierii unui acord economic au început în februarie 1939. Întâlnirile dintre Wohlthat și Gafencu, la 14 și 22 februarie, indică obiectivele lor. Germanii doreau ca economia României să fie adaptată necesităților germane, în timp ce românii cereau în schimb o garantare a integrității lor teritoriale. Pare însă cert că Germania nu voia să dea o garanție care să meargă împotriva intereselor Ungariei în Transilvania. Wohlthat avea instrucțiuni să obțină accesul la petrolul, lemnul și produsele agricole ale României, în condițiile cele mai avantajoase cu putință, fără obligații politice. Acordul economic, așa cum era conceput de Germania, includea atât obiective economice, cât și politice. Din punct de vedere economic, un pact cu România trebuia să servească drept bază, pentru crearea unui bloc sub influența germană în Balcani. Din punct de vedere politic, se spera că țările Europei de Sud-Est vor „urma în mai mare măsură modelul german, în timp ce influența democrațiilor vest-europene și a Uniunii Sovietice va fi eliminată”. Germania vedea în România principalul factor de reunire potențială pentru opoziția balcanică față de nazism și, în consecință, considera Bucureștiul ca fiind cheia țelurilor ei politice în acea zonă. După cum nota Wohlthat însuși, „era în joc mult mai mult decât un acord comercial, în sensul obișnuit”.

Acordul germano-român sau Acordul Wohlthat, care a fost semnat la 23 martie, a contribuit în mare măsură la îndeplinirea obiectivului lui Wohlthat de a-i asigura Germaniei „poziția dominantă în Europa de Sud-Est”. Acordul a recunoscut și „nevoia României de a face schimburi comerciale cu alte țări”. Totuși clauzele înseși ale tratatului și obiectivele germane în legătură cu el tindeau să îndreptățesc temerile lui Tilea. Tratatul, încheiat pe termen de cinci ani, a instituit predominanța germană în economia României și a preconizat dezvoltarea, cu ajutor german, a agriculturii, armamentelor și a industriilor forestieră și minieră din România. De asemenea, el avea în vedere o colaborare bancară și industrială și înființarea de societăți germano-române pentru dezvoltarea extracției petrolului și minereurilor. Totuși, probabil că s-a exagerat în legătură cu poziția avantajoasă obținută de Germania.

Picătura care a umplut paharul

Acordul economic germano-român a făcut ca acțiunile germane în Europa Răsăriteană să devină și mai suspecte în ochii puterilor occidentale. Cu două zile înainte de încheierea acordului, ca răspuns la amenințarea României de către Germania și Ungaria, Chamberlain și Halifax începuseră pregătirile pentru un nou sistem de garanții. Pe 22 martie, Georges Bonnet, ministrul de externe francez, s-a întâlnit cu Halifax, stabilind bazele pentru garanțiile care au urmat, în favoarea Poloniei și României. Deși decizia a venit prea târziu pentru a mai putea apăra România ca să nu cadă și mai mult sub dominația germană, „Cazul Tilea” și acordul germano-român au marcat „ultima suflare a unui sistem răsăritean în care Occidentul ar da numai sprijin moral și economic”.

Occuparea de către germani, la 15 martie, a Boemiei și Moraviei și amenințarea care plana asupra României, îmbinate cu „Cazul Tilea”, s-au dovedit a fi pentru englezi picătura care a umplut paharul. Cabinetul condus de Chamberlain a încercat să-și adapteze politica și felul de a gândi în funcție de acțiunile germane. Trecuseră vremurile „când poziția Angliei rămânea nedecisă, în speranța că prin aceasta vor fi evitate complicațiile”. Declarațiile ce au urmat, făcute de conducătorii englezi, în special discursul din 17 martie al lui Chamberlain la Birmingham — apreciază istoricul britanic Havignurst — „au vestit o revoluție în politica britanică”. Refnarmarea Angliei a fost accelerată, a fost introdus serviciul militar obligatoriu și — acesta fiind, poate, indicul cel mai semnificativ al unei schimbări majore în metodele de asumare a unor angajamente — citorva țări est-europene le-au fost oferite garanții de ajutor militar. Acțiunea germană în Cehoslovacia a făcut să scadă considerabil încrederea lui Chamberlain și Halifax în acordul de la München. În plus, chestiunea României, devenită mai prezentă datorită „Cazului

*În imaginea de mai sus, inedită, Grigore Gafencu (x) Armand Călinescu (xx) și Virgil Madgearu (xxx).
(Fotografie pentru care mulțumim familiei Armand Călinescu)*

Tilea" și acordului economic germano-român, a făcut ca guvernul englez să ajungă la convingerea că trebuie să garanteze independența Poloniei.

Garanția acordată Poloniei la 31 martie a fost faptul care a marcat în mod vizibil o modificare fundamentală a politicii engleze față de Germania. Această schimbare tactică a avut loc în decursul celor două săptămâni anterioare, în care preocupările față de România au constituit obiectivul principal. Deci, motivele angajamentului față de Polonia pot fi găsite în ocuparea Cehoslovaciei, iar apoi în problema României, care cuprindea atât amenințările dezvăluite de Tilea, cât și acordul Wohlthat. Dovada — încercările engleze de a publica o declarație comună în sprijinul independenței politice a națiunilor europene. Chamberlain însuși, în timp ce reflecta la o „garanție a unei alianțe polono-române”, a primit știri despre un atac iminent asupra Poloniei, ceea ce explică garanția dată numai acestei țări la 31 martie.

Astfel faptul că, în urma prăbușirii Cehoslovaciei, România era amenințată în special de o înaintare comună germano-maghiară în Transilvania i-a convins pe englezi să acorde garanții Poloniei pe data de 31 martie și României abia după aceea. După semnarea acordului economic germano-român, Occidentul a considerat că pericolul „imediat” pentru București fusese înlăturat sau amânat, întrucât Germania își atinsese majoritatea obiectivelor pe cale diplomatică. Gafencu a

arătat și el cum amenințarea imediată a unei agresiuni scăzuse datorită acordului economic, cînd a scris că „acesta i-a asigurat României liniște și pace, la începutul unei crize internaționale de cea mai mare gravitate, care urma să fie dezastruoasă pentru majoritatea statelor mici și mijlocii ale Europei”. Astfel, centrul atenției Occidentului a trecut asupra Poloniei, țară care a fost considerată de o importanță hotărîtoare pentru apărarea României. Este clar că, în urma crizei cehoslovace, problema apărării Poloniei și României nu putea fi privită separat. Trebuie menționat că un tratat de alianță defensivă lega Polonia de România începînd din 1921, iar în ziua dinaintea anunțării garanției acordate Poloniei, guvernele englez și francez au contactat atât guvernul polonez, cât și pe cel român în legătură cu asistența și garanțiile reciproce. În cazul Poloniei, propunerea de ajutor a fost făcută cu condiția unei promisiuni de a da asistență României.

Marea Britanie a acordat o garanție Poloniei datorită sentimentului că o invazie era iminentă, avînd în vedere acțiunea germană în Cehoslovacia și grație „Cazului Tilea”. Conducătorii englezi fuseseră profund zguduiți de absorbirea de către Reich a unor negermani. Anexarea Austriei și regiunii Sudetilor mai putea fi explicată de către Chamberlain și Halifax drept o rectificare a „nedreptăților” Tratatului de pace de la Versailles. Era totuși greu de găsit o justificare

CEHOSLOVACIA NU MAI ESTE!

...ciul preziden... Mussor...
...e de el, Modillon... sus : D...
...ntrop, ministrul de externe al...
...ului, Dvořák : D. Hitler :
...a: Postul preziden... d. Beneš:
...c: D. Hrdelka, eventualel con...
...uctor al protectoratelor

Evenimentul „nașterea” a...
...dura din partea Europei C...
...slovacă. Nu e la căderea...
...să se facă conștientul po...
...tic al acestei drama, ci se
...adaptea la presiunile re...
...nauat la cererile președintelui
...personajul din actualul context

15 martie 1939, Germania hitleristă ocupă Cehoslovacia. Imagine reprodusă după Realitatea Ilustrată

pentru anexarea Boemiei și Moraviei. Părea deci necesar atunci un angajament care să preîntâmpine alte încălcări ale făgăduielilor făcute de Hitler și ocuparea unor teritorii negermene.

Chamberlain a caracterizat îngrijorarea guvernului englez ca referindu-se „nu la frontierele statelor, ci la atacurile împotriva independenței lor”. În angajamentul britanic luat față de Polonia la 31 martie, primul ministru a arătat că: „În eventualitatea oricărei acțiuni care ar amenința în mod vădit independența Poloniei și căreia guvernul polonez ar considera în consecință că este vital să-i opună rezistență cu forțele sale naționale, guvernul Majestății Sale s-ar simți obligat să acorde pe dată guvernului polonez tot sprijinul cu putință”.

El a spus că era preocupat de păstrarea independenței Poloniei și, poate, și a altor țări. S-a apreciat că, drept urmare a crizei cehoslovace și a „Cazului Tilea”, în politica engleză s-a petrecut o totală schimbare. Garantarea independenței Poloniei a constituit, potrivit formulării lui Chamberlain, „o nouă epocă” în politica externă engleză. După părerea lui Sir Nevile Henderson, ambasadorul englez la Berlin, garanția însemna „o abatere importantă de la politica engleză normală”. Dar, prin angajamentul luat față de Polonia, s-a produs, oare, o asemenea schimbare importantă? De vreme ce a fost o transformare radicală în politică, aceasta implica o trecere de la o promisiune cu caracter diplomatic la un angajament fățis, fără precedent, de ajutor militar, care obliga forțele engleze să se deplaseze la cererea Poloniei. Sir Alexander Cadogan a arătat în termeni foarte preciși că de hotărârită este Anglia, spunând că „dacă polonezii ar socoti că vreun gest al Germaniei le-ar amenința independența — și numai ei pot judeca aceasta — Marea Britanie se an-

gajează să lupte”. Dat fiind că Anglia era obligată să pornească la război la cererea Poloniei, garanția a fost caracterizată, poate fără teamei, drept „preludiu la război”. Ea a fost apoi privită, mai corect, ca o revenire la un principiu tradițional, care stătea la baza politicii engleze, și anume că Anglia trebuia să se opună încercării oricărui stat de a domina continentul european.

Esențial este totuși că garanția dată Poloniei de către Anglia reprezenta cel mult o schimbare a tacticii, nu și a telurilor sau obiectivelor politice reale, care au rămas în cea mai mare parte constante. Fie că era susținută prin forță sau nu, Anglia a încercat să urmeze o politică de angajare în Europa Răsări-

teană, chiar și în perioada crizei de la Munchen¹. Adevărată schimbare consta, poate, în aceea că făuritorii politicii britanice și-au dat seama că luarea unei măsuri strategice, de felul garanției, era necesară².

Pe de altă parte, conducătorii englezi păreau aproape să regretă că, prin obligația luată față de Polonia, forțele lor erau atât de mult angajate în mod unilateral. Mulți englezi păreau să fie în continuare de acord cu remarcă făcută în 1925 de Sir Austen Chamberlain³, conform căreia „pentru coridorul polonez, nici un guvern englez nu va vrea și nici nu va putea risca vreodată oasele unui grenadier englez”. Multe din îndoilei se concentraseră asupra efectului practic pe care l-ar putea avea angajamentul. Cu alte cuvinte, în ce mod putea Anglia să-și țină promisiunea? După cum a scris mai târziu Harold Macmillan⁴, „noi nu aveam nici o putere să sprijinim Polonia printr-o operație militară”. Totuși, nu aceasta era principala preocupare a celor care au formulat garanția și care erau de părere că Hitler va ține seama de ea. Chamberlain s-a declarat convins că anunțarea garanției „se va dovedi a fi cotitura spre pace”, încredințat că va fi un semnal clar, care nu va fi ignorat.

¹ Autorul consideră ca „politică de angajare” a Angliei în această zonă și participarea acestei țări la tratativele care au dus la semnarea Acordului de la Munchen, soldat cu dezmembrarea Cehoslovaciei, regiunea sudată fiind anexată de Germania nazistă — n.r.

² În *The British Pledge to Poland: Prelude to War*, Keith Eubank socotește garanția un „preludiu la război” desi nu pornește de la concepția că ar fi existat la acea dată un plan gata de pus în aplicare, sau măcar unui prezonizat în acest sens — n.a.

³ Sir Austen Chamberlain (1863-1937), om politic conservator britanic, ministru de externe (1924).

⁴ Harold Macmillan, om politic, lider al partidului conservator britanic; prim-ministru (1957-1963).

Intenția era ca garanția să fie temporară, urmînd a fi înlocuită printr-un acord multilateral sau, în formularea lui Chamberlain, „o notă provizorie de acoperire, emisă înaintea poliței complete de asigurare”. Ministrul de externe polonez, colonelul Jozef Beck, s-a întîlnit la Londra, la 4 și 5 aprilie, cu Chamberlain și Halifax, pentru a conveni în privința încheierii unui pact de asistență mutuală. Englezii au cerut să se prevadă în acordul oficial „ca Polonia să-i vină în ajutor României, dacă statul amenințat ar fi acesta din urmă”. Guvernul polonez dorea amînarea unei decizii de includere a României în pact. Totuși, Polonia a confirmat menținerea obligațiilor din tratatul polono-român de ajutor reciproc. Beck și-a declarat asențimentul, „nelundu-și însă angajament decît față de primul ministru și de ministrul de externe că va porni în ajutorul României, dacă aceasta ar fi atacată”. La 6 aprilie, garanția din 31 martie acordată Poloniei de englezi a fost de fapt transformată într-un pact de asistență mutuală anglo-polonez.

Încă un jucător în echipa țarilor mici

„Cazul Tilea”, succedînd ocupării Cehoslovaciei de către Hitler, a fost pentru englezi un semnal de alarmă referitor la primejdii pe care le avea de înfruntat România. De asemenea, acordul economic germano-român, chiar dacă nu era atît de dezavantajos cum se temuseră, a arătat necesitatea ca britanicii să facă un gest public față de România. În acel moment, acțiunea nu trebuia să fie în primul rînd de natură economică, ci, de preferință, politică. Trebuia să se arate României că este protejată, pentru a întări rezistența acesteia față de presiunile germane care erau de așteptat în domeniile economic și politic și — poate mai presus de toate — pentru a liniști temerile și neliniștea Bucureștiului.

Astfel, schimbarea, de după 15 martie, a planurilor engleze de acțiune politică includea intenția de a-i sprijini pe români ca să reziste ofensivei diplomatice germane. Acest principiu n-a fost abandonat, în ciuda căii ocolite pe care s-a mers în acordarea de garanții României. În această ordine de idei, se susține că în garanția engleză se reflectă o politică de protecție a intereselor economice ale Angliei în România, care avea drept corolar împiedicarea dominației germane.

Explicația schimbării de tactică a lui Chamberlain față de România poate fi găsită într-o reuniune din 27 martie a Comitetului guvernamental de politică externă. Aici, primul ministru a declarat că, în împrejurările

date, Anglia „trebuie să abandoneze politica din declarația celor patru puteri¹ și să-și concentreze atenția asupra României, probabil viitoarea victimă a agresiunii”. România era considerată importantă din punct de vedere strategic, atît pentru petrolul ei și ca un sprijin al flancului Poloniei, cît și deoarece „controlarea acelei țări de către Germania ar neutraliza, în foarte mare măsură, eficacitatea unei blocade navale...”²

România era totodată socotită la Londra ca fiind o verigă puternică în sistemul francez de alianțe din Europa Răsăriteană și Centrală. Mica Antantă din anii 1920 și tratatele franceze cu unele state balcanice luate individual serviseră la sporirea prestigiului Franței, iar francezii îi foloseau în special pe polonezi și pe români pentru a-și promova interesele în domeniul securității. Un alt scop al sistemului de alianțe francez fusese păstrarea integrității teritoriale a națiunilor din Europa Centrală și Răsăriteană și menținerea statu-quo-ului de după primul război mondial. De asemenea, sistemul de alianțe francez a reprezentat un motiv clar pentru o prezență engleză permanentă în acea zonă. Punctele de vedere engleze nu coincideau întru totul cu acelea ale francezilor, iar Anglia dorea, desigur, să-și exercite propria influență în relațiile politice și economice, chiar dacă nu avea același prestigiu. Fără îndoială că asemenea concepții duceau la o ciocnire de interese în România care, decenii de-a rin-

¹ Referire la propunerea engleză adresată, la 21 martie 1939, Franței, Poloniei și Uniunii Sovietice în sensul publicării unei declarații comune pentru prevenirea unor noi agresiuni hitleriste — n.r.

² Cu o săptămînă mai tîrziu, Chamberlain i-a expus lui Beck păreri similare, arătînd că România era considerată „un punct de importanță vitală, datorită imenselor sale resurse” și că pierderea în favoarea Germaniei a „resurselor de petrol și grâu etc. ale României, fie că aceasta s-ar realiza direct, fie indirect” i-ar întări foarte mult pe germani și i-ar slăbi pe englezi — n.a.

Sosirea misiunii economice engleze în București

dul, fusese considerată „un domeniu rezervat” al Franței. Totuși, Anglia nu a stinjenit politica franceză a alianțelor din Europa de Est și nici obiectivul menținerii statu-quo-ului, însă a depus ea însăși eforturi pentru păstrarea unor legături comerciale importante și a unor relații politice cordiale cu România. Politica engleză — care, adeseori, fi cam irita pe francezi — urmărea menținerea sau îmbunătățirea în special a importurilor de petrol, dar și a produselor lemnoase și alimentare. Totodată, Anglia și-a continuat dominația efectivă în ce privește investițiile de capital în domeniile bancar, al vânzărilor de armament și al transporturilor navale de utilaj spre România.

Anglia a încercat să-și păstreze o poziție economică puternică în România, care să le lase românilor destul spațiu de manevră printre marile puteri și să împiedice dominația germană. În plus, multe din strădaniile engleze se bazau pe faptul că, din punct de vedere economic, România era privită în general ca statul-pivot al Europei Răsăritene. Sprijinul comercial englez includea achiziții de petrol, investiții de capital și împrumuturi pentru importul de mărfuri. În 1939, importurile engleze de petrol românesc se ridicau la aproape jumătate din cele ale Germaniei, aproximativ la fel ca ale Italiei și la mai mult decât dublul acelorale ale oricăror altor țări. În același timp, investițiile de capital englez în cea mai importantă industrie a României — petrolul — le depășeau pe acelea ale tuturor celorlalte națiuni. În plus, încă din octombrie 1938, Anglia a încercat să compenseze eșecurile sale politice, ducând tratative pentru un comerț sporit cu România. Anglia a adoptat un program de împrumuturi cu caracter politic, incluzând importul unor mărfuri care nu erau nici dorite, nici necesare, strategie descrisă de Halifax ca fiind aceea de a mai introduce „încă un jucător în echipa țărilor mici”. Asemenea încercări și, totodată, menținerea unei puternice poziții economice în România, atît în cursul anului 1938, cît și în 1939, contrazic afirmațiile despre lipsa de interes a englezilor în ce privește Europa de Sud-Est, în perioada posteroară crizei de la München.

O expunere amănunțită a originilor garanției engleze va contribui la descoperirea unora dintre motivele și preocupările ce se ascundeau în spatele acțiunii engleze, precum și la o înțelegere mai profundă a politicii acestei țări față de creșterea amestecului Germaniei în Balcani.

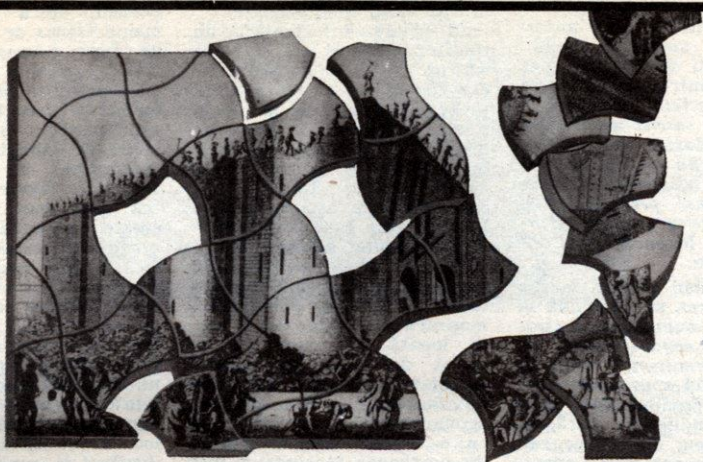
Imediat după evenimentele care au avut loc între 15 și 23 martie în Europa Centrală și Răsăriteană, Anglia a plănuț să acorde României o garanție de asistență, în eventualitatea unui atac militar. S-a recunoscut necesitatea

unui gest politic de felul unei garanții a independenței României. Anglia era hotărâtă să ajute România, ca aceasta să țină piept invaziei germane mai mult decît ar fi putut-o face altfel. Decizia Angliei de a acorda României o garanție a fost însă amînată temporar, datorită îngrijorării sporite cu privire la Polonia. Deși consultările anglo-franceze de după 15 martie s-au concentrat asupra unei garanții acordate României „totuși, în timp ce își puneau în aplicare politica, englezii și francezii au fost obligați de mersul evenimentelor să înceapă cu garanția engleză acordată Poloniei”. Faptul că prima garanție engleză de independență a fost acordată Poloniei la data de 31 martie nu a însemnat însă că preocuparea pentru protecția României scăzuse. Pe de o parte, garanția dată Poloniei era considerată avantajoasă și pentru apărarea României. Pe de altă parte, intenția englezilor de a acorda și României o garanție separată s-a menținut, iar anunțarea ei formală, care s-a produs la două săptămîni după angajamentul luat față de polonezi, a fost determinată de alte considerente.

Anglia era dornică să acorde României o asemenea garanție și — printr-o activitate diplomatică intensă — a căutat să găsească momentul și condițiile potrivite pentru a o anunța. Eforturile engleze erau îndreptate spre includerea României într-un sistem de state est-europene care, primind garanții de la Londra și Paris, ar fi fost dispuse să se ajute între ele. Astfel, poate că recunoașterea de către Anglia a incertitudinii garanției acordată Poloniei, dată fiind politica inconstantă a lui Beck, a îndemnat-o să dea asigurări că un sprijin aliat adecvat va fi obținut pentru protecția României. În fapt, existau speranțe de transformare a garanției acordate Poloniei într-un pact mai eficace de asistență reciprocă, pact care ar fi făcut apel la un ajutor polonez în eventualitatea unei amenințări a României. În cursul primei săptămîni din aprilie, guvernul britanic a arătat, de asemenea, în mod clar că țelul său este să includă celelalte țări ale Înțelegerii Balcanice, adică Grecia, Turcia și Iugoslavia, în acorduri implicînd colaborarea și ajutorul reciproc, dacă independența și integritatea teritorială a oricăreia dintre ele ar fi fost amenințată¹.

¹ Imediat după ocuparea Cehoslovaciei, Tîlea a cerut guvernului englez semne concrete de sprijin, care să contribuie la împiedicarea unei repetări a evenimentelor din Cehoslovacia. Tîlea a mai propus construirea „unui bloc solid, compus din Polonia, România, Grecia, Turcia, Iugoslavia, cu sprijinul Marii Britanii, și Franței”, ceea ce, dealtfel, Anglia a încercat mai tîrziu să realizeze. De asemenea, conform celor arătate de diplomatul român Matila Ghyka, Tîlea a jucat un rol foarte important în discuțiile din luna martie, care au dus la acordarea garanției engleze României — n.a.

ASA VĂ PLACE ISTORIA ?

SHERLOCK HOLMES ÎN ARHIVE

NICOLAE MINEI

Am parcurs de curînd o antologie de eseuri, intitulată *The Historian as Detective* (Istoricul ca detectiv), publicată sub îngrijirea lui Robin W. Winks și apărută în 1969 la New York.

În pofida unei tematici dintre cele mai serioase — problema dovezilor în istoriografie —, eseurile adunate în acest volum prezintă două trăsături comune: o desăvîrșită limpiditate de exprimare și un umor adesea dublat de ironie și autoironie. Impresionantă, de asemenea, este maniera în care autorii — toți autorii — corelează cercetarea istorică cu actele mărunte ale oamenilor, din viața de fiecare zi, găsind surprinzătoare analogii și puncte de contact.

În introducerea sa, alcătuitorului volumului, profesor de istorie la celebra universitate americană Yale¹, subliniază că orice istoric pro-

fesionist trebuie să rezolve o problemă foarte grea — cea a probelor. El trebuie să adune, să interpreteze și apoi să explice probele astfel strînse prin metode care nu diferă prea mult de cele utilizate de către detectivi sau, cel puțin, de către detectivii din romanele polițiste. Firește, autorul unui roman polițist știe, de la bun început, care va fi deznodămîntul, în vreme ce istoricul înaintează spre „finiș”, pe bijbrite. Dar raționamentele și metodele sînt destul de similare pentru a stîrni la cititor un interes cam de aceeași natură. Ceea ce încearcă Winks în antologia lui este, după propriile sale spuse, „să exploreze relația dintre lumea colorată a intrigilor criminale și lumea cam cenușie a cercetării istorice, pentru a arăta cît de multe din bucuriile și stimulentele primeia aparțin și celei de-a doua”.

Încetul cu încetul, instituția s-a lărgit, cuprinzînd așa-numitele școli profesionale, prima catedră de chimie, mineralogie și geologie din Statele Unite (1802), o facultate de medicină (1810), una de drept (1824) etc. Aici a fost decernat, în 1861, primul titlu de doctor în filozofie din S.U.A.

În clipa de față, Universitatea Yale cuprinde facultăți de umanistică, fizică și biologie, științe sociale, medicină, drept, arhitectură, silvicultură, teologie și artă dramatică. Biblioteca ei, numărînd aproape 6 milioane de volume, este una dintre cele mai mari din S.U.A. De o mare reputație se bucură, de asemenea, galeriile de artă, colecția de manuscrise și cărți rare, muzeul de arheologie și cel de istorie naturală de pe lîngă această universitate.

¹ Universitatea Yale, situată la New Haven (statul Connecticut), este, din punct de vedere al vechimii, a treia instituție de învățămînt superior din S.U.A. În 1701, s-au promulgat statutele „de înființare, dotare și rînduire a unui colegiu în colonia regală a Connecticutului”, iar în martie 1702 a fost admis primul student. În cei dintîi ani de existență, școala a funcționat în diferite localități și abia prin 1716 s-a hotărît construirea unei clădiri corespunzătoare la New Haven, clădire inaugurată în 1718. Între timp, instituția primise o importantă donație de la Elihu Yale, originar din Boston, și devenit guvernator al unui fort militar britanic la Madras, în India. Acest generos dar l-a determinat pe conducătorii colegiului să îi confere numele lui Yale.

Rolul deducției

Pentru a-și atinge scopul, Winks alege fragmente din diverse studii ale unor autori britanici și americani, publicându-le sub titluri care par desprinse dintr-o colecție de romane detectiv. Întîlnim astfel *Secretul casei de abanos, Misterul Mariei Roget, Cazul celor ce nu au fost de față, Dispariția telegramelor, Misteriosul jurnal personal, Misterul monedelor romane, Martorul mut, Reconstituirea crimei* etc. etc.

Prof. Robin Winks începe prin a încerca să răspundă la întrebarea: cum știe un istoric că acel ceva (o dată, un nume, un eveniment) este adevărat? Altfel spus, cum evaluează el credibilitatea unei mărturii, indiferent dacă ea aparține unui alt istoric sau unui contemporan al evenimentului respectiv? Cu atât mai mult cu cît cercetătorul, cînd este cu adevărat serios, își propune să-și rezolve probleme grele, uneori cumplite de grele. Pentru soluționarea lor, el are la dispoziție fie întreaga viață, fie un interval de timp limitat — limitat de importanța temei, de celelalte proiecte ale autorului sau de cerințele revistei ori editurii unde urmează să apară lucrarea. În acest răstimp, istoricul va trebui să tocească multe pîngele intelectuale, alergînd după documente oficiale, scrisori personale, jurnale intime, fotografii de epocă, ziare și publicații sau orice alte surse primare.

Winks definește drept *sursă primară* numai materialele contemporane cu evenimentele supuse cercetării, indiferent dacă aceste documente au rămas în manuscris sau au fost tipărite. Lucrările care analizează sau sintetizează asemenea surse primare sînt considerate drept *surse secundare*. Așa se întîlnesc cele două mari categorii de cercetători: cei care preferă să colecționeze date și fapte cît mai multe și cît mai noi din surse primare și cei care se străduiesc să prelucreză și să interpreteze datele și faptele respective, lucrările lor devenind astfel surse secundare. Inevitabil, între cele două grupuri se nasc anumite divergențe: „interpre-

ții” găsesc că „culegătorii” suferă uneori de pedanterie excesivă, iar „culegătorii” găsesc că „interpretii” cad uneori în speculații neîntemeiate.

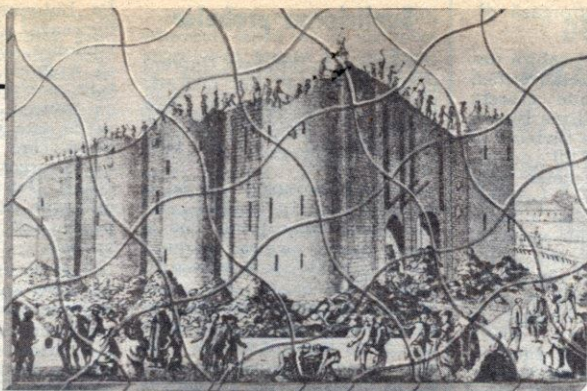
În privința interpretării, un rol important îl joacă — la istorici ca și la detectivi — *deducția*. Fără ea, fără acest proces intuitiv, nu se poate opera saltul de la *premisele* oferite de dovezile existente în documente la *concluziile generalizatoare*. Dar Winks atrage atenția asupra pericolelor pe care le ascunde o deducție pripită. În această privință, el oferă un exemplu personal și amuzant. Într-o iarnă și-a pus în portbagajul mașinii sale, bătrîne de 14 ani, o lopată cu care să se poată deszăpezi la nevoie. Imediat după aceea, în spațele automobilului s-a auzit un zgomot metalic, semînd de leit cu o lopată care se izbește de portbagaj. Aceasta a fost și deducția lui Winks. Ea s-a dovedit falsă peste citeva zile, cînd autorul s-a trezit cu rezervorul de benzină rămas în mijlocul șoselei: „Alte deducții pot fi însă corecte, chiar dacă se bazează pe foarte puține premise, continuă Winks cu umor. Dacă vreun cititor va deduce că am realizat această antologie din dorința ca onorariul căpătat să-mi servească la cumpărarea unei mașini noi, acel cititor va avea perfectă dreptate”.

În măsura în care cu toții trebuie să deducem cîte ceva din timp în timp, cu toții sîntem detectivi — firește pînă la un punct. Tot astfel sîntem cu toții istorici în măsura în care, de pe urma unor dovezi prezente astăzi, reconstituim evenimente de ieri sau alaltăieri și tragem chiar unele concluzii generalizatoare. De pildă, scrie Winks, pata aceea din colțul covorului constituie o *dovadă istorică* a faptului că bunul nostru prieten Jim nu suportă mai mult de trei pahare de bere. Drept care, conchidem că, pe viitor, va trebui să fim grijulii cu dozarea băuturilor lui. În viața de fiecare zi, fiecare dintre noi, dacă vrea să gîndească lucid, trebuie să învețe să aleagă elementele dominante, prioritare, deosebindu-le de cele care au o importanță secundară sau care nu sînt nici o importanță. Așa procedează și istoricul.

În esul său, publicat în antologie sub titlul *Ce înseamnă dovezile?*, profesorul Carl L. Becker, de la Universitatea Cornell, arată că prin termenul *istorie* ar trebui înțeles de fapt *cunoașterea istoriei*. „Nu încape nici o îndoială că, de-a lungul tuturor anilor care formează trecutul omenirii, s-au petrecut o serie de evenimente: laolaltă, fie că le cunoaștem, fie că nu, ele constituie *istorie*. Dar, despre cea mai mare parte dintre aceste evenimente, noi nu știm nimic, nici măcar că au avut loc. Despre multe dintre ele nu știm decît cîte ceva. Nici măcar despre puținele lucruri pe care credem că le cunoaștem cu certitudine nu putem fi pe deplin siguri, deoarece nu le putem reedita, nu le putem observa niciodată în mod nemijlocit. Odată ce a avut loc, evenimentul ca atare a dispărut și urma materială pe care el a lăsat-o — de obicei un document scris — este singura realitate obiectivă pe care o putem observa sau verifica. Din asemenea documente deducem ce s-a întîmplat, afirmăm că este cert că evenimentul a fost așa și pe dincolo. Noi nu spunem: *Lincoln este asasinat*, ci: *E cert că Lincoln a fost asasinat*. Evenimentul a fost și nu mai este; ceea ce a rămas, ceea ce este, e doar certitudinea — bazată pe anumite dovezi — că evenimentul s-a produs și această certitudine va dăinui atîta vreme cît nu va fi infirmată de dovezi contrarii”.

Domnul Fiștecine față cu cercetarea

Prof. Becker încearcă să dea o definiție a istoriei, pornind de la una foarte răspîndită în mediul universitar anglo-saxon: *Istoria este cunoașterea evenimentelor care au avut loc în trecut*. Becker obiectează că definiția este simplă, dar nu destul de simplă. *Cunoaștere* e un cuvînt prea pretențios, presupunînd o informație exhaustivă, cu caracter enciclopedic. Care e elementul cel mai necesar cunoașterii? *Memoria* — într-un sens foarte larg, adică memoria atît a evenimentelor trăite și ob-

Luarea Bastiliei.
Reconstituire
a imaginii
din p. 49

servate ca atare, cit și a celor deduse, citite etc. Fără memorie nu este posibilă cunoașterea.

Așadar, definiția devine acum: *Istoria este memoria evenimentelor care au avut loc în trecut*. Dar cuvântul *eveniment* presupune ceva de mare amploare — luarea Bastiliei sau cele două războaie mondiale... „O întâmplare nu trebuie să fie spectaculoasă pentru a deveni un eveniment, scrie Becker. Dacă conduc o mașină prin străzile întortocheate ale unui oraș, am de-a face cu un eveniment — *ceva făcut*. Dacă agentul de circulație tipă la mine, am de-a face cu un eveniment — *ceva spus*. Dacă îmi zic ceva în gând despre cel ce răcnește la mine, am de-a face cu un eveniment — *ceva gândit*. Orice lucru făcut, spus sau gândit e un eveniment — fie el important sau nu. Cum însă, de obicei, nu vorbim fără să gândim, iar psihologii ne spun că nu putem gândi fără să vorbim (sau, cel puțin, fără unele vibrații preliminare în laringe), putem combina evenimentele vorbite și gândite sub o singură vocabulă. Astfel definiția noastră devine: *Istoria este memoria lucrurilor făcute sau spuse în trecut*. Dar cuvântul *trecut* este deopotrivă înșelător și inutil. Înșelător, pentru că, utilizat în legătură cu istoria, pare a desemna un trecut îndepărtat, ca și cum istoria ar fi încetat cu mult înainte de a ne naște noi. Inutil, pentru că, la urma urme-

lor tot ce se face sau se spune devine trecut de îndată ce s-a făcut sau s-a spus. Iată de ce voi omite acest cuvânt și definiția devine: *Istoria este memoria lucrurilor făcute sau spuse*. E o definiție care reduce istoria la nivelul cel mai modest, dar care include tot ce este esențial pentru a înțelege ce este ea în realitate“.

Din moment ce esența istoriei este memoria lucrurilor făcute sau spuse, continuă Becker, e limpede că orice persoană normală, — să zicem domnul Fiștecine — *știe* istorie, ba chiar *cercetează* istoria. Ca orice istoric, dl. Fiștecine își amintește, în fiecare clipă a vieții sale conștiente, de lucruri făcute sau spuse, fără de care s-ar simți pierdut în existența sa cotidiană.

Desigur, asta nu înseamnă că, încă la trezirea sa din somn, dl. Fiștecine își amintește de peripețiile războiului anglo-bur sau de căderea Constantinopolului. În memoria lui revin însă lucrurile importante făcute sau spuse ieri și cele pe care le are de făcut sau de spus astăzi. O memorie care, ca și cea a istoricului, trebuie ajutată cu documente. În timp ce își ia micul dejun, dl. Fiștecine își amintește vag că ieri și-a propus să facă ceva astăzi: ce anume — nu mai ține minte. Atunci dl. Fiștecine, asemenea oricărui istoric, întreprinde o mică cercetare, adresându-se surselor. Din arhiva sa personală (prin care înțelege buzunarul de la

vestă), scoate un volum în manuscris (agenda) și o deschide la pagina marcată 29 decembrie: „De plătit lui Smith 2 000 kg cărbune = 1 017,20 dolari“. Imediat, prin mîntea sa, se trezesc la viață o serie de evenimente istorice: cum a comandat cărbunele, vara trecută, de la firma Smith; cum au venit căruțele cu combustibil acasă și cum s-au rostogolit bucățile de cărbune pe toboganul pivniței. Sint evenimente istorice — fiște, nu atât de importante ca războiul anglo-bur, dar foarte importante pentru dl. Fiștecine, la care el a asistat sau pe care le-a dedus din documentele aflate la dispoziția sa.

Imaginile despre lucrurile făcute sau spuse în trecut (astă-vară) se leagă de imaginea lucrurilor pe care dl. Fiștecine le are de făcut astăzi. După-amiază, el se duce la biroul lui Smith și vrea să-i achite factura. Smith ia un aer mîhnit, clatină din cap a îndoială și face și el nițică cercetare istorică, în propria sa arhivă (registrul de comenzi). Acolo constată că, la data respectivă, nu avea în depozit cărbunele cerut de dl. Fiștecine și că a transferat comanda firmei Brown. Dl. Fiștecine se duce la aceasta din urmă. Brown face și el o cercetare în arhiva sa personală, cercetare ale cărei rezultate le confirmă pe cele ale lui Smith. Într-adevăr, el a livrat căr-

bunele și lui îi datorează dl. Fișticine banii.

Dl. Fișticine își achită datoria. Întors acasă, el verifică într-un dosar, unde găsește factura trimisă de firma Brown pentru 2 000 kg de cărbune în valoare de 1 017,20 dolari. Cercetarea s-a încheiat spre deplina satisfacție a cercetătorului. Dl. Fișticine a îndeplinit toate operațiile necesare unui studiu istoric: și-a amintit de lucruri făcute sau spuse, și-a sprijinit memoria pe examinarea unor documente, a constatat că unele dintre acestea se contrazic și a purces la o comparare critică a textelor. Totul s-a încheiat printr-o operație care a necesitat formarea unei imagini despre o secvență de evenimente istorice (comandarea cărbunelui la firma Smith, transferarea comenzii la firma Brown și livrarea cărbunelui de către aceasta din urmă). Dacă, în loc să achite o factură, dl. Fișticine ar fi efectuat cercetări similare pentru a scrie o carte sau a ține un curs, nimeni nu i-ar fi contestat calitatea de istoric.

Dar, spre deosebire de dl. Fișticine, un istoric de profesie nu se limitează la propria sa istorie, la lucrurile făcute sau spuse în propriul său trecut. *Istoria este extinderea artificială a memoriei societății.* Artificială, pentru că nu se limitează la suma amintirilor individuale ale tuturor membrilor în viață ai societății, ajungând, cu ajutorul surselor și lucrărilor de specialitate, la un trecut mult mai îndepărtat decât cel reținut în memoria naturală a omenirii. Istoria are tendința de a lărgi considerabil experiența individuală și imediată, dându-i un caracter generalizator. Totodată, ea este o povestire — o povestire adevărată, care folosește (sau ar trebui să folosească) toate procedeele literaturii, pentru a prezenta succesiunea unor evenimente din existența omenirii și a le găsi o semnificație valabilă. După *relatarea* lucrurilor făcute sau spuse, urmează *interpretarea* lor, adică tocmai aflarea unui sens în cele narate și tragerea unei concluzii de pe urma lor.

Suplicierea probelor

Profesor la reputata Universitate britanică din Oxford, Robin G. Collingwood este prezent în antologie cu un eseu intitulat: *Cine l-a ucis pe John Doe?*¹

Autorul pornește de la o nuveletă de tip polițist. Într-o dimineață, John Doe e găsit mort, cu un pumnal înfipt în spate, la masa sa de lucru. Nimeni nu știe cine poate fi făptașul. Singura probă disponibilă este o pată verde pe minerul pumnalului, de exact aceeași culoare cu vopsea sau proaspătă de pe gardul dintre locuința lui John Doe și cea vecină, a preotului.

Așa cum se întâmplă adesea în astfel de cazuri, cîteva persoane își iau asupra lor vina crimei. Fata bătrînă a satului declară că John Doe i-a făcut aluzii necuviincioase și că a trebuit să-și apere virtutea; bineînțeles, polițistul local o trimite să se culce. Un brăconier declară că l-a văzut pe gardianul silvic cătărîndu-se pe fereastra lui John Doe; dar, dată fiind animozitatea dintre brăconier și gardianul silvic, spusele celui din urmă nu sînt luate în considerare. În sfîrșit, fiica preotului declară că ea este ucigașa; ceea ce are darul să amintească polițistului că logodnicul fetei este student în medicină (fiind deci capabil să înfigă pumnalul astfel încît să provoace o moarte imediată) și că, în noaptea crimei, se afla în vizită la fata preotului (deci alături de casa victimei). Mai mult decît atît, slujnica parohiei declară că, în dimineața următoare, hainele studentului au fost leoarcă de apă; or, în noaptea respectivă, ploaie uase cu găleata, între orele 12 și 1. Interogat, studentul recunoaște că a ieșit din casă pe ploaie, dar refuză să spună unde s-a dus.

Trimis să ancheteze, un detectiv de la Scotland Yard descoperă, într-o ladă de gunoi din curtea bisericii, cenușa rezultată din arderea parțială a unei perechi de mănuși.

¹ În limba engleză, John Doe este un nume generic, echivalent pe românește cu Ion Cuture.

Pe butoanele lor de metal, figurează marca unui atelier londonez, unde detectivul află că singurul client din localitate este preotul. O jachetă cu mîneca pătată de vopsea verde este găsită la un vagabond, care a primit-o în dar de la preot, a doua zi după crimă. Detectivul conchide că mănușile au fost distruse tot pentru că purtau urme de vopsea.

Dat în vileag, preotul mărturisește totul. John Doe era un șantajist, care, deținînd niște scrisori compromițătoare ale defunctei preotese, îl storcea de bani pe văduv. Știînd că John Doe își petrecea o bună parte din nopți la masa sa de lucru, preotul s-a strecurat prin fereastra deschisă și l-a înjunghiat pe la spate. Studentul în medicină l-a văzut cînd sărea gardul și a vrut să-l urmărească, dar ploaia l-a silit să se întoarcă; logodnica lui l-a văzut pe tînrăr plecînd în noapte și a crezut că el era criminalul, drept care s-a grăbit să ia vina asupra-și.

Fără îndoială, subliniază Collingwood, metodele de investigație în criminalistică nu sînt, în toate privințele, identice cu cele ale cercetării istorice. Totuși, ele seamănă, deoarece criminalistica și istoriografia au în comun faptul că studiază *evenimente nerepetabile*, evenimente care s-au produs o dată și numai o dată și care deci *nu pot fi supuse nici observației, nici experimentului*, așa cum se întâmplă în științele exacte sau în cele ale naturii. Istoria este o știință, dar o știință de un tip special. Ea trebuie să studieze evenimente care, pe cale directă, îi sînt *inaccesibile*; trebuie deci, să le studieze indirect, prin deducție, folosind ceea ce îi este accesibil, adică tocmai *probele sau dovezile istorice*.

Filozoful Francis Bacon a arătat că savanții trebuie „să pună natura la cazne”. Prin aceasta, el înțelegea că omul de știință trebuie să ia inițiativa, hotărînd el însuși ce vrea să afle, și că, odată decizia luată, trebuie să năs-

cocească „torturi”, pentru a sili natura să-i răspundă. După părerea lui Collingwood, la fel trebuie să se procedeze și în istoriografie. Pe cei ce nu respectă preceptele baconiene, autorul îi numește „istorici de foarfece și lipici”. Aceștia sînt foarte respectuoși față de autoritățile în materie, pe care le citează pe larg în lucrările lor, punîndu-le mărturie cap la cap. Istoricul cu adevărat științific „istoricul de știință”, după expresia lui Collingwood nu disprețuiește nici el autoritățile — de la Herodot, Tucidee sau Tacitus, pînă la cele din zilele noastre —, dar le citește nu doar pentru a le cita, ci propunîndu-și dinainte ce anume vrea să găsească în operele lor. Istoricul de știință îi pune pe acești autori consacrați la chinuri, străduindu-se să afle nu numai ce spun în mod fășii, ci și ce spun pe oculte, de ce evită anumite subiecte, de ce se ocupă de altele într-un anume fel ș.a. m.d. Istoricul de foarfece și lipici spune plin de încredere: „La Titus Livius nu găsim nimic în privința cutărui subiect!”. Istoricul de știință ripostează: „Așa să fie? Nu vezi că, într-un pasaj unde se ocupă de cu totul altă problemă, face aluzie și la acest subiect și își exprimă un punct de vedere?”

Revenind la povestioara polițistă, să ne închipuim că în locul anchetatorilor s-ar afla un istoric. Ce constatăm? Cînd se autoacuză, fata preotului minte în mod vădit. Dar istoricul investigator nu o ia la bătaie, lovind-o pînă ce mărturisește că și-a văzut logodnicul pornind în noapte. Nu persoana, ci declarația ei este supusă „chinurilor” cercetării. Istoricul își spune: „Fata nu are nici forța, nici priceperea să înjunghie un om. În plus, dacă ar fi făcut-o, nu s-ar fi grăbit să-și mărturisească crima. De ce minte? Pentru a acoperi pe cineva. Pe cine? Fie pe tatăl, fie pe logodnicul ei. Acesta din urmă e tînăr, voinic și medicinist: are deci toate calitățile pentru a fi asasinul”.

Ajuns aici cu raționamentul, istoricul, dacă ar fi detectiv prost, l-ar aresta pe student. Și, bineînțeles, ar greși grav. Fiind însă un copoi priceput, istoricul de știință merge mai departe cu tortura probelor: „Fata își suspectează logodnicul pentru că l-a văzut, probabil, ieșind noaptea în curtea bisericii. Dar a început ploaia și urmele găsite în curte ne arată că studentul nu a făcut decît cîțiva pași și s-a înapoiat în casă. În camera victimei nu s-au găsit urmele de năroi pe care ar fi trebuit să le lase acolo tînărul. De ce a ieșit el în curte? Pentru că a văzut ceva ciudat. Un al doilea lucru ciudat, care s-a întimplat în acea noapte în curtea bisericii. Un lucru de natură să compromită pe cineva pe care medicinistul vrea să-l protejeze. Despre cine poate fi vorba? Numai despre tatăl proprii sale logodnice”.

Iată deci că trebuie luată în considerare incredibila ipoteză după care criminalul ar putea fi însuși preotul. Istoricul de știință își continuă seria raționamentelor: „Cunoscînd bine terenul, preotul putea merge pe iarbă fără a lăsa nici o urmă. În schimb, nu a putut evita petele verzi de pe mănuși și jachetă, deoarece nu știa că gardul fusese vopsit abia pe înserate de servitorul lui John Doe. Probabil că victima adormise cu capul pe masă și asasinarea ei nu a prezentat dificultăți deosebite. La înapoierie, pe ploaie, preotul a știut să evite din nou noroiul, dar nu și vopseaua verde, ale cărei urme le-a descoperit abia ajuns acasă. A încercat să le scoată, fără succes. Atunci s-a descotorosit de mănuși și de jacheta murdară și leoarcă de apă”.

Ajuns la acest punct, istoricul de știință cu rol de detectiv nu mai are decît să aducă dovezi materiale în sprijinul ipotezei sale: mănușile pe jumătate arse și jacheta dăruiată vagabondului.

Într-un număr viitor, vom vedea și alte aspecte ale problemei pe care o reprezintă probele în istoriografie, așa cum le abordează antologia lui Robin Winks.

DECEBAL PREACINSTITUL

(Urmare din p. 10)

descoperite la Grădiștea Muncelului i s-ar putea da interpretarea „Decebal cel preacinstit” sau „Decebal preacinstitul” (preacuratul, prealuminatul, preainvătăutul). Perscorilo fiind așadar un supranume asociat personalității lui Decebal.

În sprijinul ipotezei privind construcția compusă a cuvîntului *Perscorilo* pledează și opinia exprimată în urmă cu peste opt decenii (1896) de lingvistul german P. Kretschmer, care, ocupîndu-se de limba traco-dacilor, arăta că „numele compuse ale grecilor, celților, germanilor, slavilor, sciților și perșilor vorbesc numai de glorie și putere, de luptă și biruință, de curaj și cumîntenie: trebuie deci în general să căutăm în aceeași direcție semnificația numerelor trace, formate exact la fel”.

Este de menționat și faptul că numele Scorilo s-a mai păstrat încă în toponimica din Munții Banatului (se cunosc Piatra sau Cleanțu lui Scorilă, Burdu Scorilii și Valea lui Scorilă) — așa cum a arătat regretatul M. Bizerea în 1975. De asemenea, numele Scorilo s-a conservat și în onomastica maramureșeană; într-un document datînd din anul 1385, cuprins în colecția de diplome a lui I. Mihalyi de Apșa (1900), se arată că „nobiliu cu numele Șandru, Michail, Alexa și Nicoadă, de bunăvoie și nesiliți, au dat a patra parte din moștenirea părintească de la Vișeu de Jos, Botiza și satul lui Dan, surorilor lor *Scora* [subl. mea — V.B.] Baba și Margareta”, numele Scorilă fiind înțîlnit și de prof. Radu Vulpe în folclorul copiilor de pe aceste meleaguri. Noi argumente, care vin să se adauge multitudinii de mărturii arheologice, documentare și etnologice, atestînd continuitatea și unitatea de civilizație în spațiul carpato-danubiano-pontic.

BERNARDO O'HIGGINS

erou al națiunii chiliene

DORU BRATU

La începutul secolului XIX, edificiul colonial spaniol era asemănător acelor construcții roase la bază de termite, în aparență intacte, care se prăbușesc însă la primul șoc. Fațada era încă frumoasă, dădea impresia de soliditate, ceea ce întreținea în metropolă iluzia că totul merge bine de cealaltă parte a mării. Realitatea era cu totul alta: peste ocean se pregătea revoluția. Rezumându-i cauzele, scriitorul peruan

Garcia Calderon scria: „Totul a concurat spre a ajuta la desfășurarea luptei pentru libertate a popoarelor americane din anii 1808-1825: revoluțiile din Europa, independența Statelor Unite, excesele absolutismului spaniol, doctrinele constituționale de la Cadiz¹, credința romantică a eliberatorilor, ideile lui Rousseau și ale enciclopediștilor, decadența Spaniei și ura pe care toate clasele din America o nutreau față de inchișitori și viceregi“.

Între Ferdinand VII și Joseph Bonaparte

Element dinamic, burghezia creolă [creolii erau urmașii primilor coloniști europeni din America Latină, mai ales de origine spaniolă] care, cu toate restricțiile impuse, dobândise însemnate poziții economice, a preluat conducerea luptei de independență a coloniilor hispano-americane. Ocazia declanșării ei s-a ivit odată cu situația nou creată în metropolă. În martie 1808, armatele franceze comandate de mareșalul Murat intraseră în Madrid și, nici două luni mai târziu, în capitala țării izbucnise o răscoală antifranceză, care a marcat începutul luptei de eliberare și al revoluției burgheze din anii 1808-1814.

¹ În septembrie 1810, sesiunea cortesurilor — parlamentul spaniol —, desfășurată în apropiere de Cadiz, a inițiat o serie de reforme: desființarea privilegiilor feudale, lichidarea inchiștiiei, confiscarea și vânzarea proprietăților funciare ale Bisericii, reducerea numărului mănăstirilor ș.a. În anul următor, cortesurile au desființat drepturile senoriale ale proprietarilor funciari, iar în 1812 au promulgat o Constituție, prin care puterea legislativă aparținea cortesurilor și regelui. Două ani mai târziu, Ferdinand VII anula prin decret legislația cortesurilor din Cadiz, pe care tot el, constrins de revoluția burgheză, avea să o restabilească în 1820.

Așa cum arăta Marx, „mişcarea [spaniolă] părea să fie îndreptată mai curând, *impozibilă* revoluției decât *penru* ea. Națională prin faptul că proclamase independența Spaniei față de Franța ea era în același timp dinastică, intrucit îl opunea pe «iubitul»

Ferdinand VII lui Joseph Bonaparte; reacționară, intrucit opunea vechile instituții, obiceiuri și legi prefacerilor raționale ale lui Napoleon; superstițioasă și fanatică, intrucit opunea «sfânta religie» așa-zisului ateism francez...“²

Acțiunea lui Napoleon I a pus în fața hispano-americanilor problema vitală a suveranității. Evenimentele din Spania i-au trezit pe creoli la viața politică, determinând în mare măsură mișcarea lor pentru formarea de junte autonome. Agitația lor zguduia orașele Caracas, Santa Fé de Bogota, Quito, Buenos Aires, Ciudad de Mexico, Santiago

² K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 10, Editura politică, p. 465.

de Chile etc. În fruntea mișcării pentru independență din Chile se situau Juan Martinez de Rosas și Manuel de Salas, sub influența cărora în cabildoul [consiliul orășenesc] din orașul Santiago de Chile au fost aleși 12 creoli partizani ai independenței.

Până atunci se părea că „el re”, Ferdinand VII, „uitase” de căpitănia Chile, acest colț îndepărtat al imperiului său, în care „soarele nu apunea niciodată”. Toate grijile fuseseră lăsate în seama vice-regelui din Peru, țară din care făcea parte, începând din 1778, și căpitănia generală Chile. O eră de relativă liniște urmasse marilor revolte araucane¹ care, vreme de 250 ani, făcuseră din această țară dintre Anzi și Pacific un focar revoluționar.

Personalitatea care reușise să stabilească aceste relații pașnice cu băstinașii fusese un irlandez, Ambrosio O'Higgins, marchiz de Osorno. Crescut la Cadix de un unchi iezuit, el plecase în 1770 în America de Sud, unde promovase rapid, devenind, în 1786, intendent al provinciei Concepcion și trecând în 1789 în fruntea căpităniei generale Chile. În această ultimă calitate, Ambrosio O'Higgins își făcuse simțită prezența în mai toate domeniile vieții publice. Se preocupase asiduă de dezvoltarea învățământului, reorganizarea justiției, modernizarea agriculturii, industriei și comerțului. El diriguise construirea marii șosele Santiago-Valparaiso și îndiguirea râului Mapocho, ale cărui revărsări pricinuiau an de an mari pagube, în fine, ridicase palatul La Moneda, reședință prezidențială și astăzi. Aceste calități îi atrăseseră respectul și dragostea chilie-

nilor, precum și înalta demnitate de vicerege al Peruului, din 1796 până la moartea sa, în 1800.

Cei doi viceregi ai Peruului care i-au succedat, Luis Muñoz de Guzman și Antonio Garcia y Carrasco au fost personalități politice șterse, copleșite de evenimentele care au precedat mișcarea revoluționară din 1810.

În acest an, căpitanul general în funcție, Garcia y Carrasco, îngrijorat de amploarea agitației politice, a trecut la represalii, arestând mai mulți creoli, în frunte cu Rosas. El a trimis pe arestați la Lima, pentru a fi judecați, sub învinuirea de rebeliune. Patrioții au protestat, cerind eliberarea celor întemnițați, încetarea opresiunilor și convocarea cabildoului. La 16 iulie, Carrasco a fost silit să semneze actul de renunțare la putere și să predea puterea unei junte, în frunte cu contele La Conquista, care reprezenta aripa moderată din șmul mișcării revoluționare. Radicalii au declarat însă că nu recunosc autoritatea contelui La Conquista. Timp de două luni, tensiunea a crescut continuu; pentru soluționarea conflictului s-a propus o nouă convocare a cabildoului, pentru luna septembrie.

La ședința din 18 septembrie, s-a hotărât proclamarea independenței căpităniei Chile. La conducerea juntei au fost numiți Martinez de Rosas, contele La Conquista și Augustin de Eyzaguirre. Junta a stabilit să formeze o oaste de apărare împotriva spaniolilor.

În februarie 1811, patrioții chileni au aderat la junta din Buenos Aires, care le-a promis ajutor militar. Începuse astfel să se schițeze o unificare a forțelor revoluționare din cele două țări. În curând însă, între creolii chileni s-au ivit grave disensiuni. La 11 septembrie 1811, grupul generalului José Miguel Carrera a răsturnat junta.

O infringere

transformată în victorie

Printre tinerii creoli care constituiseră sufletul mișcării se afla și Bernardo O'Higgins, fiul lui Ambrosio, născut la 20 august 1778. Când Bernardo împlinise 18 ani, bătrînul vice-regel îl trimisese la studii în Anglia. Acolo, tinărul legase prietenii cu numeroși patrioți sud-americani, ale căror idei eliberatoare și planuri de independență îl cuceriseră definitiv. În 1798, Bernardo avusese privilegiul de a-i fi prezentat generalului venezuelean Francisco Miranda (1750-1816), supranumit „precursorul

În pp. 55-57: imagini de viață chiliand în sec. XIX

¹ Magazin istoric, nr. 1/1975.

independenței", dușman declarat al monarhiei spaniole. Aflat pe atunci în exil, început în 1773, Francisco Miranda avea să organizeze, în 1806, cu ajutorul flotei engleze, o expediție cu scopul eliberării țării sale, expediție care va eșua. Peste patru ani avea să se întoarcă în Venezuela și să conducă lupta împotriva dominației spaniole. Asemenea anturaj atrăsese asupra lui Bernardo fulgerele miniei părintești și tăierea subsidiilor necesare continuării studiilor.

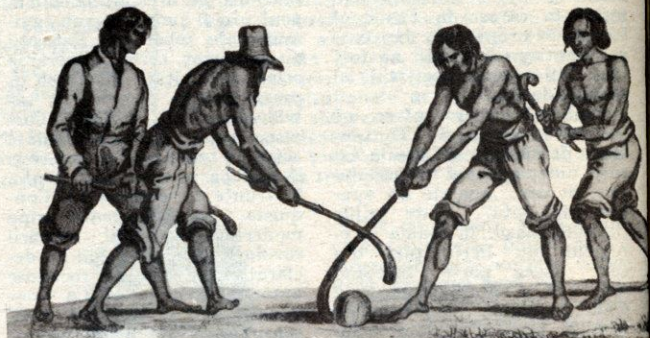
Reîntors în Chile după o lungă călătorie, tinărul a intrat în posesia averii lăsată moștenire de tatăl său, care între timp murise. Bogăția sa, numele pe care-l purta, poziția socială, calitățile înnăscute și pregătirea superioară căpătată în Anglia, toate acestea l-au impus în ochii compatrioților. Căstigiindu-și un mare prestigiu prin activitatea sa de difuzare a ideilor revoluționare în provinciile sudice ale țării, Bernardo O'Higgins a exercitat o mare influență în pregătirea luptei pentru independență. El și-a început cariera militară în slujba misiunii de eliberare sub comanda generalului Carrera, cel prin grija căruia s-a editat și primul ziar chilian, *Aurora de Chile*. Într-unul din primele numere ale acestei publicații, se menționa: „Nu sînteți sclavi! Nimeni nu are dreptul să vă conducă împotriva voinței voastre. A primit oare cineva din ceruri autoritatea de a vă porunci? Natura ne-a făcut pe toți egali". Împotriva „rebelului" Carrera, viceregele Perului a trimis importante detașamente armate.

Așa a început lungul război pentru independența statului Chile. La 17 octombrie 1813, trupele regale au surprins în somn armata patrioților, în tabăra de la El Roble, pe malul râului Itata. Carrera și-a salvat viața trecînd râul înot, iar Bernardo, alți cîțiva ofițeri și o mîna de soldați au reușit să facă ordine în propriile rînduri. Cam la o oră de la începerea bătăliei, într-un moment crucial al ei, O'Higgins, luînd în mîna armă unui soldat căzut, a strigat oamenilor săi: „Să trăim în onoare sau să murim glorioși. Cine e viteaz mă urmează!"

Îmbărbătați de pilda conducătorului lor, soldații au atacat la baionetă cu o asemenea forță, încît au transformat o înfrîngere aproape sigură într-o victorie netă. Inamicul a fost respins. În urma acestei înfruntări, junta a încredințat comanda supremă lui O'Higgins, în timp ce, în sud, regaliștii îl făcuseră prizonier pe Carrera.

La 23 iulie 1814, Carrera a preluat puterea, arestîndu-l pe O'Higgins, care îl adăpostise

Carrera, Luis, ajunsese în suburbiile orașului. O oră mai tîrziu însă Luis Carrera a început să se retragă. Lui Bernardo, urcat în turnul bisericii din centrul orașului, nu-i venea să-și creadă ochilor. Cu toate acestea, a respins propunerile lui Osorio de încetare a luptei. După ce a epuizat ultimele gloanțe, O'Higgins a comandat soldaților săi: „Dragoni, pe cai!!! Să ne facem drum!" Cinci sute de soldați, dintre care

în locuința sa din orașul Talca, pe cînd era urmărit. La vestea că generalul spaniol Osorio se afla în drum spre Santiago cu trupe proaspete împotriva răsculaților, Bernardo, dintr-un cald patriotism, a recunoscut autoritatea lui Carrera, cerîndu-i permisiunea să fie trimis în avangarda armatei. Hotărît să-l oprească pe Osorio, O'Higgins a înălțat fortificații în piața orașului Rancagua. Deasupra întăriturilor flutura îndoliat tricolorul chilian, albastru-alb-galben, semn că apărătorii erau gata mai degrabă să moară decît să se predea. Recruții chiliensi, înflăcărați de Bernardo, care era acolo unde bătălia se dădea cu mai multă înverșunare, au reușit să respingă atacurile furibunde ale spaniolilor. Dar situația patrioților s-a complicat din cauza lipsei de apă și a insuficienței munițiilor.

Soarta părea a le oferi o rază de speranță, cînd a sosit vestea că fratele generalului

foarte mulți răniți, în frunte cu O'Higgins, au căzut ca un trăsnet peste liniile spaniole. Ei și-au croit drum cu tăișul spadei și apoi au galopat într-un suflet pînă la Santiago. Bătălia fiind pentru moment pierdută, patrioții au trecut Anzii în provincia argentiniană Mendoza, unde era guvernator José de San Martín', căruia i-au cerut sprijinul. Între Bernardo O'Higgins și marele erou argentinian avea să se cimenteze o durabilă prietenie. Acesta din urmă socotea că argentinienii nu se pot bucura de libertate atît timp cît armate regale spaniole mai stăpînesc în Peru sau în Chile, atît timp cît toate regiunile răsculate nu vor colabora între ele, înmănunchindu-se într-o mare federație sud-americană. El știa însă că viceregele din Peru și generalii regaliști din Chile dispuneau de forțe militare numeroase. De aceea, numai

un plan general bine gândit și executat îi putea asigura victoria.

Față în față cu regaliștii

Pentru cei rămași în Chile, perioada 1814-1817 a însemnat numai privațiuni, silnicie și teroare. Noul guvernator spaniol, Marco del Pont, a excelat prin cruzimea cu care i-a urmărit, închis și asasinat pe patrioți. În ianuarie 1817, o armată chiliano-argentiniană, pusă pe picioare prin mari eforturi, a început trecerea Anziilor într-un marș rămas celebru, avându-l în frunte pe San Martin. A fost o expediție cuceritoare. A traversa Anzii la o înălțime de peste 4 000 m, peste ghețarii lor veșnici, presupunea mult eozism. mult eroism, dar și o desăvârșită organizare. Ciocnirea cu spaniolii s-a produs la 12 februarie, ora 11 dimineața, sub un soare arzător, pe cîmpia de la Chacabuco. Fără a mai aștepta grosul trupelor, Bernardo a atacat curajos doar cu avangarda. La sfîrșitul zilei de 12 februarie, spaniolii, învinși, s-au retras spre Valparaiso. A doua zi, San Martin a intrat în Santiago. La scurt timp, Bernardo O'Higgins a fost proclamat conducător suprem al națiunii.

Pe plan politic și organizatoric, Bernardo a dovedit calități la fel de mari ca și pe plan militar. Pentru a garanta ceea ce cucerise, el a reorganizat armata, a pus bazele unei școli militare, a suprimat titlurile nobile și a abolit sclavia. Lui i se datorește și prima monedă chiliană, care

va contribui la învierea comerțului. La 12 februarie 1818, la Santiago, cu ocazia sărbătoririi unui an de la victoria de la Chacabuco, s-a dat citire Declarației de independență, întocmită de Bernardo O'Higgins. În cadrul unei adunări solemne, populația orașului a jurat pe „... onoare, viață și avere... să susțină actuala independență absolută a statului Chile față de Ferdinand VII, succesorii săi sau altă națiune străină”. Lui Bernardo i s-au reconfirmat funcțiile de conducător suprem al națiunii și al armatei chiliene, calitate în care putea dispune de toate resursele țării, pentru a continua lupta împotriva spaniolilor.

Dar regaliștii nu abandonaseră încă partida. La 18 martie același an, spaniolii au surprins armata patrioților la Cancha Rayada și în timpul luptei Bernardo a fost rănit la braț. Trei săptămîni mai tîrziu, a avut loc o bătălie decisivă pentru independența țării, între armata spaniolă condusă de Osorio și cea chiliano-argentiniană în frunte cu San Martin. Regaliștii au lăsat pe cîmpia de la Maipo 2 000 morți și tot materialul de război. O'Higgins, care nu participase la luptă, din pricina rănii, nu a mai putut îndura chinurile așteptării în nesiguranță la Santiago și, livid și cu brațul înfășurat într-o eșarfă, și-a făcut apariția, urmat de populație, pe cîmpia de la Maipo. L-a căutat pe San Martin și l-a îmbrățișat cu recunoștință: „Glorie salvatorului nostru!” La care învingătorul i-a răs-

puns: „Generale, Chile nu va uita niciodată sacrificiul pe care îl faci sosind astfel, rănit, pe cîmpul de luptă”.

Îndrăzneț în acțiuni, prompt în gîndire, O'Higgins, ca și alte personalități ale mișcării de eliberare din America Latină, nu a știut însă să reziste tentațiilor puterii absolute, mai ales după ce a participat, umăr la umăr cu San Martin, la expediția victorioasă de eliberare a Peruului (1820-1821).

Unele măsuri luate ulterior de Bernardo O'Higgins, între care sporirea impozitelor, necesare pentru întreținerea armatei chiliene ce ajută Peruul să-și obțină independența națională și pentru continuarea luptelor cu bandele regaliste existente încă în unele regiuni, au creat nemulțumiri, de care au profitat adversarii săi. La 23 ianuarie 1823, a fost convocat cabildoul, în fața căruia, în timp ce asculta acuzațiile aduse de vorbitori, O'Higgins și-a smuls eșarfa prezidențială și a aruncat-o la picioarele magistraților chilieni. Puțin mai tîrziu, eroul chilian s-a îmbarcat pentru Peru, unde a rămas pînă la sfîrșitul zilelor, în 1842. De acolo și-a ajutat prietenul, pe San Martin, care, și el, părăsise gloria și puterea, retrăgîndu-se în Franța, la Boulogne sur Mer.

Personalitate marcantă a epocii sale, Bernardo O'Higgins și-a înscris numele în marea carte a luptei pentru libertate a coloniilor spaniole, într-un sir de viteji, în fruntea căruia strălucesc José de San Martin și Simon Bolivar¹.

¹ Magazin istoric, nr. 5/1971.

UN ULTIM EPISOD

ELENA VĂCĂRESCU

Dr. MIRCEA BĂLĂNESCU

În publicația atât de interesantă a Muzeului literaturii române *Alte 13 Rotonde*, ediția din 1981, am urmărit cu interes evocarea personalității Elenei Văcărescu — „acest mare spirit românesc”. Mi-am amintit cu acest prilej un episod legat de numele Elenei Văcărescu pe care nu l-am găsit menționat nici în evocarea din publicația amintită, nici în altele — cel puțin în cele pe care le cunosc eu — dedicate acestei personalități.

În 1958, fiind ministru plenipotențiar la Legația României din Franța, am făcut cunoștință, la o recepție care a avut loc la un castel din apropierea Parisului, cu d-na Alexandra Fălcoianu care, de la început, s-a recomandat ca verișoara Elenei Văcărescu.

După această primă întâlnire, Alexandra Fălcoianu a venit de câteva ori la legație, răspunzând invitațiilor noastre la diferite primiri și recepții cerute de activitatea diplomatică. În câteva rânduri mi-a vorbit și despre personalitatea și activitatea Elenei Văcărescu, care murise în februarie 1947, la vârsta de 81 ani. Unele lucruri despre scriitoare le cunoșteam și atunci. Știam că această fiică a Văcăreștilor, binecunoscută familie de boieri cărturari¹, fusese nevoită să se exileze din țară, spre sfârșitul secolului trecut, în urma idilei ei cu principele moștenitor Ferdinand². Elena Văcărescu a plecat la Paris, reîntorcându-se doar numai ra-reori și pentru scurt timp în țară. În capitala Franței a publicat numeroase volume de poezie, a luat parte activă la mișcarea culturală franceză din acea perioadă, dar n-a rupt

niciodată legăturile ei cu România și s-a manifestat, întotdeauna, ca o vajnică luptătoare pentru interesele țării și ale poporului român. La Conferința de Pace de la Paris, după primul război mondial, a fost membră a delegației române. Mai târziu, a activat în cadrul Ligii Națiunilor, devenind, pentru cîteva ani, colaboratoarea marelui diplomat Nicolae Titulescu.

În 1943, Elena Văcărescu a militat, împreună cu Traian Vuia și compozitorul Stan Golestan, în Frontul Național Român — organizație largă, democratică, a românilor stabiliți în Franța — împotriva războiului și a hitlerismului. După înfringerea Germaniei

fasciste, întoarsă la Paris, Elena Văcărescu, a colaborat strîns cu delegația română la Conferința de Pace din 1946 punîndu-și relațiile și prestigiul în serviciul intereselor țării și ale poporului român, așa cum făcuse, dealtfel, de-a lungul întregii ei vieți. Tocmai această atitudine de înalt și sincer patriotism a infuriat pe unii reprezentanți ai cercurilor de extremă dreaptă care își găsiseră adăpost la Paris.

La începutul anului 1959, Alexandra Fălcoianu m-a chemat la telefon, la legație, și cu o voce sugrumată de emoție m-a rugat cu insistență, să vin la ea, acasă, pentru a mă informa despre o problemă gravă și urgentă. S-a scuzat că nu

Facsimil din ziarul Universul (18 februarie 1947) cuprinzînd știrea încredințării din viață a marelui scriitor

Văcărescu, „Chants d'automne”

ELENA VĂCĂRESCU

distins cu premiul Academia Franceză. Altele următoare: „Jardins sereines” (1896), „Jar-

ULTIMELE CLUPE ALE ELENEI VĂCĂRESCU

Paris, 17 (Agerpress). — Corespondentul nostru special transmite: În noaptea de 16 spre 17 februarie orele 1 și 5 m., a încetat din viață distinsa scriitoare Elena Văcărescu.

Înmormântarea va avea loc probabil Miercuri.

Paris 17 (Radior). — Agenția FRANCE PRESSE transmite:

Elena Văcărescu, a cărei moarte a fost anunțată luni, s'a născut la București în 1866 și aparținea unei vechi familii românești, care număra și trei poezii.

În 1886 a publicat o culegere de versuri intitulată „Căntecele Zorilor”, premiata de Academia Franceză, apoi „Ame sereine”, „Jehovah”, „Le dormeuse éveillé”, „Le Jardin Passionné”, și o culegere de balade românești, tradusă în 1900, care deasemenea a fost premiata de Academia Franceză.

¹⁻² Magazin istoric, nr. 5/1975; 11/1973.

putea veni la legație, considerând că împrejurările o împiedicau. Am acceptat și, împreună cu consulul Neagu Ionescu, ne-am dus acasă la verișoara Elenei Văcărescu, pe Bulevardul Saint Germain.

Alexandra Fălcoianu, agitată, ne-a povestit că Elena Văcărescu n-a fost înmormântată în vreun cimitir, nici în țară, nici în Franța, sicriul cu rămășițele ei pămîntești fiind depus la Biserica română din Paris. Dar legionarii prapășiți la Paris, știind că sicriul ei se afla într-un colț al bisericii și pe motiv că Elena Văcărescu „a colaborat cu comuniștii”, au amenințat să scoată osemintele și să le arunce în stradă. Oamenii mai cu bunsimț din personalul bisericii, cutremurați de o astfel de perspectivă, au avertizat-o pe Alexandra Fălcoianu, cerându-i să găsească un mijloc de a scoate, pe furie, sicriul din biserică. În disperare, ea ni se adresase nouă, pentru a găsi o soluție.

În mod brusc deci ne-am găsit în fața unor probleme care nu erau ușor de rezolvat. Într-adevăr, nu-mi aminteam că Elena Văcărescu să fi fost înmormântată în țară, dar credeam că rămășițele ei se găseau într-unul din marile cimitire pariziene, Père-Lachaise sau Montmartre. În nici un caz nu-mi trecuse prin cap că sicriul s-ar afla într-un ungher al Bisericii române de la Paris. Proprietate a statului român, acest lăcaș intrase, la câțiva ani de la terminarea războiului pe mîna unor legionari, care impuseră acolo pe preotul Boldeanu, fostă căpetenie legionară în țară.

Alexandra Fălcoianu ne-a spus că Elena Văcărescu și-a exprimat voința să fie înmormântată în cavoul familiei Văcărescu de la Cimitirul Belu, dar acest lucru nu se putuse realiza, fără a mai furniza alte explicații sau a motiva această situație. Am tras concluzia că pe valurile războiului rece s-a aflat și sicriul respectiv care, în loc să ajungă la București, a fost pus unde nu trebuia.

Nu era deloc ușor de a scoate sicriul din biserică unde le-

gionarii se impuseră ca stăpîni. Desigur, am întrebat-o pe interlocutoarea mea dacă a informat autoritățile despre această situație, dar nu am primit un răspuns concludent așa încît n-am mai insistat.

Întors la legație, împreună cu colabororii, am examinat, în amănunțime întreaga problemă, luînd, desigur, în considerație situația specială de la Biserica română, dar și faptul că acolo se găsea și personal care nu împărțea macabrele planuri ale celor care o stăpîneau. Am trimis apoi o lungă informare guvernului, la București, expunînd situația, considerentele, precum și propunerile noastre. După cîteva ore, am primit un răspuns care ne acorda libertate de mișcare.

Am luat hotărîrea să procedăm în mod legal, respectînd legile țării în care ne găseam, dar în mod rapid și cu discreție. Dealtfel, nu erau motive să întîmpinăm greutăți din partea autorităților franceze. Colaborarea cu diferitele sectoare ale Ministerului de externe francez se dezvolta pe o cale favorabilă, ambele părți cîntînd — în această perioadă de dezgheț a relațiilor est-vest care prevestea destinderea — să reazeze relațiile româno-franceze, bazate pe egalitate și respect, în cadrul lor tradițional de prietenie și colaborare.

Am trecut deci la realizarea planului nostru. Consulul Neagu Ionescu a dirijat operațiunea. Societatea de pompe funebre, cunoscută de Consulatul nostru, a îndeplinit toate formalitățile legale și tot ea s-a prezentat, într-un moment favorabil, la biserică, cu toate documentele pentru a ridica sicriul. Într-o seară rece și ploioasă de iarnă, de la începutul anului 1959, sicriul cu rămășițele Elenei Văcărescu a fost scos din biserică și, după o zi-două, transportat în țară.

La începutul lui martie 1959, a avut loc, la București, cu cinstirea care se cuvenea, depunerea rămășițelor pămîntești ale Elenei Văcărescu, în cavoul Văcăreștilor de la Cimitirul Belu, îndeplinindu-se astfel voința ei.

IMAGINEA COMPLEXĂ A ISTORIEI

(Urmare din p. 21)

grate Imperiului bizantin sau aflate la hotarele acestui imperiu și care și-au adus aportul lor la dezvoltarea istorică.

În ceea ce-i privește pe români, să amintim și de perioada pe care Nicolae Iorga a numit-o *Bizanț după Bizanț* și care a reprezentat, în continuare, o sinteză culturală între tradiții române și tradiții grecești. Eu unul văd tocmai în această perioadă un interesant domeniu de cercetare a istoriei române.

— Înțeleg din referirile dv. că ați cunoscut, în cercetările făcute, diferite momente ale istoriei și culturii românești.

— Am venit, desigur, în contact cu multe momente ale istoriei și culturii românilor și am scris despre ele, domeniul în care lucrez oferindu-mi multiple ocazii de acest fel. Am scris despre țările române și despre unii reprezentanți de seamă ai poporului român, ca Dimitrie Cantemir și Nicolae Iorga.

De 25 ani sînt în relații multilaterale de muncă cu colegii români care se ocupă de probleme de care mă ocup și eu. Colaborez cu cercetători de la institutele de arheologie din București și Cluj; de la Institutul de studii sud-est europene și, bineînțeles, cu specialiști care lucrează în domeniul lingvistic. În momentul de față lucrez la un dicționar de bizantinologie, la care își aduc contribuția, alături de specialiști din celelalte țări socialiste, și oameni de cultură din România. Am participat și la alte reuniuni științifice ce au avut loc în capitala țării dv. Prezența mea la actualul congres de la București nu reprezintă deci o primă luare de contact cu specialiștii români, ci o revedere cu prieteni vechi, o revedere care ne-a oferit posibilitatea să putem vorbi despre preocupări și planuri de lucru comune.

Interviu consemnat de
Valeriu BUDURU

DE DOUĂ ORI ROVINE

Din nou despre localizarea

bătăliei din anul 1394

GRIGORE OLARU

O trecere în revistă a punctelor unde se crede că a avut loc celebra bătălie din anul 1394 a lui Mircea cel Bătrîn cu otomanii ne indică drept locuri probabile: Rovine (lingă orașul Craiova), Rovinari (în județul Gorj, nu departe de Tîrgu Jiu), Tufulești (pe Ialomița, în apropiere de Pitești), în vecinătatea Curții de Argeș, ori pe râul Călmățui.

Relatările contradictorii despre locul acestei bătălii se cuvin analizate mai profund. Observăm că în prima parte a domniei lui Mircea — pînă în preajma anului 1400 — luptele cu otomanii s-au ținut lanț. Repezițiunea cu care oștile turcești au cotoplit nordul Peninsulei Balcanice, ajungînd la Dunăre, au înmărmurit Europa, care se vedea tot mai mult amenințată. Rezistența opusă de Țara Românească a amînat cu peste o jumătate de secol această primejdie și, desigur, contemporanii au apreciat la justa valoare victoria lui Mircea cel Bătrîn.

Cronica românească de la sfîrșitul secolului XVII plasează locul unde s-a desfășurat bătălia pe Ialomița. Avînd drept bază mai vechi izvoare sîrbe și muntene, cronicile raguzane o indică a fi lingă Craiova „Sotta la citta di Chraglievo”; Laonic Chalcocondyl — cronicarul bizantin din sec. XV — o situează, în timp, după bătălia de la Nicopole. Nesri, Leunclavius și alți cronicari turci susțin că teribila înfruntare a avut loc pe Argeș. Alte cronici otomane, printre care și cea a lui Orudî, nu precizează locul bătăliei.

Folosind izvoare bizantine, cronicarul Radu Popescu a înregistrat două războaie ale lui Mircea cu otomanii: unul la „Nicopola” (Turnu Măgurele sau Nicopole — căci ambele orașe erau cunoscute sub numele Nicopole, Minor și Major) și altul pe Ialomița. Nicolae Iorga consideră că lupta s-a purtat în vecinătatea imediată a Craiovei, într-o localitate astăzi inexistentă — Rovine — poate Ruine. Să fie oare vorba de ruinele Pelendavei? — antica așezare geto-dacică de pe locul Craiovei de azi? În subsolul paginii, eruditul istoric amintește de cronicarul polon Złatarski, care susținea că românii i-au înfruntat pe otomani prima oară

la Rovinari. P.P. Panaitescu înclina să creadă că, deși izvoarele sînt neclare, locul luptei s-ar fi aflat pe undeva pe drumul ce ducea de la Nicopole la Argeș. Constantin C. Giurescu, într-o primă opinie afirmă că, trecînd Dunărea, otomanii au ocupat mai întîi Nicopole Mic (Turnu Măgurele), iar confruntarea ar fi avut loc la Rovine, în ziua de 10 octombrie 1394, loc ce s-ar fi aflat fie lingă Craiova, fie pe Ialomița. Ulterior, în 1971, analizînd cronici vechi, ca cea a lui Giacomo di Pietro Lucari, precum și documente din arhivele de la Topkapî Sarai, Constantin C. Giurescu a ajuns la concluzia că invadatorii au trecut Dunărea în Banat, pe la Brancevo, și, venind din vest, după ce au străbătut Banatul și Oltenia, au fost înfrinși la Rovine pe Jiu², lingă Craiova.

Urmărind documentele mai vechi și mai puțin vechi, la care se adaugă ipotezele istoricilor români, ajungem la concluzia că în această campanie n-a existat doar o singură bătălie. Rovine a fost doar locul uneia dintre confruntările ce s-au dat între cei doi adversari (și, poate, cea mai puternică dintre ele); avem de-a face, de fapt, cu o serie de lupte desfășurate pe parcursul unui itinerar mai lung. Bazîndu-ne pe faptul că, în expediția sa, Baiazid a fost însoțit de principii sîrbi, socotim mai plauzibilă ipoteza potrivit căreia sultanul a pătruns în Țara Românească venind dinspre apus prin Banat. Pentru a-și asigura aripa stîngă și spatele dinspre Ungaria, Baiazid a prădat satele și cetățile mai importante din Banat, apoi a trecut în Oltenia, pe la Vîrciorova; urmărindu-i toate mișcările, Mircea l-a atras în locuri care conveneau oștilor române. Un asemenea loc favorabil românilor se afla la confluența Motrului cu Jiul, nu departe de comuna Arginești, în imediata apropiere a drumului ce lega Turnu Severin de Craiova. Expediția lui Baiazid din toamna anului 1394 a culminat cu această bătălie și a deschis calea unui întreg șir de alte lupte. Așa cum, ulterior, războaiele otomanilor împotriva lui Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul nu au început și nu s-au sfîrșit printr-o singură bătălie, aioda s-au întîmplat lucrurile și în timpul acestei campanii a lui Mircea.

Victoria răsunătoare împotriva lui Baiazid a lăsat o seamă de urme și în folclor. Ea a fost marcată în cîntecele epocii, păstrîndu-se și azi în diferite legende, dintre care mai importantă este cea despre Marko Kralievici, prințul sîrb căzut în campanie, luptînd în armata otomană — ipoteză contestată de unele recente cercetări¹. Tradiția populară susține că Marko ar fi fost ucis chiar de către Mircea, cu care era văr, deoarece își călcasese jurămîntul prin care cei doi se legaseră să nu lupte unul împotriva celuilalt.

Folclorul sîrbesc menționează, de asemenea, această bătălie (Urvina — Rovine) și nu numai pentru că acolo a căzut prințul Marko Kralievici, dar și pentru faptul că în acel moment otomanii au fost pe marginea dezastrului militar; sîrbii care-l însoțeau, ca vasali, pe sultan, doreau acest dezastru, implicit deci izbînda lui Mircea.

Avînd în vedere disproporția numerică dintre mica oaste a Țării Românești și puternica oaste otomană, victoria lui Mircea nu a putut fi fructificată pînă la capăt. Înțelegeți cu Vlad Uzurpatorul și cu gruparea boierilor ce-l susțineau pe acesta, otomanii au reușit luptele, oastea lui Mircea fiind nevoită să se retragă — hărțuind însă mereu dușmanul — pînă la Argeș, unde a avut loc o nouă confruntare, pe care o pomenesc otomanii. Cele două lupte, de pe Jiu și de pe Argeș, nu pot fi deci substituite; ele au fost, mai curînd, două momente, două etape importante din prima perioadă a confruntărilor dintre Mircea și Baiazid, desfășurate pe parcursul unui itinerar de cîteva sute de kilometri, cu zeci de atacuri de hărțuială din partea voievodului român, care urmărea, din codri, mișcările armatei otomane.

Așadar, în prima expediție, Baiazid a mers spre Curtea de Argeș, venind din Serbia; el a trecut prin Banat și Oltenia, fiind înfrînt nu departe de Craiova. Dar otomanii au reușit campania, iar Mircea, părăsit de o parte a boierimii, a susținut, fără sorți de izbîndă, o nouă bătălie, pe Argeș, și a trecut apoi în Transilvania unde a încheiat Tratatul de alianță cu Sigismund (7 martie 1395). Curînd după aceasta, în fruntea unui corp de ostași rămași credincioși, el a participat la cruciada de la Nicopole (1396), reocupînd apoi tronul Țării Românești, cu ajutorul voievodului Transilvaniei, Ștefan. Otomanii au revenit în mai multe rînduri asupra Țării Românești, dar au fost înfrînți pe Ialomița (1397), pe Dunăre (1400) și, în toamna anului 1401, în Dobrogea, oastea lui Mircea provocînd un adevărat dezastru lui Evrenos Beî².

• CLIO ANUNȚĂ •

A XVI-a SESIUNE ANUALĂ DE RAPOARTE ARHEOLOGICE

Timp de trei zile (25-27 martie 1982), Vastuulul a fost gazda unei importante manifestări arheologice: a XVI-a sesiune de rapoarte pe anul 1981, organizată sub auspiciile Consiliului culturii și educației socialiste și ale Academiei de științe sociale și politice. Peste 200 arheologi, geografi și specialiști în conservarea și restaurarea vestigiilor istorice și-au prezentat cele mai recente descoperiri, precum și diferite soluții de punere în valoare a obiectivelor istorice și arheologice.

Comunicările prezentate în cele cinci secții (arheologia comunei primitive, civilizația traco-geto-dacică, arheologia greco-romană, apariția statelor feudale românești și civilizația medievală românească), au pus în evidență noi mărmuri ale vechimii și permanenței poporului român, au relevat valoarea civilizației materiale și spirituale care s-a dezvoltat, în diferite etape istorice, pe pămîntul țărilor noastre. Printre acestea se numără noi descoperiri privind strălucita civilizație cucuteniană (evidențiate în cadrul cercetărilor de la Podari-Neamț), vestigiile paleolitice de la Ciuperceni (Teleorman), mormîntul princiar identificat la Cucuteni (Iasi), construcție unică¹ la noi în țară, care reconstituie noi momente ale strălucitei civilizații dezvoltate de geto-daci. Lămuriri importante privind începuturile organizării feudale pe pămîntul României au adus cercetările de la Dridu (Ialomița), Cetățeni (Argeș), Giulești (Neamț-Suceava), Vorniceni (Suceava).

În cadrul sesiunii au fost dezbătute pe larg și măsurile ce se impun pentru conservarea monumentelor istorice și diferitelor vestigii. S-au propus, de pildă, soluții de conservare a descoperirilor neolitice de la Paștea (Timiș) — un altar cu o statuie sculptată în argilă —, a unor obiecte din debarcaderul de lemn găsit în turbăria de la Lozna-Dersca (Botoșani), precum și a unor monumente din antichitate (între care o atenție deosebită s-a acordat complexului dacic din Munții Orăștiei), și din perioada feudală: complexul de palate și ctitorii de la Tirgșorul Vechi (Prahova), Cetatea Chioarul (Maramureș), precum și Cetatea de scaun a Sucevei.

Gh. DAVID

¹ Magazin istoric, nr. 11/1979; 1/1973.

² Magazin istoric, nr. 4/1981.

ARHITECTURĂ ȘI ISTORIE

VICTOR STANCU, arhitect, din București, ne trimite interesante considerații privind similitudinile între arhitectura unor construcții reprezentate pe Columna lui Traian și cea a unor locuințe românești din zilele noastre: "Înfățișarea caselor dacice, cu ziduri din trunchiuri de copaci dispuse orizontal și acoperiș în două ape, se regăsește și azi în sistemul de construcție al multor case din România și cu deosebire în zona Munților Apuseni. Dar despre continuitatea arhitectonică vorbește nu numai stilul construcțiilor, ci și perpetuarea, peste veacuri, a unor motive artistice. Așa, de pildă, motivele florale de pe pereții caselor, de pe stâlpii pridvoarelor, de la porți din regiunile muntoase sînt identice cu ornamentele de pe scuturile dacice de pe Columnă. Iată (în imaginile de mai sus), mărturiile peste veacuri a continuității arhitecturii dacice: scut dacic și motive florale pe un stîlp de casă țărănească din zilele noastre".

COMPLETĂRI GORJENE

Ca unul care păstrează în inimă cuțitul pentru eroii poporului român, ne scrie **ing. GH. GH. CUTULIGA**, din com. Novaci, jud. Gorj, vă mărturisește bucuria de a fi citit în coloanele revistei *Magazin Istoric*, nr. 11/1981 evocarea eroului gorjean **Gheorghe Lărgăanu-Braia**. Este meritul prof. Vasile Andrițoiu de a fi răscollit memoria istorică a acestor plaiuri și a dv. de a fi receptivi la tot ce evocă trecutul nostru eroic, îndemnat de aceasta, vi comunic și eu o informație suplimentară. În com. Crasna, jud. Gorj, la o răscruce de drumuri, se află o monumentală cruce din piatră cioplită, cu următoarea inscripție: „Lui Gheorghe Lărgăanu-Braia, 1856-1916, voluntar în marea război de întregire, ucis în fruntea ostilor în luptele de la Moldoviș”. Conform unor informații greu de verificat, monumentul ar fi opera marelui Brâncuși și a fost ridicat de Gheorghe Tătărașcu.

VETERANUL DE LA ROBĂNEȘTI

Am citit la *Posta Magazin Istoric*, din nr. 2/1982, ne scrie prof. pensionar **NICOLAE MANEA**, din Piatra Olt, jud. Olt, evocarea sarjei de la Robănești. La noi în comună trăiește unul din supraviețuitorii acestui moment de eroism, sergentul instructor **Vasile Matei**, care urcă spre sută de ani. El a făcut parte din escadronul comandat de locotenentul Emil Mora.

Bătrînul veteran povestește cu înflăcărare episoade de neuitat din acea înecătoare eroică.

Cu această ocazie, transmit revistei cele mai sincere urări de bine pentru felul cum știe să caute în trecutul istoric al poporului nostru și să pună la dispoziția cititorilor fapte cu totul interesante, contribuind în felul acesta la cultivarea și educarea maselor de cetățeni.

18 340 ORE DE ZBOR

Reținem din însemnările prof. **IULIAN ROBĂNEȘCU**, din Piatra Neamț, privind participarea aviației sovietice la războiul civil 1918-1920: Pe toată perioada operațiunilor militare, industria aeronautică sovietică a reparat pentru front 1 500 avioane și a fabricat 500 aparate noi. Misiunile de luptă întreprinse de aviația militară sovietică au însumat pe perioada războiului civil peste 12 000 ieșiri-avion, într-un timp total de zbor de 18 340 ore. Numai în ultimele 11 luni de război au fost aruncate 35 808 kg bombe, s-au tras 6 000 kg gloanțe de mitralieră. Pentru sprijinul de sacrificiu de care au dat dovadă în luptă 219 zburători au primit Ordinul Drapelului roșu, 19 t-au primit de două ori, iar aviatorii S. Monastirev, P. Mejeranp și I. Pavlov de cite trei ori.

NEPLĂCERI REZOLVATE

Cititorii **NIC. C. DUMITRASCU**, din București, **ION PĂLMARU**, din satul Ilsenii, jud. Botosani, **ION DINESCU**, din Găești, jud. Dimbovita, ne-au semnalat neprimirea unor numere din *Magazin Istoric* la care sînt abonați.

Ca și în alte astfel de nedorite ocazii, am trimis reclamațiile abonaților noștri Direcției generale a poștelor și telecomunicațiilor din cadrul Ministerului transporturilor și telecomunicațiilor care, sub semnătura directorului general adjunct, dr. V. Schiopirjan, ne-a comunicat rezolvarea operativă a sesizărilor.

Multumirilor corespondenților noștri le adăugăm și pe ale noastre.

PENTRU REVISTĂ

Dintre mărturiile interesului și prețurii cu care revista noastră — care a împlinit 15 ani de apariție — este primită de cititorii săi, consemnăm și aceste gânduri ale elevului **GEORGE ILCU**, din cl. a XII-a A a Liceului de matematică-fizică din Reșița: Acum șase ani, am descoperit pentru prima oară revista *Magazin Istoric*. Citind-o, revista dv. a reușit să-mi adîncească dragostea

POSTA MAGAZIN ISTORIC

pentru istorie, pentru tot ceea ce înseamnă trecutul. La liceu, sub îndrumarea unor profesoare inimioase (în să le mulțumesc încă o dată pentru eforturile depuse pentru noi) am aprofundat tot ce acumulasem de ani de zile. Kevista dr. a avut rolul de indicator, de referință în cadrul studiului meu.

NU NUMAI PETRARCA

Pornind de la nota Donație Petrarca (nr. 12/1979), NICOLAE COTAR, din Ploiești, ne scrie că, la fel ca ilustrul poet, care și-a donat biblioteca orașului Veneția, un alt cărturar italian, Niccolò Niccoli (1365-1437), a lăsat colecția sa de cărți rare orașului Florența. Prin testament el prevedea că aceste cărți să poată fi citite de orice cetățean localnic sau străin venit pentru studii în oraș.

ÎNȚRE TIMIȘORENI

Prof. dr. BOGDAN GEORGEVICI, din Timișoara. Citind articolul Dimitrie Cantemir la Timișoara de I. Hătejan (nr. 8/1981), precizez că despre acest subiect au mai scris, de-a lungul anilor, și alți cercetători, printre care Florian Moldovanu, Virgil Cândea, I.D. Suciu, Th.N. Trăpea. Drept pentru care consider că afirmația autorului că această călătorie nu a suscitat decît rareori comentarii nu este intru totul exactă.

Drept pentru care publicăm și noi precizarea cititorului timișorean pe marginea unui subiect timișorean, abordat de un autor timișorean.

MEDALIILE VOIEVOZILOR

EMIL OMET, din Oltenița, ne trimite fotografia alăturată a unei medalii bătute în cinstea domnitorului Radu IV cel Mare, domn al Țării Românești 1496-1508. (corect, 1495-1508). Ea face parte dintr-o serie de 11, bătute în 1904 și 1905 de Societatea numismatică română în amintirea unor străluciți voievozi români. În ordine, aceste medaliile au fost dedicate domnitorilor: Ștefan cel Mare, Mihail Viteazul, Vasile Lupu, Matei Basarab, Mircea cel Bătrîn, Vlad Tepeș, Petru Șchiopul, Bogdan III cel Orb, Neagoe Basarab, Radu cel Mare și Șerban Cantacuzino.

SIMPOZION

Ing. PAVEL GETIA, din Timișoara, ne scrie despre cel de-al IV-lea Simpozion de numismatică, care a avut loc la Timișoara, în 8 noiembrie 1981, în cadrul Festivalului național „Cîntarea României”. Organizat de secțiunea Timișoara a Societății numismatice române, simpozionul a reunit cercetători din București, Timișoara, Reșița, Suceava, Caracal, Baia Mare.

CITITORI ȘI ARTICOLE

Pe marginea unor articole publicate în revistă ne-au mai scris și cititorii: GR. SADOVICI, din Craiova (Armeni și români de-a lungul veacurilor, nr. 11/1981); CONSTANTIN RĂDULESCU, din Brașov; SIMION GÎRBEA, din com. Vitănești, jud. Teleorman (Testamentul politic al lui Nicolae Titulescu, nr. 9/1981); VIRGIL V. VRACIU, din com. Agafon, jud. Botoșani (concursul „Cine? Unde? Când?”); GHEORGHE ELEFTERESCU - URZICĂ, din Suceava (Congresul II al P.S.D.M.R., nr. 9/1981).

DOCUMENTARE

Din corespondența sosită în ultimul timp la redacție, am reținut informațiile, completările și materialele documentare trimise de următorii cititori cărora le mulțumim.

LEON ABRAMOVIĆ, din Cîmpulung Moldovenesc: o ilustrație din primul război mondial.

Prof. NECULAI FLOREA, din Sibiu, ne semnaleză că pe raza com. Broșteni, jud. Suceava, pe Muntele Goia se află o piatră mare, de formă paralelipipedică, de dimensiuni impresionante, parcă anume cioplită, avînd pe două fețe laterale mai multe inscripții străvechi.

EUGENIU COȘULET, din București, ne trimite evocările a doi învâțați de frunte transilvăneni: Samuël Micu-Klein (1745-1806) și Petru Malor (1758-1821).

COSTACHE PINTILIE, din com. Matca, jud. Tecuci, ne furnizează date biografice ale militanților socialisti Traian Corodeanu nr. 7/1981).

Precizăm, totodată, că redacția nu își asumă nici o responsabilitate asupra documentelor originale primite de la corespondenți, aceștia fiind rugați să ne trimită copii. De asemenea, redacția nu înalopază scrisorile, articolele sau materialele documentare primite.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

TRAIAN BENONE CUMPAȘU, alcea Muncii, bl. H-3, ap. 1, Motru, Gorj, solicită: nr. 1-2/1979; 1-2/1980; ofera: nr. 12/1980; 4/1981.

GELU BADEA, str. Luncii, nr. 5, Timișoara, solicită: nr. 1, 3, 5, 8, 11/1975; 2, 5, 7, 9, 12/1976.

D. PAPAIONOPOL, b-dul. 1 Mai, nr. 329, bl. 15, ap. 49, București, ofera colecția 1967-1981.

VLADIMIR DUMBRAVĂ, Calea Grivitei, nr. 212, bl. 7, sc. F, ap. 25, București, ofera colecția completă.

EUGEN CUZMIN, str. Ștefan Plavăț, nr. 6, București, solicită: nr. 9/1979; ofera: nr. 12/1971; 8-9/1972; 10/1973; 2/1981.

V. GORBATHI, b-dul. D. Cantemir, nr. 11, sc. A, ap. 1, Iași, ofera: nr. 1, 3/1968; 2, 6-7/1970; 6-12/1971; 1-5, 8/1972; 11/1973; 6/1975; 11/1978; 10/1979.

EMIL OMET, str. Al. I. Cușcu, nr. 57, bl. D-1, sc. B, ap. 9, Oltenița, jud. Călărași, ofera: nr. 1-12/1978; 1-8, 10-12/1979; 1-3, 6, 8-10, 12/1980; 1-12/1981.

ADRIAN CIOCAN, str. Decebal, nr. 8 A, bl. S-1, sc. B, ap. 7, Iași, ofera colecția completă.

SANDU C. CONSTANTIN, str. Progresului, nr. 28, Drăgășani, jud. Vâlcea, solicită: nr. 4, 12/1980; 1, 9-12/1981; 2-3/1982; ofera: nr. 8/1975; 1-12/1978; 4, 8/1981.

ILEANA MAN, str. Școlii, nr. 9, Caransebeș, jud. Caraș-Severin, solicită: nr. 1/1982.

COLECȚIE

As vrea să cumpăr colecția revistei Magazin Istoric încă de la primul număr, ne scrie IONICA MATFEICHU, din Măcin, jud. Tulcea, str. Independenței, nr. 4, cod. 8 885.

O dorință care, sperăm, va fi împlinită cu ajutorul cititorilor noștri.

CONTENTS (Romanian History) M. ȘTEFAN Bucharest, 1848. The Revolution Starts ● V. PROTOPOEȘCU New Lights on the Trajan Column ● V. BOLOGA Inscription about Decebal ● The 1908 Socialist Congress ● P. TEODOR Andrei Șaguna (1809-1873) ● V. MOISUC Titulescu Serving Europe ● V. CÂNDEA Romanians in Eastern Culture ● G.T. KIRILEANU Reminiscences on Nicolae Iorga (IV) ● C. ALBU Nicolae Olahus (1493-1568) ● D.B. FUNDERBURK The Tilea Affair (II) ● M. BĂLĂNESCU Elena Văcărescu's Grave

SOMMAIRE (Histoire roumaine) M. ȘTEFAN Bucarest, 1848. La Révolution éclate ● V. PROTOPOEȘCU Nouvelles interprétations de la Colonne Trajane ● V. BOLOGA Décabale dans une inscription ● Le Congrès socialiste de 1908 ● P. TEODOR Andrei Șaguna (1809-1873) ● V. MOISUC Titulescu au service de l'Europe ● V. CÂNDEA Roumains dans la culture de l'Orient ● G.T. KIRILEANU Souvenirs sur Nicolae Iorga (IV) ● C. ALBU Nicolae Olahus (1493-1568) ● D.B. FUNDERBURK L'Affaire Tilea (II) ● M. BĂLĂNESCU La Tombe d'Hélène Văcărescu

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. ШТЕФАН Бухарест, 1848. Раздаётся восстание ● В. ПРОТОПОЕШКУ Новые толкования Колонны Траяна ● В. БОЛОГА Надпись о Децебале ● Социалистический съезд в 1908 ● П. ТЕОДОР Андрей Шагуна (1809-1873) ● В. МОИСУК Титулеску — в службе Европы ● В. КАНДЯ Румыны в культуре Востока ● Г.Т. КИРИЛЯНУ Воспоминания о Николае Иорге (IV) ● К. АЛБУ Николае Олахус (1493-1568) ● Д.Б. ФУНДЕРБЕРК Дело Тили (II) ● М. БАДАНЕСКУ Могила Елены Вăкăреску

INHALT (Rumänische Geschichte) M. ȘTEFAN Bukarest, 1848. Ausbruch der Revolution ● V. PROTOPOEȘCU Neue Auslegungen über Trajans Säule ● V. BOLOGA Inschriften über Dezebalus ● Der 1908 sozialistische Kongress ● P. TEODOR Andrei Șaguna (1809-1873) ● V. MOISUC Titulescu — im Dienste Europas ● V. CÂNDEA Rumänen in der Kultur des Morgenlandes ● G.T. KIRILEANU Erinnerungen über Nicolae Iorga (IV) ● C. ALBU Nikolaus Olahus (1493-1568) ● D.B. FUNDERBURK Der Fall Tilea (II) ● M. BĂLĂNESCU Die Grabstätte der Elena Văcărescu

SUMARIO (Historia rumana) M. ȘTEFAN Bucarest, 1848. Estalla la revolución ● V. PROTOPOEȘCU Nuevas interpretaciones de la Columna de Trajano ● V. BOLOGA Inscripción sobre Decebal ● El Congreso socialista de 1908 ● P. TEODOR Andrei Șaguna (1809-1873) ● V. MOISUC Titulescu — servidor de Europa ● V. CÂNDEA Rumanos en la cultura del Oriente ● G.T. KIRILEANU Recuerdos sobre Nicolae Iorga (IV) ● C. ALBU Nicolae Olahus (1493-1568) ● D.B. FUNDERBURK El caso Tilea (II) ● M. BĂLĂNESCU La tumba de Elena Văcărescu

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Georgeta Apreotesel, Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42427

